

Diak
Puheenvuoro

20

SUSANNA HYVÄRI, MARJA LINDHOLM & NIKO NUMMELA (TOIM.)

Nuorten osallisuuden vahvistaminen teatteri- ja liikunta-alan yhteistoimintaa kehittämällä

Diak

Susanna Hyväri, Marja Lindholm
& Niko Nummela (toim.)

NUORTEN OSALLISUUDEN
VAHVISTAMINEN
TEATTERI- JA LIIKUNTA-ALAN
YHTEISTOIMINTAA KEHITTÄMÄLLÄ

Helsinki 2019

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0
Kansainvälinen -lisenssillä.

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja
DIAK **PUHEENVUORO** 20

Julkaisija: Diakonia-ammattikorkeakoulu
Kannen kuva: Kimmo Turtiainen
Taitto: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-493-326-1 (painettu)
ISSN 2343-2209, (painettu)
ISBN 978-952-493-327-8 (verkkojulkaisu)
ISSN 2343-2217 (verkkojulkaisu)

[http://urn.fi/URN:ISBN: 978-952-493-327-8](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-327-8)

PunaMusta Oy
Tampere 2019

OSALLISTAVA JA LIKUNNALLINEN TEATTERI

TULOKSIA JA TUNNUSLUKUJA

Tavoitteena oli edistää 15–25-vuotiaiden nuorten osallisuutta teatterin ja luovan liikkeen keinoin. Nuoret olivat itse toiminnan keskiössä suunnittelusta toteutukseen, ja tukena olivat aina teatteri- tai liikunta-alan ammattilaiset. Toimintaa järjestettiin Rovaniemellä, Oulussa, Kainuussa ja pääkaupunkiseudulla. Nuorten kanssa toteutettiin ryhmätoimintaa kolmella eri tavalla: avoimissa vapaa-ajan ryhmissä, oppilaitoksissa valmiille ryhmille tai luokille sekä suljetuissa hankeryhmissä. Työskentelyssä hyödynnettiin teatteria ja liikuntaa ja mahdollistettiin tunteiden käsittely sekä itsensä ilmaiseminen. Diakonia-ammattikorkeakoulu toimi hankkeen hallinnoijana. Projektiryhmässä osatoteuttajina olivat Kainuun Liikunta ry, Kajaanin kaupunginteatteri, Loisto settlementti ry, Q-teatteri ry ja WAU ry. Hanketta rahoitti Euroopan sosiaalirahasto.

TAVOITTEET

NUORTEN OSALLISUUS

TOIMIJUUS ON OMISSA KÄSISSÄSI!

TEATTERI- JA LIKUNTA-ALAN HYÖDYNTÄMINEN SOSIAALISESSA NUORISOTYÖSSÄ

ILMAISE ITSEÄSI!

YHTEISTYÖVERKOSTOJEN LUOMINEN AMMATTILAISILLE

YHDESSÄ ENEMMÄN!

TULOKSET

836

NUORTA TAVOITETTU

59

AMMATTILAISTA MUKANA TOIMINNASSA

85

RYHMÄÄ YMPÄRI SUOMEA

7

ESITYS-PRODUKTIOTA

38

YHTEISTYÖ-ORGANISAATIOTA

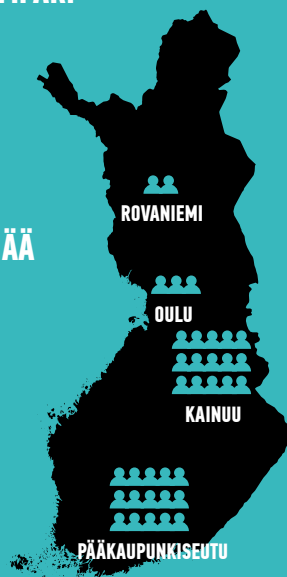
35

HANKE-TYÖNTEKIJÄÄ

KOKEMUS KUULLUKSI TULEMISESTA
ERILAISTEN KOKEMUSTEN
KÄSITTELY LIIKKEEN JA LUOVAN
ILMAISUN KAUTTA

MAHDOLLISUUS VAIKUTTAA OMAAN ELÄMÄÄN

TIIVISTELMÄ

**Susanna Hyväri,
Marja Lindholm &
Niko Nummela (toim.)**

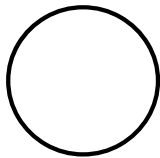
Helsinki:

124 s.

**NUORTEN OSALLISUUDEN VAHVISTAMINEN
TEATTERI- JA LIIKUNTA-ALAN
YHTEISTOIMINTAA KEHITTÄMÄLLÄ**

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2019

Diak Puheenvuoro 20

sallistuvan ja liikunnallinen teatteri -hanketta käsittelevässä julkaisussa tuodaan esille uusia avauksia nuorten osallisuuden vahvistamisen ajankohtaisiin haasteisiin ja niiden ratkaisumahdollisuuksiin. Julkaisun kirjoittajia ovat hanketoimintaan osallistuneet teatteri- ja liikunta-alan ammattilaiset ja nuorten osallisuuden kysymyksiin perehtyneet asiantuntijat. Teos jakautuu kolmeen eri osioon.

Kokoomateoksen ensimmäinen osa avaa hankkeen keskeisiä lähtökohtia ja tavoitteita. Siinä kuvataan hankkeen valtakunnallista verkostoa ja nuorten osallisuutta kehittävän toiminnan paikallisia toteutuksia. Nuorten osallisuuden vahvistaminen on tarkoittanut yhtäältä teatteri- ja liikunta-alan ammattilaisten moniammatillista yhteistyötä erilaisten itseilmaisun keinojen kehittämisessä. Toisaalta kyse on ollut hankkeessa syntyneen valtakunnallisen verkoston monipuolisesta ja vuosia kestäneestä osaamisen ja asiantuntemuksen kehittämisestä. Nuorten osallisuuden kysymyksiä tarkastellaan myös lainsäädöllisestä ja osallisuuden käsitteen näkökulmasta.

Toinen teoksen osa tuo esiin eri puolilla Suomea toteutettuja teatteri- ja liikunta-alan toiminnallisia menetelmiä hyödyntäviä työpajoja, ryhmiä ja produktioita. Lukijalle syntyy monipuolinen ja havainnollinen käsitys siitä, minkälaisen nuorten ryhmien kanssa on työskennelty ja keitä yhteistyötahoja on ollut mukana toiminnassa. Nuoria osallistavan toiminnan toteutuksia myös arvioidaan ja pohditaan kehittämistä vaativia seikkoja.

Teoksen kolmas osa keskittyy tarkemmin hankkeessa käytettyjen toiminnallisten harjoitusten esittelyyn. Tätä osaa voivat hyödyntää nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset ja muut toimijat. Menetelmällistä osaa voi lukea itsenäisenä osiona. Kolmannen osan toteutuksessa ovat olleen mukana projektissa työskennelleet teatteri- ja liikunta-alan ammattilaiset.

Asiasanat: nuoret, osallisuus, itseilmaisuus, teatteri, liikunta, moniammatillisuus

ABSTRACT

**Susanna Hyväri,
Marja Lindholm &
Niko Nummela (ed.)**

Helsinki:

124 s.

**IMPROVING THE SOCIAL INCLUSION
OF YOUNG PEOPLE THROUGH THE COOPERATION
OF THEATRE AND SPORTS**

Diaconia University of Applied Sciences, 2019

Diak Speaks 20

This publication introduces the project Participatory sporty theatre and discusses many new leads regarding the current challenges and solutions available for improving the social inclusion of young people. The authors comprise professional theatre and sports people who participated in the project as well as experts in questions of youth participation. The book contains three sections.

The first section sheds light on the key premises and goals of the project. It discusses the national-level project network and the local activities to improve the inclusion of young people. On the one hand, improving the inclusion of young people has required that professionals in theatre and sports come together across sectoral boundaries to develop a multitude of means for self-expression. On the other hand, it has meant that, over the years, the project has developed a versatile national network of competences and expertise. In addition, issues pertaining to the inclusion of young people are studied from the perspectives of the theoretical concept of social inclusion as well as legislation.

The second section of the book introduces workshops, groups and productions in the fields of theatre and sports, carried out in different parts of Finland using action-based methods. The reader is able to construct a manifold, concrete picture of the youth groups and collaborating parties involved in the work. In addition, this section assesses implementations of participatory activities for young people and discusses issues that require improvement.

The third section of the book focuses on a closer presentation of the action-based exercises used in the project. This section on methods is intended for professionals as well as other parties working with young people, and it can be read as an independent piece. The professionals in theatre and sports who worked in the project also worked in the writing of the third section.

Key words: young people, social inclusion, self-expression, theatre, sports, multidisciplinary working mode

SISÄLLYS

Marjaana Jaranne Esipuhe	11
OSA 1 HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS	13
<hr/>	
Niko Nummela Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hanke - valtakunnallisen toteutuksen kuvaus	14
Susanna Hyväri, Marja Lindholm & Piia Tilsala Moniammatillisuus teatteri- ja liikunta-alan työssä nuorten parissa	29
Jari Helminen Nuorten osallisuuden edistämisen tavoitteet	45
OSA 2 OSALLISUUS ITSEILMAISUN AVULLA	55
<hr/>	
Karoliina Kuvaja & Helka-Maria Kinnunen Soveltava teatteri osallisuuden vahvistajana	56
Jaana Taskinen & Leila Hellman-Eronen Reikä kuplassa - nuoret äänessä - näkemyksiä osallistumisesta teatteriesityksen rakentamiseen ja ryhmän muodostamiseen	65
Anna-Kaisa Kettunen Itseilmaisun kehittyminen yhdeksäsluokkalaisten draamaryhmässä	93
Jorma Aalto Ilmaise itseäsi, ymmärrä muita - kuinka ilmaista omaa itseään osana ryhmää?	101
OSA 3 NIPPU HARJOITUKSIA NUORTEN KANSSA TYÖSKENTELYYN	110
<hr/>	
Ryhmäytyminen ja ryhmätoiminnan aloittaminen	114
Toisen kohtaaminen	116
Kehollisuus	117
Ryhmätyöskentely	118
Improvisaatio	121
KIRJOITTAJAESITTELY	124
<hr/>	

ESIPUHE

Nuorten osallisuuden edistäminen on osa Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoitteita. Suomen hallitus on määritellyt yhdeksi nuorisopoliittiseksi tavoitteekseen, että jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus vähintään yhteen mieluisaan harrastukseen. Kuulumisen yhteisöön lisää osallisuuden tunnetta. Meillä kaikilla on tarve tulla nähdyksi ja kuulluksi. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hanke tutustutti nuoret uudenlaisten itseilmaisun pariin, auttoi heitä löytämään uusia vahvuuksia itsestään sekä lisäksi yhteenkuuluvuuden tunnetta osallistujissa.

Liikunta, yhdessä leikkiminen ja pelaaminen opettavat vuorovaikutustaitoja ja toisten huomion ottamista. Kehollinen toiminta ja itse tuotettu liike lisäävät käsitystä itsestä toimijana. Hyvin suunniteltuna liikunta vahvistaa lasten ja nuorten itsetuntoa ja sillä on positiivinen vaikutus nuoren sosiaalisiin suhteisiin ja fyysiseen hyvinvointiin.

Teatterin ja taideilmaisun suurin arvo piilee siinä, ettei se rajoitu sanoihin ja kieleen ja on yksi innostamisen vahvimista välineistä. Se kasvattaa vastuuta, sen avulla opitaan tuottamaan ja ymmärtämään ideoita, koetaan iloa sekä kiintymystä ja se lisää vuorovaikutusta sekä yhteisöllisyyden tunteita. Hankkeen julkaisun artikkeleista käykin ilmi, miten nuoret löysivät uusia puolia itsestään, kasvattivat luottamusta ryhmään ja tunnetta osallisuudesta. Opiskelijat kertoivat palautteensa saaneensa rohkeutta toimia ryhmässä uudella tavalla.

Osallisuus edistää nuorten vaikutusmahdollisuuksia omaan elämään ja sen hallintaan. Nuorten osallisuutta pitää tukea, jotta heidän äänensä tulisi aidosti kuulluksi myös yhteiskunnallisella tasolla. On tärkeää pohtia, kenen ehdoilla yhteiskuntaa rakennetaan ja palveluja tuotetaan. Vaikuttamismahdollisuudet lisäävät nuorten itsetuntoa sekä vahvistavat merkityksellisyyden tunnetta. Yhteys itseen ja muihin ihmisiin sekä mahdollisuus toteuttaa itseään tekevät elämästä merkityksellistä ja antoisaa.

Marjaana Jaranne

Lasten- ja nuortenkulttuuriin läänintaiteilija

Taiteen edistämiskeskus

OSA 1
HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT
JA TOTEUTUS

Niko Nummela

OSALLISTAVA JA LIIKUNNALLINEN TEATTERI -HANKE – VALTAKUNNALLISEN TOTEUTUKSEN KUVAUS

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriön (Heinonen ym. 2018) toimenpidesuosituksina on mm. edistää lasten ja nuorten vapaa-ajan toimintaa. Myös koulut voivat olla mukana tukemassa nuoria löytämään mielekästä vapaa-ajan tekemistä. Nuorisobarometri 2017 (Pekkarinen & Myllyniemi 2017) tuo esiin koulun ulkopuolella tapahtuvan osaamisen karttumisen merkityksen nuorille. Tällaista osaamista ovat sosiaaliset taidot, kyky ymmärtää erilaisuutta, kriittinen ajattelu sekä yhteiskunnallisen vaikuttamisen taidot.

Viime aikojen trendinä on ollut painopisteen siirtyminen korjaavista toimista ennaltaehkäisevään toimintaan, jolla tuetaan lasten ja nuorten kehitystä. Tätä näkemystä vahvistaa myös Opetushallituksen (Nikander ym. 2017, 6) selvitys, jossa ennakoidaan sosiaalialan työn kohdistuvan korjaavasta työstä hyvinvoinnin tukemiseen. Sosiaalialan asiakastyön osaamistarpeissa kuvataan kulttuuri- ja liikunta-alan osaamis- ja toimintamahdollisuudet mm. nuorten kanssa tehtävissä työssä. Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportissa (Valtioneuvosto 2018, 54) tuodaan myös esiin harrastus- ja kulttuuritoiminnan merkitys pahoinvointia ja syrjäytymistä ehkäisevässä työssä.

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa¹ tavoitteena oli edistää nuorten osallisuutta ja itseilmaisua teatterin sekä liikunnan menetelmillä. Nuorille järjestettiin toimintaa moniammatillisesti Rovaniemellä, Oulussa, Kainuussa ja pääkaupunkiseudulla. Moniammatillisessa projektiryhmässä osatoteuttajina olivat Kainuun Liikunta ry, Kajaanin kaupunginteatteri, Loisto setlementti ry, Q-teatteri ry ja WAU ry. Diakonia-ammattikorkeakoulu toimi hankkeen hallinnoijana.

Teatteri- ja liikunta-alan ammattilaiset toteuttivat 15–25-vuotiaille nuorille ryhmätoimintaa kolmella eri tavalla: avoimissa vapaa-ajan ryhmissä, oppilaitoksissa valmiille ryhmille tai luokille sekä suljetuissa ryhmissä. Toiminnan tavoitteena oli johdattaa nuoria nauttimaan teatterista ja liikunnasta niin tekijänä kuin koki-jana. Työskentelyssä hyödynnettiin draamamenetelmiä, joiden avulla on mahdollista käsitellä tunteita sekä ilmaista itseään. Ilmaisullisilla menetelmillä voidaan tuoda nuorten merkityksellisinä pitämiään asioita näkyväksi ja luoda dialogia osallistujien välille (Ruusunen 2005, 54).

Tässä artikkelissa kuvataan valtakunnallisen hankkeen toteutusta kokonaisuutena, nuorten kanssa käytettyjä työskentelytapoja sekä hankkeen aikana kohdattuja onnistumisia ja haasteita, sekä esitellään mitä käytännön edellytyksiä tulee olla, jotta nuorille voidaan luoda turvallinen ja kannustava ilmapiiri. Tämän lisäksi käsitellään moniammatillista yhteistyötä ja eri organisaatioiden kanssa tehtävää yhteistyötä. Artikkelin perustuu Osallistava ja liikunnallinen ja teatteri -hankkeen nuorten parissa työskennelleiden asiantuntijoiden kommentteihin ja kokemuksiin sekä nuorille järjestetyistä työpajoista nousseisiin havaintoihin. Aineistona ovat projektityöntekijöiden tekemät kirjalliset arviot ryhmistä, muistiot kokouksista sekä työpajoista ja projektityöntekijöille sekä sidosryhmän edustajille suunnatut kyselyt.

Tavoitteena nuorten osallisuus ja moniammatillinen yhteistyö

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen päätavoitteena oli nuorten osallisuuden ja itseilmaisun tukeminen esittävän taiteen sekä liikunnan menetelmin (Ks. Kuvio 1). Esimerkiksi eräässä yhdeksäsluokkalaisten draamaryhmässä käsiteltiin elämänvalintoja sekä vapautta. Tästä ja muista ammattilaisten ja nuorten kohtaamisista kerrotaan tarkemmin tämän julkaisun artikkeleissa *Ilmaise itseäsi, ymmärrä muita – Kuinka ilmaista omaa itseään osana ryhmää?*, *Itseilmaisun kehittyminen yhdeksäsluokkalaisten draamaryhmässä* ja *Reikä kuplassa – nuoret äänessä*.

1 Toiminta alkoi marraskuussa 2016 ja päättyi kesäkuussa 2019. Euroopan sosiaalirahaston varoin toteutettavaa hanketta rahoitti Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus.

Toisena tavoitteena oli lisätä teatteri- ja liikunta-alan sekä sosiaalisen nuorisotyön moniammatillista yhteistyötä. Eri alojen yhdistämisen tarkoituksena oli luoda uusia ja luovia ratkaisuja nuorten syrjäytymistä ehkäisevään työhön. Näitä teemoja tarkastellaan artikkelissa *Moniammatillisuus teatteri- ja liikunta-alaa yhdistävässä nuorisotyössä*. Artikkelissa *Soveltava teatteri osallisuuden vahvistajana* pohditaan soveltavan teatterin mahdollisuuksia sekä ohjauutta moniammatillisessa työskentelyssä.

Kolmas toiminnan tavoite oli luoda uusia yhteistyöverkostoja eri toimijoiden kanssa. Kuviossa 5 on esitetty toteuttajaorganisaatiot ja projektitoiminnan aikana syntyneet yhteistyöverkostot. Hankkeella oli 38 yhteistyökumppaniorganisaatiota. Hanketoiminnan aikana tavoitettiin 59 nuorisoalan ammattilaista, jotka ovat olleet mukana ryhmänohjaustilanteissa tai heille on koulutettu nuoria osallistavia menetelmiä.

KUVIO 1. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen tavoitteet.

Nuorille suunnattu ryhmätoiminta

Tässä luvussa käsitellään yleisellä tasolla nuorille suunnattujen ryhmien toteuttamista, suunnittelua ja arviointia. Kohderyhmänä olivat 15–25-vuotiaat nuoret, joille järjestettiin toimintaa sekä kouluissa että vapaa-ajalla. Ryhmätoiminnalla tavoiteltiin nuorten itsetunnon vahvistumista, rohkaistumista itse ilmaisussa, ryhmäytymistä, vertaistukea, hyvää mieltä sekä turvallista tekemisen meininkiä.

Esimerkiksi erään yhdeksännen luokan kanssa työskennellessä tavoitteena oli yllä pitää nuorten motivaatiota suorittaa koulu loppuun ja intoa jatkaa siitä eteenpäin. Ryhmien kanssa käytettyjä menetelmiä ovat olleet esimerkiksi itsetutkiskelu toiminnallisten vuorovaikutus- ja kontaktiharjoituksia avulla. Kehotuntemusten ja mielikuvien sanallistamisella on harjoitettu tunteiden tunnistamista. Ryhmien, joiden kanssa työskenneltiin pidempään, tehtiin improvisaatioharjoituksia. Joidenkin kanssa ryhmätoiminta aloitettiin teatteriesityksen katsomisella, joka on toiminut ryhmäkeskusteluiden pohjana. Ryhmissä on myös harjoitettu tekstin tuottamista, jonka perusteella on luotu kohtauksia ja hahmoja. Sekä koulu- että avoimissa vapaa-ajan ryhmissä on valmistettu esityksiä. Ryhmissä on lisäksi harjoitettu sirkustaitoja, tehty muistiharjoituksia sekä ongelmanratkaisupelejä.

Ryhmien ohjaamisesta vastasi moniammatillinen tiimi, jossa vetäjinä olivat teatteri-, liikunta-alan ja sosiaalisen nuorisotyön ammattilaiset. Ohjaajien tehtävänä oli luoda turvallinen ilmapiiri, jossa kaikkien äänet pyritään saamaan kuuluville. Ohjaajat myös antoivat ”impulsseja” ja tekivät harjoituksia yhdessä nuorten kanssa ja luotsasivat ryhmää eteenpäin heidän innostuksensa mukaan.

Moniammatillinen tiimi ja heidän osaamisalueensa esitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Ohjaajat vahvistivat nuorten osallisuutta arvostavalla huomioimisella ja kohtaamisella sekä pyytämällä nuoria jakamaan omaa osaamistaan. Ohjaajien yleisten havaintojen mukaan toiminta kannusti nuoria osallistumaan ryhmätyöskentelyyn. Nuoret ottivat vastuuta myös toiminnasta, toisistaan ja itsestään. Havaittavissa oli ryhmätoiminnan edetessä luottamuksen ja yhtenäisyyden kasvaminen, minkä lisäksi ohjaajat mainitsivat avoimuuden ja ”heittäytymisen” lisääntyneen. Ryhmissä pystyttiin toimimaan hyvin yhdessä ja niissä oli mahdollista uskaltaa ylittää omat ”mukavuusrajansa”. Ohjaajien omien arvioiden mukaan myös he oppivat lisää itsestään ja tavastaan ohjata ryhmiä.

Yksi havainto oli, että ryhmän kanssa on perusteltua aloittaa hyvin matalan kynnyksen harjoituksilla, kuten rentoutus- ja mielikuvaharjoituksilla, ja antaa riittävästi aikaa eri tilanteissa. Ryhmän kanssa tehtävien harjoitusten vaativuutta voi lisätä ryhmän sisäisen luottamuksen kasvaessa. Vaativuus voi kuitenkin tarkoittaa eri asioita, kuten eräs ohjaaja pohtii: *”Toisaalta vaativuus riippuu ryhmästä ja ryhmäläisistä: osalle ryhmistä vaativimpia olivat juuri rentoutusharjoitukset, sikäli mikäli niillä tarkoitetaan perinteisessä mielessä rentoutumisharjoituksia, joissa ollaan hiljaa paikallaan, levätään ja keskitytään hengitykseen ja kehoon, koska kyky rentoutua samassa tilassa muiden itselle uusien ihmisten kanssa oli joillekin nuorille liian haastavaa.”*

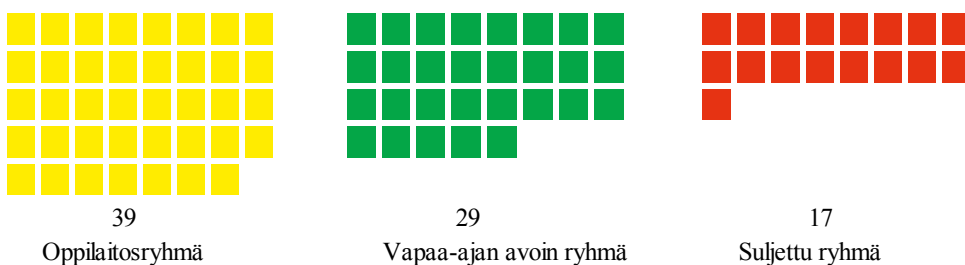
Nuorten kommenttien perusteella he arvostivat ohjaajien nuoria kunnioittavaa asennetta ja ohjaamistyyliä, sekä kyvystä aidosti kohdata nuoret. Kiitosta tuli

myös siitä, että ohjaajat kuuntelivat ja nuoret kokivat saaneensa vaikuttaa toiminnan sisältöön. Ryhmätoiminta oli koettu virkistäväksi ja kivaksi. Aina ei tarvinnut ajatella järkevästi vaan välillä voi myös hullutella. Osa nuorista koki saaneensa lisää itsevarmuutta ja luottamusta itseensä ja varmuutta muiden kanssa ryhmässä olemiseen. Myös vuorovaikutusharjoitukset oli koettu hyödyllisiksi, sillä niiden avulla opittiin uusia ryhmätaitoja. Mieleen jäi luokan edessä olemisen harjoittelemine ja totuttelu siihen, ettei muiden edessä aina jännittäisi.

Yhteistyö eri organisaatioiden kanssa käynnistyi suoralla yhteydentotolla tai projektityöntekijöiden kontaktien kautta. Ennen varsinaista ryhmätoiminnan alkua ohjaajat sopivat opettajan tai nuorten parissa työskentelevän ammattilaisen kanssa palaverin, jossa käytiin läpi tavoitteita ja yhteisiä pelisääntöjä. Tämän lisäksi nuorille järjestettiin orientaatiotapaaminen ennen varsinaista ryhmätoimintaa. Ryhmätoiminnan alussa sekä aikana nuorilta kysyttiin toiveita siitä, mitä he haluaisivat tehdä. Olennaista oli ideoiden saaminen nuorilta, jonka seurauksena toiminta muokkautui ”oman näköiseksi”. Kuten eräs ohjaaja kuvasi: *”Annoimme heidän valita eri aiheista mitä seuraavilla kerroilla tehdään, tarkemmin sanottuna he valitsivat teemat, minkä alle me ohjaajat suunnittelimme ryhmäkerran.”*

Ryhmätoimintaa arvioitiin nuorten, ammattilaisten sekä sidosryhmän näkökulmasta. Kaikista ryhmistä tehtiin oma erillinen toimintasuunnitelma, toteutuksen kuvaus sekä toiminnan arviointi. Arviointikohdassa oli esimerkiksi kysymys: *”Miten nuoret ovat osallistuneet toimintaan?”* ja *”Millä tavoilla vahvistettiin nuorten osallisuutta ja omaehtoisuutta toiminnassa?”* Ryhmänohjaajat tekivät kustakin ryhmästä loppuarvion, jossa käsitellään nuorten innostumista, mikä toimi, mikä ei, mitä olisi voinut tehdä toisin jne. Kaikkien suunnitelmat ja arviot olivat nähtävissä projektikollegoiden yhteisellä verkkolevyllä, joka tukee saadun tiedon ja kokemusten jakamista.

Toiminta tavoitti valtakunnallisesti 836 nuorta 85 ryhmässä. Kouluissa ja oppilaitoksissa toteutettiin 39 ryhmää. Kaikille kiinnostuneille suunnattuja avoimia ryhmiä järjestettiin 29. Ennalta sovittuja suljettuja ryhmiä järjestettiin 7. (Ks. Kuvio 2). 15 vapaa-ajan avointa ryhmää peruuntui vähäisen osallistujamäärän vuoksi. Ryhmät tapasivat keskimäärin 8,2 kertaa (mediaani 5). Ryhmien tapaamiset vaihtelivat 1–59 kerran välillä ja tapaamiset kestivät 1–6 tuntia. Ryhmätoiminnan keston vaikuttivat ryhmän tavoitteet ja pysyvyys. Esimerkiksi kouluryhmien ja esitykseen tähtäävän ryhmän kanssa oli perusteltua tavata pidempään ja säännöllisesti. Lyhytkestoisempi ryhmätoiminta soveltui hyvin esimerkiksi työpajoihin.

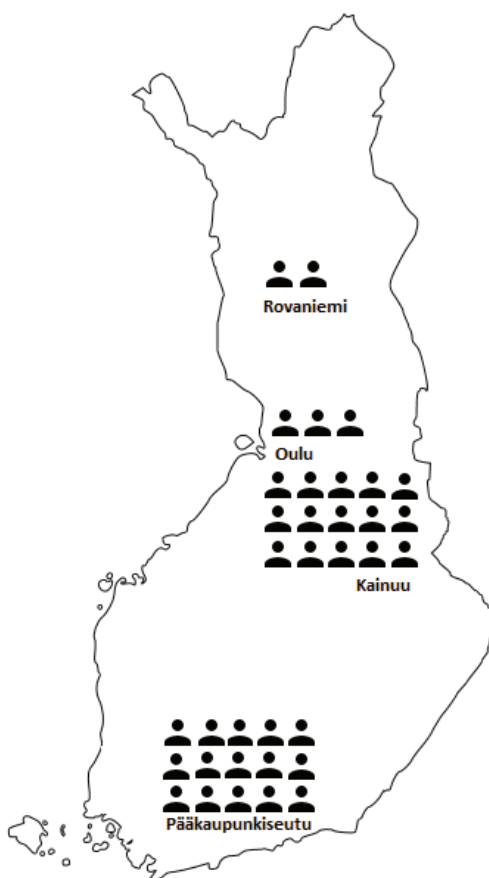

KUVIO 2. Toteutuneet ryhmät, ruutujen määrä kuvaa ryhmien määrää.

Yhteistyötä yli ammatillisten rajojen

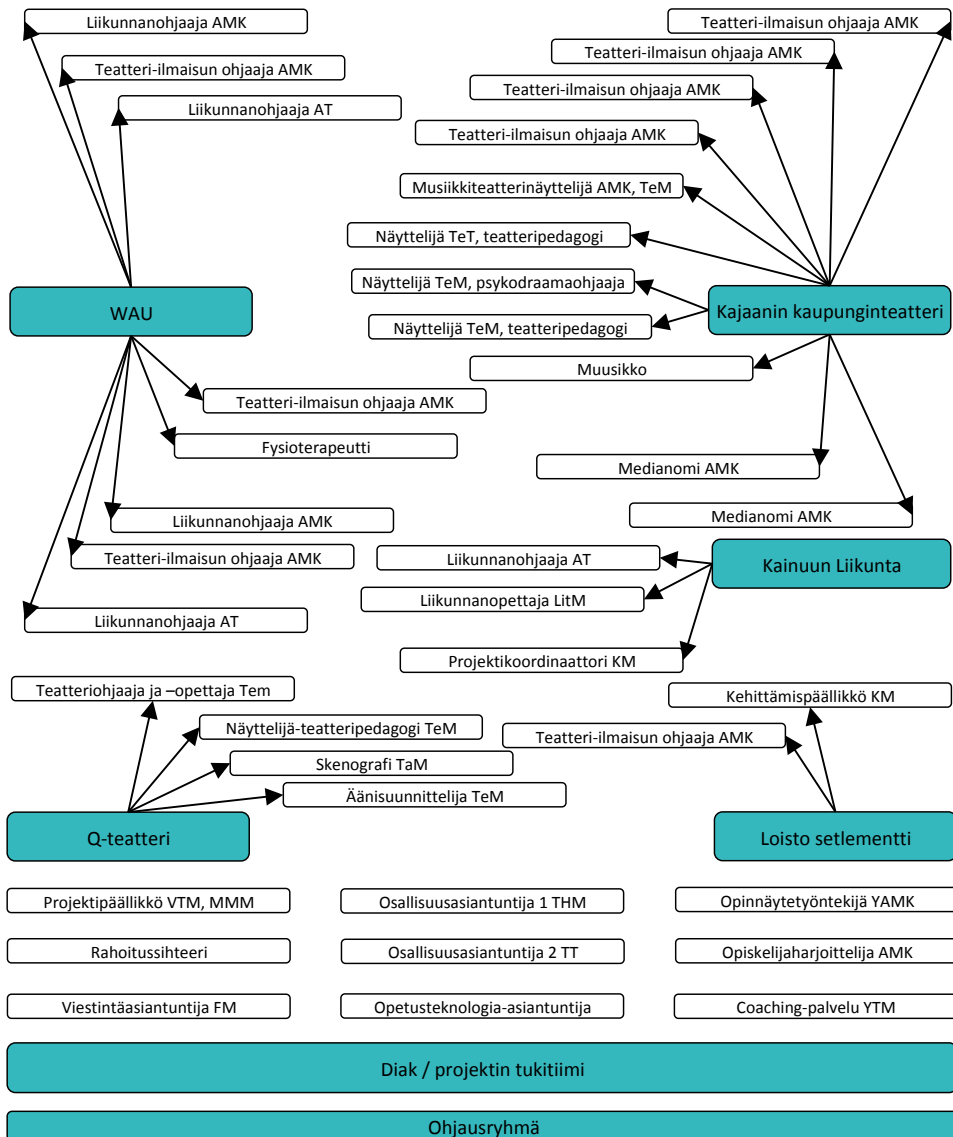
Hankkeen parissa työskenteli moniammatillinen tiimi teatteri- ja liikunta-alan sekä sosiaalisen nuorisotyön alalta. Eri alojen yhdistämisen tavoitteena on luoda uusia ja luovia ratkaisuja nuorten elämänlaadun parantamiseen sekä syrjäytymistä ehkäisevään työhön. Työntekijät pystyvät täydentämään toistensa osaamista ja moniammatillinen työskentely antaa erilaisia ”työkaluja” nuorten kohtaamiseen. Tulevaisuudessa eri hallintorajojen ylittyminen on todennäköistä, joten moniammatillisella työskenteilyllä vastataan myös tulevaisuuden osaamistarpeisiin.

Hankkeessa työskenteli yhteensä 35 henkilöä kuudesta eri organisaatiosta Rovaniemellä (WAU), Oulussa (WAU), Kainuussa (Kainuun Liikunta, Kajaanin kaupunginteatteri) ja pääkaupunkiseudulla (Diak, Loisto settlementti, Q-teatteri ja WAU). Katso Kuvio 3.

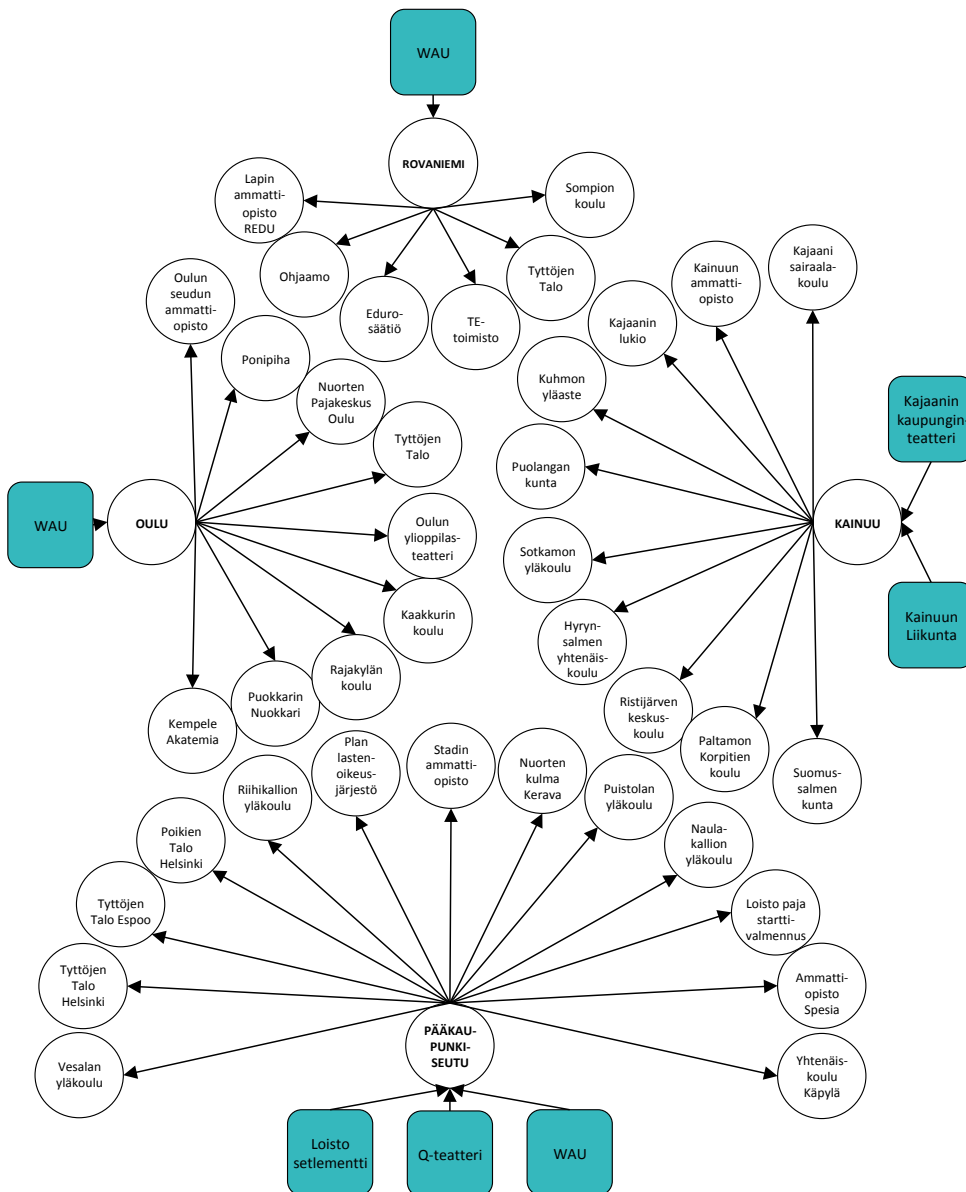
KUVIO 3. Hankehenkilöstö paikkakunnittain.

Hanketiimi kokoontui yhteisiin työpajoihin, joiden tavoitteena oli toisilta oppiminen ja ymmärryksen lisääminen yli ammatillisten rajojen. Työpajoissa työntekijät kouluttivat toisiaan sekä myös keskustelivat yhteisistä tavoitteista. Kuten eräs työntekijä toteaa: *”Sain paljon hyviä ja uusia ideoita nuorten kanssa työskentelyyn. Oli myös todella hyvä kuulla muiden paikkakuntien kokemuksia ja selvensi taas paljon omaa käsitystä hankkeesta kokonaisuutena.”* Hanketyöntekijöille järjestettiin coaching-palvelu, jossa oli mahdollista saada vertaistukea, rakentaa yhteistä ymmärrystä hankkeen toiminnasta ja hyvistä käytännöistä. Kuviossa 4 on esitelty hankeorganisaatio.

KUVIO 4. Hankeorganisaatio.

Yhteistyö eri nuorisolan toimijoiden kanssa oli keskeistä nuorten tavoittamisessa. Yhteistyöverkostot muodostuivat projektityöntekijöiden kontaktien kautta sekä hankkeen seminaareissa. Päivät sisälsivät alueellista yhteistyön ideointia ja seminaareihin osallistuvien oli mahdollista sopia yhteistyöstä hanketyöntekijöiden kanssa. Tämä osoittautui hyväksi keinoksi saada uusia yhteistyökumppaneita. Kuviossa 5 on esitetty toiminnan aikaa syntynyt yhteistyöverkostot.

KUVIO 5. Toiminnan aikana syntyneet yhteistyöverkostot.

Nuorten itseilmaisun tukeminen

”Kiitokset hyvästä yhteistyöstä! Nuorten osallisuus ja itseilmaisutunnit ovat vahvistaneet ryhmän yhteistyötä sekä vaikuttaneet opiskelijoihin positiivisesti!”

Hankkeen päätavoitteena oli nuorten osallisuus ja itseilmaisun tukeminen. Keskeisenä onnistumisena onkin ollut oppilaitosyhteistyö, jonka avulla onnistuttiin tavoittamaan useita opiskelijaryhmiä. Kun aika ei ole kulunut nuorten tavoittamiseen, ammattilaiset ovat päässeet tekemään sitä, mitä on suunniteltu. Opiskelijoille suunnattu toiminta on räätälöity osaksi heidän toiveiden mukaisesti, mikä on poikanut hedelmällisiä keskusteluita ja lisännyt luottamusta nuorten ja ammattilaisten välillä.

Riittävä pohjatyö ennen ryhmän kanssa työskentelyä on tuonut varmuutta työskentelyyn. Tästä esimerkkinä on opettajan kanssa käytävät keskustelut opiskelijaryhmän tavoitteista ja mahdollista erityistarpeista. Selkeät tavoitteet, yhteiset säännöt ja aikataulutus ryhmän kanssa ovat myös helpottaneet työskentelyä, jolloin energia ja huomio on voitu kohdistaa nuorten kanssa työskentelyyn.

Palaute ryhmien opettajilta on ollut positiivista ja nuorista on noussut uusia puolia esiin toiminnan edetessä. Opettajien innostus ryhmätoimintaa kohtaan on helpottanut työskentelyä ja osa opettajista on sanonut saaneensa lisää työkaluja omaan työhönsä. Onnistuneiden ryhmien myötä on myös voitettu yhteistyökumppaneiden luottamus, joka on mahdollistanut useampien opiskelijaryhmien tavoittamisen.

Itseilmaisutuntien järjestäminen osana koulutoimintaa on ollut hyvä keino saavuttaa nuoria verrattuna esimerkiksi vapaa-ajan ryhmiin. Onkin perusteltua mennä sinne missä nuoret jo ovat. Nuorten osallisuuden vahvistaminen oppilaitosympäristössä on myös ennaltaehkäisevä työtä ja osaltaan estää mahdollisten ongelmien syntymistä tulevaisuudessa.

Vapaa-ajan ryhmät, joissa tavoitteena oli esityksen tai produktion tekeminen, olivat saadun palautteen perusteella pidettyjä, ja nuoret halusivat osallistua kyseisiin ryhmiin. Onnistumista tuki todennäköisesti ryhmän yhteinen ja selkeä tavoite, joka myös helpotti toiminnan markkinointia. Ohjaajien havaintojen perusteella produktion edetessä nuorissa oli nähtävissä voimaantumista. Esittävän taiteen ja liikunta-alan yhdistäminen on tuonut uusia näkökulmia ryhmien ohjaamiseen. Eri alojen yhdistäminen on myös lisännyt ymmärrystä eri toimialojen työskentelyn lähtökohdista. Ammattilaisten palautteissa nousee esiin toimiva työparityöskentely ja erilaisten osaamisten sekoittuminen sekä toisilta oppiminen. Moniammatillisuus ja työparityöskentely on ollut ammatillisesti kehittävää. Yhteisen ymmärryksen syntyminen on kuitenkin vaatinut ammattilaisilta avoi-

muutta sekä aikaa että ”heittäytymistä” uuteen tilanteeseen. Toisaalta moniammatillisen työparityöskentely on myös vaatinut pitkäjänteisyyttä.

Eräissä nuorten ryhmässä tapahtui ”kriisiytyminen”. Ryhmässä olleet nuoret kokivat, ettei heitä oltu kuultu riittävästi, eivätkä he olleet riittävän osallisia päätöksenteossa. Kyseinen tilanne olisi voinut johtaa ryhmätoiminnan keskeytymiseen tai epäluottamukseen nuorten ja ohjaajien välillä. Valmius kritiikin kuuntelemiseen sekä kritiikin hyväksyminen kuitenkin lisäsi yhteistä ymmärrystä nuorten ja ohjaajien välille. Toisin sanoen onnistumista oli myös negatiivisten tunteiden kohtaaminen ja käsittely. Erään ammattilaisen kommentti korosti, että työskentely nuorten kanssa on auttanut häntä hahmottamaan ja ymmärtämään, kuinka haasteellinen elämäntilanne osalla nuorista voi olla.

Onnistumisia on tukenut jaetut tavoitteet ja arvopohja. Aito halu kohdata nuoria myös osaltaan heijastuu nuorten haluan olla avoimia. Keskeisenä periaatteena on ollut nuorten vahva osallisuus toiminnan suunnittelussa sekä toteuttamisessa. Onnistumisia ovat olleet nuorten avoimuus, uskallus toimia ja kuten palautteessa mainitaan, ”*saatiin myös hiljaiset ja ujutkin osallistumaan ja ylivilkkaat tekemään ryhmässä*”. Hyviä kokemuksia on myös tullut intensiivijaksosta ryhmätoiminnan alussa. Ryhmillä on ollut alkuvaiheessa useampia tapaamisia viikossa, mikä on tukenut ryhmäytymistä sekä lisännyt luottamusta ohjaajien sekä nuorten välillä.

Hankkeen toimijoille järjestetyt valtakunnalliset työpajat ovat mahdollistaneet kaikkien työntekijöiden kohtaamisen ja toisilta oppimisen: ”*[Työpaja]päivällä oli merkitystä, jo sen kannalta, että kun hanketta tehdään niin eripuolilla maata, koen, että on hyvin tärkeää löytää väyliä työstä saadun tiedon ja kokemuksen jakamiseen. Se jos mikä lisää ammatillisuutta. Toiminnallisuuden, keskustelun ja esimerkkien kautta ymmärrys tämän työn haasteista ja saavutuksista tuli hyvin yhdessä sanotetuksi.*” Yhteiset työpajat ovat myös tuoneet lisää konkreettisia työkaluja nuorten kanssa työskentelyyn.

Alueellisissa seminaareissa on ollut nuorisoalan ammattilaisille ja vapaaehtoisille suunnattuja toiminnallisia työpajoja, joissa on esitelty ja saatu kokemuksia nuorten kanssa työskentelyyn sopivista menetelmistä. Seminaarista kerätyn palautteen perusteella työpajatyöskentely on ollut hyödyllistä: ”*Mahtava toiminnallinen kokonaisuus!*” ja ”*Hyvää toimintaa, ryhmätehtävät toimivia, opin uutta!*” Seminaarit ovat myös vahvistaneet alueellista yhteistyötä eri toimijoiden välillä, kuten eräs seminaarivieras totesi: ”*Lisää tällaisia tapahtumia. Yhteistyötä yli sektorirajojen.*” Seminaareihin osallistuneet ovat myös sopineet hanketyöntekijöiden kanssa yhteistyöstä, kuten ryhmätoiminnan järjestämisestä kouluryhmille.

Hanketyön haasteet

Erityisesti toiminnan alussa haasteita oli nuorten tavoittamisessa avoimiin vapaa-ajan ryhmiin. Aluksi toimintaa markkinoitiin ”avoimien ovien” periaatteella, eli kuka tahansa voi tulla mukaan toimintaan. Ajatuksena oli, että ryhmätoiminnan sisältö muotoutuu osallistujien toiveiden perusteella. Tämä todettiin eri paikkakunnalla huonoksi tavaksi tavoittaa nuoria, koska se ei konkretisoi riittävästi toiminnan sisältöä. Tämän lisäksi nuorilla saattaa olla korkea kynnyksensä uuteen harrastukseen, josta ei tunne ketään entuudestaan.

Avoimia ryhmiä jouduttiinkin perumaan, koska niihin ei tullut nuoria paikalle. Ryhmätoimintaa mainostettiin myös eri teemoilla, kuten liikunnallinen videopaja. Tämäkään ei tuottanut haluttua tulosta, ja osanottajamäärät jäivät vähäisiksi. Vapaa-ajan ryhmät eivät aina ole olleet järkevää resurssien käyttöä, koska ryhmiä on jouduttu perumaan tai nuoria on ollut vain kourallinen. Ryhmien peruuntuminen on myös aiheuttanut aikatauluhaasteita projektityöntekijöille. Hankkeen alkuvaiheen jälkeen toimintaa on kohdennettu oppilaitoksiin ja kouluryhmiin, minkä ansiosta nuoria tavoitettiin paremmin.

Markkinointi oli myös jokseenkin abstraktilla tasolla, ja toiminnan konkretisointi tuotti haasteita. Markkinoinnissa ja viestinnässä on myös konsultoitu nuoria ja kysytty heidän näkemystään viestinnän parantamiseen sekä toiminnasta tiedottamiseen. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen nimi on herättänyt kritiikkiä niin nuorten kuin ammattilaisten keskuudessa. Nuorten kommenttien mukaan he luulevat joutuvansa näyttelemään tai harrastamaan liikuntaa, joka voi olla joillekin nuorille luotaantyydyttävää. Ammattilaisten kritiikissä on tuotu esiin sanaparin erikoisuus, koska teatterissa on joka tapauksessa liikettä. Muutamissa nuorten kommentteissa todettiin, että ”aikuiset markkinoivat nuorten toimintaa aikuisille”. Suora kontakti nuoriin onkin havaittu hyväksi keinoksi tavoittaa nuoria mukaan toimintaan. Tämä on tukenut erityisesti avoimia vapaa-ajan ryhmiä. Hankkeen loppuvaiheessa toteutuneet ryhmät toivat kaivattua konkretiaa toiminnan markkinointiin ja nuorten tavoittamiseen.

Hanketyössä tuli esiin, että osalla nuorista oli mielenterveys- ja päihdeongelmia sekä neurologisia häiriöitä. Haastetta toivat isot ryhmät, joissa oli mukana erityisnuoria. Nuorten ongelmat saattoivat näyttäytyä ahdistuksena, levottomuutena ja haluna vetäytyä syrjään. Nämä tilanteet vaativat ohjaajilta sensitiivisyyttä ja kykyä osallistaa nuori mukaan hänen vointinsa mukaan. Onkin ollut perusteltua, että ryhmässä on ollut kaksi tai kolme ohjaajaa per ryhmä, jotta nuoret pystytään huomioimaan tasapuolisesti. Hanketyöntekijöille myös järjestettiin lisäkoulutusta, jossa käsiteltiin erityisnuorten kohtaamista.

Onnistumisissa kuvattiin työskentelyä eri oppilaitoksissa. Oppilaitosyhteistyö on ollut hedelmällistä, mutta siinä on myös ollut haasteita. Joissakin kouluryhmissä haastetta toivat oppilaiden valmiit roolit, joka saattoi estää ryhmätoimintaan ”heittäytymisen”. Myös erään koululuokan kriisi vei nuorten huomion muualle. Joissakin kouluryhmissä kielimuuri ja kulttuurierot ovat saattaneet aiheuttaa väärinymmärryksiä ja tuoneet lisähaastetta ohjaustyöhön.

Ajan puute ja riittämätön ryhmän taustojen läpikäynti opettajan kanssa osaltaan vaikuttivat ryhmän kanssa työskentelyyn, koska jokaisessa ryhmässä on omat sääntönsä ja toimintakulttuuri. Opettajan kanssa on hyvä käydä läpi etukäteen pelisäännöt, velvollisuudet ja juridiset vastuut yhteistyön alussa ja tarvittaessa kesken matkaakin. Tarvitaan myös rajanvetoa siinä, ettei ohjaaja päädy opettamaan esimerkiksi ammatillisia aineita. Joidenkin opettajien kanssa ei oltu varattu riittävästi aikaa purkuun ja palautteeseen. Kokemusten mukaan keskustelut opettajan kanssa ennen ryhmätoiminnan aloittamista helpottavat työskentelyä nuorten kanssa. Säännöllisten palavereiden järjestäminen opettajan kanssa on havaittu hyväksi keinoksi luoda yhteistä ymmärrystä.

Joidenkin oppilaitosryhmien osalta tavoitteet, eli ryhmäytyminen ja itseilmainsun tukeminen, eivät kuitenkaan toteutuneet. Osa nuorista vetäytyi ja vastusti toimintaa alusta asti ja he kokivat ryhmätoiminnan lapsellisena. Jälkikäteen arvioituna tähän on saattanut vaikuttaa työnjaon epäselvyys opettajan ja hankkeesta tulleiden ryhmänohjaajien välillä. Etukäteen olisi pitänyt sopia mm. se, mitä tehdään niiden nuorten kanssa, jotka eivät halua osallistua, ja minkälaista osallistumista edellytetään. Nuorille on saattanut jäädä epäselväksi, mitä toiminnalla tavoitellaan ja mihin pyritään. Ohjaajien arvioiden mukaan tavoitteiden ja yhteisten pelisääntöjen selkeämpi läpikäynti alkuvaiheessa olisi voinut vähentää väärinymmärryksiä.

Hanketta rahoittavan Euroopan sosiaalirahaston osallistujakohtainen seurantatietolomake koettiin hankalaksi täyttää. Hämmennystä osallistujissa on herättänyt myös lomakkeiden henkilökohtaiset kysymykset perhetilanteesta tai vähemmistöön kuulumisesta. Projektityöntekijöiden mukaan lomakkeiden täyttäminen toiminnan alussa vähentää rentoa fiilistä, joka on ensi arvoisen tärkeää ryhmätoiminnan aloittamisessa. Haasteena on siis hallinnollisten vaatimusten yhdistäminen rentoon tekemisen meininkiin. Tietojen keräämistä on pyritty helpottamaan näyttämällä nuorille täytetty esimerkkilomake. Tämän lisäksi jo suunnitelmavaiheessa mietittiin, miten ja missä vaiheessa tiedot kerätään. Erään ryhmän kohdalla projektipäällikkö oli mukana ryhmätoiminnan alussa keräämässä osallistumistietoja, jotta ryhmänohjaajat voivat keskittyä varsinaiseen ryh-

mänohjaamiseen ja nuorten kanssa olemiseen. Tietojen keräämistä varten on tehty myös ohjevideo, jota voidaan tarvittaessa hyödyntää esimerkiksi suurempien opiskelijaryhmien kanssa.

Uuden työn oppettelu ja uudenlaisten työmenetelmien oppiminen ja yhteensovittaminen vie aina aikaa. Sosiaalisen nuorisotyön, teatterialan ja liikunta-alan yhdistäminen ei ole yksiselitteistä. Teatteri- ja liikunta-alan erilainen koulutustausta, erilainen orientaatio, jopa terminologia ja lähestymistapa esimerkiksi ryhmänohjaukseen vaikuttavat työskentelyyn. Näiden elementtien yhteensovittaminen on vaatinut eri alojen ammattilaisilta sekä aikaa, toisten kunnioittavaa kohtaamista että joustavuutta.

Hankkeessa mukana olleiden organisaatioiden erilaiset henkilöresurssit ovat vaikeuttaneet yhteistyötä kuten toiminnan suunnittelua ja ryhmätoiminnan toteutusta. Haasteena on ollut myös työntekijöiden vaihtuvuus. Projektityössä on ollut osa-aikaisia työntekijöitä, jotka ovat lopettaneet, koska ovat saaneet esimerkiksi kokoaikaisen työn. Uuden henkilön rekrytointi ja perehdytys on vienyt aikaa. Hankkeen työntekijöille tarkoitetut valtakunnalliset työpajat ovat olleet tärkeä tekijä yhteistyön sekä toisilta oppimisen kannalta. Uudet työntekijät eivät näin ollen ole päässeet kaikkiin työpajoihin, joissa on ollut mahdollisuus jakaa ideoita ja saada työkaluja omaan toimintaan. Henkilöstöresurssien tasapainoon eri toimijoiden välillä tulee kiinnittää huomiota jo suunnitelmavaiheessa.

Osallisuuden vahvistaminen liikunta- ja teatterialan yhteistyötä kehittämällä

Johdannossa tuotiin esiin vapaa-ajan harrastusten merkitys nuorten kehitykselle ja hyvinvoinnille. Oppilaitoksissa tapahtuva yhteistyö voi myös edistää nuorten vapaa-ajan harrastustoimintaa. Osa nuorista saattaa innostua sitä kautta teatterista tai liikunnasta ja löytää uusia puolia itsestään, joita muuten ei olisi tullut ajatelleeksi. Tuttu aikuinen madaltaa kynnystä osallistua myös vapaa-ajan toimintaan. Lisäksi oppilaitoksissa järjestetyt tunnit tukivat ryhmähenkeä, ja nuoret ottivat toisiinsa kontaktia helpommin. Opittuja vuorovaikutustaitoja voi hyödyntää muissakin yhteyksissä. Nuorten osallistumista ja motivoitumista ryhmätoimintaan saattaa helpottaa esimerkiksi tuleva opintoihin kuuluva työharjoittelu, jota varten nuoret voivat harjoitella vuorovaikutustaitoja. Näin ollen vuorovaikutusharjoitukset toimivat ryhmätapaamisten pohjana. Tällöin ryhmätoiminta ei jää irralliseksi vaan tukee nuorten muitakin tavoitteita.

Yksi moniammatillisen työskentelyn eduista on toisilta oppiminen. Sosiaalisen nuorisotyön, teatterin ja liikunta-aktiiviteettien yhdistäminen vaatii kuitenkin

aikaa. Hankkeessa työskenteli usean eri alan ammattilaisia, joten on luonnollista, että toisten työskentelytapoja ei opita hetkessä. Sujuva moniammatillinen työskentely edellyttää luottamusta toisiin, avointa dialogia, tiivistä yhteistyötä ja uudenlaiseen toimintakulttuuriin sitoutumista ja johtamista. Valtakunnallisen hankkeen toiminnan yhdenmukaistaminen, toimintatapojen luominen ja projektitiimin yhteisten tapaamisten järjestäminen vaatii myös runsaasti resursseja. Suhteessa hankkeen kokonaisuikaan hankeorganisaation luominen vie merkittävän osan aikaa. Näin ollen pidempi projektin kesto lisäisi myös ”tehollista työaikaa”, kuten nuorten parissa tehtävää työtä. Tärkeää on myös se, että projektityöntekijät sitoutuvat hankkeen tavoitteisiin ja työmuotoihin. Hankkeen alkuvaiheessa rakennetaan yhteistä ymmärrystä yhteisistä tavoitteista, toimintamuodoista ja tehtävän vaatimista panostuksista.

Keskeistä nuorten tavoittamisessa on tehdä yhteistyötä eri toimijoiden kuten koulujen, oppilaitosten ja järjestöjen kanssa. Toiminnan alkuvaiheessa avoimet ryhmät eivät tavoittaneet nuoria toivotulla tavalla, vaan useita ryhmiä piti perua osallistujien vähäisen määrän takia, ja piti myös ratkaista se, mitä tehdä vaikkapa vain yhdelle tai kahdelle mukaan tulevalle nuorelle. Sen sijaan eri sidosryhmien kautta muodostetut ryhmät osoittautuivat useassa tapauksessa onnistuneiksi. Onkin perusteltua viedä aktiviteetit sinne, missä nuoret jo ovat, kuten kouluihin, ja integroida toiminta osaksi arkea. On kuitenkin tärkeää, että voimavaraistavaa toimintaa tarjotaan joka tapauksessa myös niille nuorille, jotka eivät ole kouluissa, oppilaitoksissa ja aktiivisesti mukana harrastuksissa, vaikkakin ennaltaehkäisevä työ on tärkeää.

Toiminnan aikana syntyneet uudet toimintamallit tulivat osaksi organisaatioiden toimintaa; esimerkiksi WAU järjestää jatkossa koulutuksia, joissa opetellaan liikunnan ja ilmaisutaidon keinoilla vuorovaikutusta sekä yhdessä toimimista. Kajaanin kaupunginteatteri on perustanut Kainuun lasten- ja nuorten kulttuurikeskus Kulttura ry:n, joka jatkaa alueellista yhteistyötä mm. kuntien kanssa, sekä tarjoaa lapsille ja nuorille toiminnallisia työpajoja sekä muita aktiviteetteja. Kainuun Liikunta ja Kajaanin kaupunginteatterin toteuttavat koulutusmoduuleja. Koulutusten tavoitteena on vahvistaa nuorten kanssa toimivien ammattilaisten osaamista teatteri-ilmaisun ja sirkustelun saralta, jolloin he pystyvät hyödyntämään näitä työmuotoja jatkossakin nuorten kanssa. Uudessa kansainvälisessä hankkeessa *Express yourself! - Inclusive grouping in schools* tavoitteena on ammattioppilaitoksessa opiskelevien nuorten itseilmaisun tukeminen sekä ryhmäytyminen.

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen onnistumisia tuki yhteisesti jaettu tavoite – nuorten osallisuuden ja itseilmaisun tukeminen. Sujuva moniam-

matillisen työskentely edellyttää sekä yksilö- että organisaatiotason sitoutumista ja pitkäjänteistä työskentelyä. Oleellista on aktiivinen vuorovaikutus ympärillä olevien toimijoiden kanssa, kuten eräs sidosryhmän edustaja toteaa: ”*Yhdessä saamme enemmän aikaan.*”

LÄHTEET

- Heinonen, O. P., Ikonen, A. K., Kaivosoja, M., & Reina, T. (2018). Yhdyspinnat yhteiseksi mahdollisuudeksi. Selvitys lapsi- ja nuoriso- ja perhepalveluiden toteuttamiseen liittyvistä yhdyspinnoista muuttuvassa toimintaympäristössä. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja. Saatavilla 13.12.2018 <https://stm.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-00-3904-2>
- Nikander, J., Juntunen, E., Holmberg, A., & Tuominen-Thuesen, M. (2017). Aikuisten parissa tehtävän sosiaalialan työn osaamistarpeet. Opetushallitus. Saatavilla 13.12.2018 https://www.oph.fi/download/186322_Aikuisten_parissa_tehtavan_sosiaalialan_tyon_osaamistarpeet.pdf
- Pekkarinen, E., & Myllyniemi, S. (2017). Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Valtion nuorisoneuvosto. Saatavilla 13.12.2018 https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf
- Ruusunen, T. (2005). Ilmaisulliset menetelmät – siltoja itsen ja toisiin. Teoksessa Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) *Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi*. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, (s. 54–61.)
- Valtioneuvosto (2018). Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja. Saatavilla 13.12.2018 <https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/334456/eriarvoraportti-21032018/fd6f37c6-04d9-44db-99bb-53d54ef1ad1f>

Susanna Hyväri, Marja Lindholm & Piia Tilsala

MONIAMMATILLISUUS TEATTERI- JA LIIKUNTA-ALAN TYÖSSÄ NUORTEN PARISSA

Moniammatilliselle kulttuuri-, liikunta- ja sosiaalialaa kehittäväle työlle ennakoitaan kasvavaa kysyntää. Sosiaalialan työtä koskevassa ennakointihankkeessa työryhmä näkee sosiaalialan työn muotoutuvan tulevaisuudessa monialalaista yhteistyötä edellyttäväksi verkostomaiseksi toiminnaksi. (Nikander, Juntunen, Homberg & Tuominen-Thuesen 2017.) Painotukset muuttuvat korjaavasta ongelmia ehkäisevään ja hyvinvointia edistävään toimintaan, mikä korostaa entisestään verkostotyöskentelyn hallinnan taitoja. Kun puhutaan verkostoista ja verkostoitumisesta, niin kyseessä ovat yleensä toimijat, joita yhdistävät samat asiat, esimerkiksi juuri nuorten kanssa työskentely. Väljästi ajatellen ihmiset saattavat olla yhteistyössä, vaihdella tietoja keskenään ja tutustua toisiinsa. Verkostotyöstä on aiheellista puhua vasta siinä vaiheessa, kun toimijat tekevät konkreettista työtä yhdessä. Moniammatillisuudella tarkoitetaan, että eri alojen ammattilaiset muodostavat verkoston tai tiiviimmän tiimin. Tiimeille on ominaista yhteinen päämäärä, suoritustavoitteet, yhteisvastuullisuus, toisiaan täydentävät taidot ja sitoutuminen.

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa teatteri- ja liikunta-alan ammattilaiset ohjasivat yhdessä nuorten vertaisryhmiä ja kehittävät samalla työtään ennakointiryhmän linjaamaan suuntaan. Moniammatillisesti toteutetuissa hankkeissa olennaista onkin toimijoiden monipuolisen osaamisen käyttöönotto

ja hyödyntäminen. Tämä mahdollistaa totutuista rutiineista ja ajattelumaleista irtottautumisen, mikä onkin hyvä lähtökohta uusille ajatuksille ja toimintamalleille sekä yhdessä oppimiselle.

Hanketyöhön sitoutuneet työparit ja tiimit ovat oppimassa uudenlaista moniammatillista työ- ja toimintakulttuuria, johon liittyy kiinteästi tietojen ja taitojen jakaminen. Ne tarvitsevat toimiakseen luottamusta, avoimuutta ja toisen osaamisen arvostamista. Ennen kaikkea moniammatillinen tiimi ja sen johtaminen tarvitsevat tilaa ja aikaa tarkastella moniammatillisuutta omassa työssään. Esimerkiksi eri toimijat yhteen tuovat työpajat, tiimikokoukset ja työhönohjaus ovat niitä foorumeja, joissa moniammatillinen tiimi voi rakentaa yhteistä ymmärrystä moniammatillisuudesta, saada tukea ja jakaa myös toimivia käytäntöjä. Parhaimmillaan näillä foorumeilla voidaan tehdä näkyväksi moniammatillisuuden avaamat mahdollisuudet ja sen aiheuttamat haasteet. Monenlainen yhdessä ymmärtäminen tarjoaa mahdollisuuden oman toiminnan reflektioon ja sen avulla oman toiminnan ja ammatillisuuden kehittymiseen ja myös ristiriitojen käsittelemiseen. (mm. Ollila 2014; Pärnä 2012.)

Käytännössä moniammatillinen toiminta tuo näkyväksi sen, että eri ammattialoilta tulevilla työntekijöillä voi olla erilaisen osaamisen lisäksi erilaisia toimintatapoja ja työskentelytapoja, jopa työssä käytettävä kieli voi olla erilaista. Työn kehittäminen vaatii työntekijöiltä uudenlaista verkostotyön osaamista ja asennoitumista. (Hulkkonen 2016; Perälä, Halme & Nykänen 2012.) Toimialojen rajapintojen loiventuessa uudistuva asiantuntijuus ei ole vain yksilön ominaisuus tai osaamista, vaan se toteutuu vuorovaikutuksessa moniammatillisena työnä. Uusia toimintamalleja innovoivissa hankkeissa, joissa valmista toimintamallia tai ratkaisua ei edes ole, edellytetään yhteisen ymmärryksen syntymistä työskentelytapojen ja tiedon rakentamisesta. (vrt. Hakkarainen, Lallimo & Toikka 2012.)

Tässä artikkelissa tarkastellaan, mitä moniammatillisuudella on erilaisissa yhteyksissä ja keskusteluissa tarkoitettu sekä minkälaisia tavoitteita moniammatilliselle yhteistyölle on asetettu. Tarkoituksena on kuvata, miten *Osallistuva- ja liikunnallinen teatteri* -hankkeessa työskentelevät eri alojen ammattilaiset ovat kokeneet moniammatillisen työn tuomat mahdollisuudet, ja mitä haasteita tai pulmia he ovat nähneet syntyvän erilaisen ammatillisen osaamisen hyödyntämisestä, yhdistämisestä ja eri alojen ammattilaisten sitoutumisesta hankkeen tavoitteisiin.

Moniammatillisuus ja moniammatillinen yhteistyö

Suomessa viimeaikaisessa lainsäädännössä korostetaan moniammatillisuutta ja sektorirajat ylittäviä toimintakäytäntöjä. Kansalliset strategiat ja ohjelmat tukevat

palvelujen yhteensovittamista ja hallinnonalojen välisen yhteistyön kehittämistä. Uusia palveluja kehitettäessä sektorirajat ylittävä moniammatillisuus nähdään toiminnan lähtökohtana, joka mahdollistaa asiakaslähtöisen toimintatavan ja palvelukokonaisuuksien kehittämisen toimintoja integroimalla. (mm. Sote-uudistus i.a.; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Terveydenhuoltolaki 1326/2010.) Moniammatillinen yhteistyö on uudenlainen tapa tehdä töitä ja sen lähtökohtana on uusien näkökulmien saaminen ja tiedon laajentuminen sekä eri alan ammattilaisten yhteistoiminta. Moniammatillinen toiminta vaatii lisäksi uudenlaista, yhteen sovitettavaa johtamista. (Perälä, Halme & Nykänen 2012.) Erilaista osaamista ja eri ammattialoilla kehitettyjen menetelmien yhdistämisellä on erityinen tarve varsinkin silloin, kun kohteena, kuten Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa, ovat vaikeasti tavoitettavat tai syrjäytymisvaarassa olevat nuoret.

Moniammatillisesta yhteistyöstä on tullut sateenvarjokäsite, joka sisältää monenlaisia määritelmiä riippuen määrittelijän orientaatiosta ja siitä kontekstista, jossa sitä käytetään. (Isoherranen 2012, 19–23.) Moniammatillisuudessa voidaan ajatella olevan kyse samasta asiasta kuin monialainen yhteistyö -käsitteessä, mutta monialaisuudella on tahdottu korostaa eri sektoreiden ja toimialojen yhteistyötä. Halutaan korostaa, että se ei ole vain eri ammattiryhmien välistä yhteistyötä saman sektorin sisällä.

Moniammatillinen yhteistyö voidaan määritellä eri ammattiryhmien tietojen ja taitojen yhteensovittamiseksi yhteisessä toiminnassa. Se on postmodernia professionaalisuutta, johon liittyvät ammattilaisten reflektiokyky ja asiantuntijuuden kehittyminen moniammatillisessa kontekstissa. Siinä keskeistä on sitoutuminen tavoitteelliseen yhteistyöhön ja päätöksistä neuvotteleminen. Yhteisen toiminnan lisäksi keskeistä ovat yhteiset tavoitteet ja luottamus. (Pärnä 2012, 49–50.)

Moniammatillisuus-käsitteellä on yksilöllinen ja yhteisöllinen luonne. Yksilön ominaisuutena moniammatillisuus on sellaista pätevyyttä, jossa korostuvat yleiset työelämävalmiudet, kuten asenteet, päätöksentekotaidot, ongelmanratkaisutaidot, sosiaalisen kanssakäymisessä tarvittavat taidot ja tavoitteellisen oppimisen taidot. Yhteisö tuottaa siltä vaadittavan osaamisen jäsentensä avulla. (Katajamäki 2010, 24–25.)

Moniammatillisessa toiminnassa jokaisen ammattilaisen tulisi tuoda asiantuntijuutensa yhteiseen käyttöön. Merkityksellistä on, miten työntekijät tuovat toiminnassaan esille ja perustelevat omaa asiantuntijuuttaan ja ammatillista osaamistaan. (Isoherranen, Rekola & Nurminen 2008, 14–15.) Toimintatavat ja esimerkiksi työnjako voidaan rakentaa työntekijöiden erilaisten osaamisten muodostamalle perustalle. Moniammatillisuus edellyttääkin toimintatapojen

tarkastelua yhdessä ja ammatillisten rajojen ylittämistä. (Pärnä 2012, 4–6; Kattisko, Kolkka & Vuokila-Oikkonen 2014, 11–13.) Moniammatillisen yhteistyön edellytyksinä ovatkin yhteistyörakenteet, jotka sisältävät sitä tukevan johtamiskulttuurin, resurssit, koulutuksen, yhteisen päämäärän, toisen tuntemisen, vuorovaikutustaidot, määritelmät työnjaosta sekä oman asiantuntijuuden sisäistämisen. Tärkeitä ovat yhteistyöprosessit, joissa moniammatillisuus todentuu. (Eloranta & Kuusela 2011, 4–12.)

Toimivassa moniammatillisessa yhteistyössä ammattilaiset tietävät, mitä tehdään ja millä tavalla toimitaan. Jäsenillä on riittävästi osaamista ja tietoa. Niitä jaetaan jäsenten kesken ja ollaan valmiita oppimaan toisilta. Moniammatillisen yhteistyön keskeisiä elementtejä ovat asiakaslähtöisyys, tiedon ja useiden näkökulmien kokoaminen tiimin käyttöön, vuorovaikutustietoinen tapa tehdä yhteistyötä, rajojen ylitykset sekä verkostojen tunteminen ja hyödyntäminen. Keskiössä on asiakkaan kokonaisvaltainen huomioiminen. Jos asiantuntijatiedossa on puutteita, ovat ryhmän tai tiimin jäsenet valmiita ottamaan apua vastaan ulkopuolisilta asiantuntijoilta. (Kontio, 2010). Tällaisessa uudistuvassa toimintakulttuurissa ja osaamisen jakamisessa tarvitaan reflektiivistä työtettä ja osaamisen analyysitaitoja, resursseja ja vahvaa tukea varsinkin toiminnan alussa.

Moniammatillisuus voidaan kokea myös uhaksi omalle ammatti-identiteetille. Pelkona voi olla oman ammatillisen näkökulman merkityksen oheneminen. Moniammatillisuudessa on tärkeää kirkastaa ja vahvistaa ammattilaisten omaa osaamista. Näin kaikkien osaamiset voidaan tuoda osaksi yhteisön osaamista. Eriytisesti kokeneiden työntekijöiden hiljaisen tiedon hyödyntäminen moniammatillisessa tiimissä voi vahvistaa yhteisön osaamista, mutta se edellyttää luottamusta ryhmän jäsenten välillä. (Kupias & Salo 2014, 231–247).

Pahimmillaan moniammatillinen yhteistyö voi olla eri ammattiryhmien välistä kilpailua tai ristiriitojen sävyttämää työskentelyä. Tällöin asiakaslähtöinen työote ei onnistu. Yhteisten tavoitteiden määrittelyyn ei ehkä käytetä riittävästi aikaa, rooleja ei selkeytetä ja ne voivat jäädä epätasa-arvoisiksi. Yhteistyöhön ei ole yhteisiä välineitä ja toimintamalleja, tieto ei saavuta kaikkia ja osa toimijoista voi jäädä ulkopuolelle. Yksilöiden osaamista ei tunnisteta tai sitä ei arvosteta. Ammatillinen osaaminen saattaa ohentua ja asiantuntijarooli liudentua. Työtä ei johdeta tavoitteellisesti, eikä luottamuksen syntymiseen yksilöiden tai organisaatioiden välillä panosteta riittävästi. Toiminta on tehotonta ja työn laatu kärsii. (mm. Isoherranen 2004, 35–37.)

Moniammatillinen yhteistyön käynnistymisessä tärkeää on ammattilaisten halu ja innostuneisuus yhteistyöhön, jota johdetaan tavoitteellisesti ja osallista-

vasti. Eri alojen ammattilaiset kohtaavat moniammatillisessa työssä rajoilla, joissa tapahtuu rajanylityksiä. Tämä rajatyö on neuvottelua oman ammatin ja siihen liittyvän oikeutuksen ja yhteistyön vaateen välillä. Rajanylityksiin voi liittyä kilpailua, mutta usein se on neuvottelua, yhteisen alueen ja oman position uudelleen määrittelyä. Moniammatillinen yhteistyö kehittyy konkreettisessa toiminnassa ja ammattilaisten välisissä suhteissa, jotka lujittavat joustavuutta, hyvántahtoisuutta ja keskinäistä luottamusta. (Mm. Pärnä 2012, 133–152.) Se edellyttää asiakaslähtöisen yhteistyötarpeen tunnistamista ja halua yhteistyöhön, ja sen tavoitteena on dialogin syntyminen suhteessa toisiin ammattilaisiin ja asiakkaisiin. Tärkeää on konkretisoida moniammatillisen toiminnan tavoitteita ja tavoitteiden monitahoisuutta. Yhteiset toimintaprosessit voivat mahdollistaa työn uudenlaisia jäsenyksiä ja ammatillisia tapoja. Uskallus toimia asiakkaan edun vaatimalla tavalla vahvistuu ja asiakaslähtöisyys voi toteutua. Yhteistyössä syntyy se lisäarvo ja tulos, jota kukaan ammattilainen ei voi yksin saavuttaa. Moniammatillisen yhteistyön valtuutuksen voidaankin katsoa syntyvän suhteesta asiakkaaseen. (Pärnä 2012, 215–220.)

Luottamus moniammatillisessa yhteistyössä ei ole selitettävissä vain rationaalisesti, vaan siihen liittyvät tunteet, elämykset, arvot, yhteistyökyky, tunnollisuus, rehellisyys lojaalisuus, toivo ja usko yhteiseen hyvään. (Ilmonen & Jokinen 2000, 12.) Parhaimmillaan moniammatillisesti hyvin toimivissa tiimeissä onkin asiantuntijoiden keskinäistä tukea ja luottamusta. Tällaisissa tiimeissä halutaan työskennellä ja niissä kehittyy sosiaalista pääomaa, joka auttaa työssä jaksamista. (Isoherranen 2012, 5.) Vastavuoroisuus, luottamus ja keskinäinen arvostus takaavat sen, että tiimeissä halutaan ylipäättään kuulla toista. Luottamukseen ja luotettavuuteen liittyy kokemus sanan pitämisestä. Kun tähän liitetään myös luottamus kyvykkyyteen, avoimuuteen ja aikomuksiin, puhutaan luottamuspääomasta. Luottamuspääoma mahdollistaa jouston yhteistyössä, ja moniammatillisessa yhteistyössä vääjäämättä syntyviä hankaluuksia siedetään paremmin. (Kupias & Salo 2014, 174–179.)

Kokemukset moniammatillisuuden toteutumisesta

Seuraavassa käsitellään keväällä 2018 kerätyn fokusryhmähaastattelussa tuotetun aineiston tuloksia.¹ Fokusryhmähaastatteluun osallistui yksi hankkeessa työsken-

¹ Artikkelissa käytetyt haastattelusitaatit ovat peräisin Piia Tilsalan keväällä 2018 ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyötä varten keräämistä haastattelujen litteraatioista. Haastatteluaineistosta on otettu tätä artikkelia varten teemoja, jotka tuovat esiin, kuinka hankkeeseen osallistuneet ammattilaiset ovat jäsentäneet ja antaneet merkityksiä moniammatillisuudelle.

nellyt teatteri- ja liikunta-alan ammattilaisista koostunut tiimi. Haastattelujen tavoitteena oli tuoda esiin projektiin osallistuneiden eri aloilta tulevien työntekijöiden kokemuksia hankkeesta ja siinä vaadittavasta osaamisesta, määrittelyjä moniammatillisuudesta ja kuvauksia yhteistyöstä eri ammattiryhmien välillä.

Moniammatillisuus osaamisen yhdistämisenä

Tarkastelun kohteeksi valitun tiimin haastattelu käsitteli näkemyksiä siitä, mitä moniammatillisuudella heidän mielestään tarkoitetaan ja kuinka he olivat sitä hankkeessa toteuttaneet. Haastattelun alkupuolella haastateltavat jäsentävät kysymystä ensisijaisesti aikaisemman työkokemuksensa perusteella.

H: Mitä moniammatillisuus teille tarkoittaa?

V1: No mä oon työskennelly tyttöjen kanssa siis nää vuodet moniammatillisessa tiimissä että se on tarkottanu mun mielestä sitä että ollaan tekemässä samaa työtä mutta vähä eri työkaluilla ja työvälillä ja sitte niitä jaetaan yhdessä ja tehdään tärkeeks ne kanavat ja tavat tavallaan miten niitä jaetaan ni sillä lailla et se mikä tapahtuu siinä yhdessä työskentelyssä et kaikki ei välttämät kerro tai avaa et sit on myös tilanteit missä voidaan keskustella niistä. Mut että toimitaan samojen päämäärien eteen eri ammattiperusteista käsin.

V2: Mä voisin jatkaa tohon että mun työhistorian kautta mä hahmotan moniammatillisuuden hyvin paljon samalla tavalla että meillä on päämäärä joka... yks konkreettinen esimerkki on nyt esimerkiks teatteriesityksen valmistaminen mutta minä vastaan siitä omalta osaltani ohjaamisen näkökulmasta, sit mul on äänisuunnittelija ja valosuunnittelija, muita mahdollisia jotka tuosen oman täysin spesifin ammatillisuutensa sen yhteisen päämäärän... me kaikki intuitiivisesti ymmärretään ja jaetaan sitä mikä on se päämäärä mitä tässä yritetään saavuttaa ja sitte työskentelemme täydeltä omalta ammatilliselta panokseltamme kohti sitä päämäärää.

V3: No eri työskentelytavat. Just niinku sanoit että ku kaikki pohjautuu siihen että meillä on yksi tavoite. Emmä osaa pukee sitä sanoiks mut just se että sun pitää tavallaan itse riisuu niitä sun jotain omia juttuja ja ottaa sitte tuolta ja antaa taas puolesta.

Keskeiseksi yhdistäväksi keskusteluteemaksi nousee työtehtävissä tavoiteltava yhteinen päämäärä, johon moniammatillinen tiimi sitoutuu. Yhteisen päämäärän lisäksi moniammatillisessa tiimissä työskentely on erilaisen spesifin ammatillisen osaamisen ja työmenetelmien jakamista ja yhdistämistä. Tässä toteutuu ajatus mahdollisuudesta hyödyntää eri ammatillisesta taustasta tulevien osaamista, yhdessä oppimista ja hiljaista tiedon jakamista yhteisen tehtävän toteuttamiseksi.

Yhteistyö ja osaamisen jakaminen

Hankkeen tavoitteena on ollut haavoittuvassa asemassa ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten osallisuuden vahvistuminen. Tämän nuorten ryhmän tunnistamiseen tai määrittelemiseen ei hankkeessa sovittu tarkkoja kriteereitä. Yhteisten pohdintojen tuloksena päädyttiin siihen, ettei haluta luoda toimintaan osallistuvasta ryhmästä yhtenäistä kuvaa syrjäytyneinä nuorina. Toisaalta todetaan, että yhteinen ymmärrys mukaan kutsuttavasta kohdejoukosta on jäänyt epäselväksi. Ammatillisilla on ollut mahdollisuus kutsua mukaan erilaisiin toimintamuotoihin monenlaisia nuoria ja nuorten ryhmiä. Seuraavassa pohditaan, miten hankkeen kohderyhmä tulisi määritellä ja ymmärtää. Samalla etsitään mahdollisuutta välttää yksipuolisen syrjäytymistulkinnan käyttöä kohderyhmän määrittelyssä. Yksi ratkaisu on ollut kiinnittää huomio nuorten itsensä ilmaisemisen haasteisiin. Toinen ratkaisu on ollut se, että ammattilaisten työskentelyä on ohjannut kokonaisvaltainen ihmiskäsitys.

V2: Mä jäin kiinni nyt siihen kohderyhmään että tota mun ajatukset lähtee nyt selkeesti enemmän siihen suuntaan et jos lähtee sieltä kohderyhmästä käsin ajattelemaan mikä on muuten yks sellanen ehkä iso kysymys tän hankkeen alla että onko se kohderyhmä... mitä se nyt lopulta on sitte tarkottanu. Se on ollu musta ehkä vähä semmonen kysymysmerkki mikä tuottaa sitä tietynlaista sellasta epäselvyyttä mutta jos lähdetään siitä että se kohderyhmä on tämmöset henkilöt joiden osallistuminen on jollain tavalla vähäisempää lähtökohtaisesti niin mä ymmärtäisin näin tai oman kokemuksen perusteella niin musta se yleensä tarkoittaa niinku kans taas hyvin sillee niinku laajasti ja vähä tällä tavalla mututuntumalla mutta siis yleensä henkilöitä joitten nimenomaan se itsensä ilmaiseminen on hieman estynyttä ja se on aina sillon sekä kehollista että mielellistä et niitä ei voi erottaa toisistaan.

Moniammatillisuuden ymmärtäminen näyttää keskustelussa siirtyvän aikaisemmasta eri osaamisten ja tehtävien yhdistämisestä lähemmäs vuoropuhelun ja yh-

teisen osaamisen korostamista. Moniammatillinen orientoituminen edellyttää kokeilemista eli avoimuutta ja ideointia siitä, miten yhteistyötä voidaan tehdä. Samalla myös yhdessä tutkitaan, millaista osaamista juuri tietyn nuorten ryhmän kanssa työskenneltäessä tarvitaan.

VI: Niin ja sitte ehkä tästä meidän kohderyhmästä siinä mielessä et jos me yrittään eri tapoja... tai tosiaan jos ajatellaan jotain perinteisiä... täs nyt on yhdistetty tää teatteri ja liikuntaa tässä hankkeessa jo niinku ihan otsikossa tai siinä perusideassa niin se että ne on varmasti molemmat sellasia lajeja että tota öö... ja vaatii niinku ne omat osaajansa että voidaan ruveta keksimään että miten tätä vois tehdä yhdessä tai onko tää jotenki niinku tai yhdistetäänkö näitä tai minkälaista asiaa tää nyt vois olla tai et tätä tutkitaan ni tarvii olla sitte sitä kautta ettei voi olla vaan joku jotenki edustais vaan jotain tai et mun mielest se on siks jo perusteltua et tässä tarvitaan niitä osajia tavallaan tai ammattilaisia, asiantuntijoita siinä mielessä niinku moniammatillisesti ajatellen.

Mä ajattelen myös sitä että mahdollisuuksia tavallaan löytää keinoja jotenki tavottaa et jos ei vaikka ole tehnyt aikaisemmin tällasen kohderyhmän kanssa hirveesti töitä ni tavallaan näitä menetelmiä niinku sillä lailla et ku on se oma osaaminen siitä omasta, on se sitte teatteri tai liikunta, niin tavallaa seki et lähtee kokeilemaan sitä niinku tässä hankkeessa niitä tapoja et miten niitä asioita voisi tuoda jotenki hedelmällisesti yhdessä, vähä tarkastella niit eri tavalla, tuoda sitä jotenki helpommaks ja matalammaks sitä kynnystä niinku jotenki tarttua ja tulla esiin ja tehdä niitä asioita niinku näille henkilöille joille se itsensä ilmaisu on haasteellista tai siel on jotenki niitä lukkoja just niinku sekä kehollisesti että just siinä vuorovaikutuksessa ja muussa niin itsensä kanssa kuin toisten kanssa liittymisessä.

Kohderyhmän määrittely ja sen erityispiirteiden huomioiminen moniammatillisessa työssä jäsentyy kahdessa eri merkityksessä. Ensinnäkin hankkeen tavoite velvoittaa teatteri- ja liikunta-alan toimijoita yhteistyöhön. Toisaalta vaikeus määrittellä tarkasti kohderyhmää ja kokemus kohderyhmän haastavuudesta näyttää synnyttävän kokemuksen, että tiivis yhteistyö eri alojen ammattilaisten välillä, työparina työskentely sekä vertaisoppiminen ovat tärkeää ja hyödyllistä. Kohderyhmässä on ollut nuoria, jotka eivät itse ole aktiivisesti hakeutuneet teatteri- ja liikuntaharrastuksiin tai osallistuneet muuhunkaan harrastustoimintaan. Tästä

johtuen ammatillisen toiminnan haasteena on madaltaa osallistumisen kynnystä sekä motivoida ja rohkaista nuoria mukaan.

Nuorten ryhmän kanssa työskenneltäessä täytyy ottaa huomioon sen erityispiirteet. Nuorilla voi olla ennakkoluuloja tai aikaisempia kuormittavia kokemuksia ammatillisia toimijoita ja tiettyä, heitä varten järjestettyä toimintaa kohtaan. Haastateltavat katsovat ammattilaisten parityöskentelyn lieventävän painetta, joka kohdistuisi yhteen ammattilaiseen tämän toimiessa yksinään ryhmän kanssa. Parityöskentely mahdollistaa myös havainnot ryhmäprosessin kehittymisestä ja ryhmän tukemisen tarpeista. Samalla toisen alan ammattilaiselta voi oppia uusia toimintamalleja ja menetelmiä.

V3: Niin no mä mietin just sitä että kumminkin ton nimen alla ollaan ni ois-han se hölmöö että siel ois vaan liikunnan alan ihminen tai teatteri-alan ihminen tekemässä koska se luo niille ryhmäläisilleki (nuorille) vähä erilaista näkemystä kun ne tietää että täällä on teatterin tai liikunnan alan ammattilainen koska joilleki voi olla vaikka se teatteri ihan niinku hirveen etäistä ja jolleki jo liikunta sanana on ihan niinku kamalaa. Niin sitte kyl ne ryhmäläisetki voi enemmän sitte... niinku jos joku vaikka siitä teatterista tykkää niin ne on tavallaan turvassa siellä ku ne tietää et siel on sitä teatteriiki eikä vaa toi jumppatyyppe. Ja onhan se opettavaista kaikille nähdä toisen tekemistä. Ja varsinki toi mitä Jaana sano siitä että se on ihan hyvä että tätä tehdään pareittain että se toinen voi jos toinen ohjaa ni tarkkailla sitä ryhmää koska lähtökohtaisesti millään ryhmällä ei oo vaan yhtä kertaa.

Moniammatillisen työn osaamisvaatimukset

Nuorten kanssa työskenneltäessä aikaisempi työkokemus antaa mahdollisuuksia suunnata toimintaa palvelemaan juuri kohderyhmäksi valittujen nuorten erityisiä tarpeita. Haastatellut ammattilaiset olivat aikaisemmin työurallaan työskennelleet nuorten kanssa, silti ei aina koettu, että oli saatu riittävää osaamista työskennellä paljon erityistä tukea tarvitsevien nuorten kanssa. Teatteri- ja liikunta-alan ammatillisten rinnalle kaivataan ainakin nuorisotyön osaajia.

V3: No toi on niinku tavallaan mitä V2 sano ku se on työskennelly tän työryhmän kans ja V1 on ollu tääl Tyttöjen talolla työskentelemässä ni sehän luo jo... et jos nää olis vaa niinku teatteri-ihmisiä et ne ois vaikka aikuisteatterii vaan ohjannu ja ne ei tois sitä osaamista tän meidän kohderyhmän kanssa tähän hankkeeseen ni sit oltas varmaan aika pulassa. Se että sitte ehkä tarvittas vielä

joku vaikka tyttöjen talon työntekijä tai siis joku semmoinen joka on työskennellyt nuorten kanssa. Koska kyl mä oon ihan sanonukki sillon ku oltiin poikien talolla et jos mä oisin siellä ollu jonku tyyppin kaa niinku ekaa kertaa ni oltas me oltu aika niinku sillee et okei, mitä tehään. Tavallaan vaikka mäki oon ollu nuorten kanssa ja käyny sairaalakoulul ja eri koulul opettamassa mut ku se on niin erilaista, se on niin erilainen maailma. Enhän mä ees tienny et tääl on olemas poikien talo ja tyttöjen talo ennen ku tää hanke alko ni se on niinku et jos näil ei ois sitä omaa osaamista ni sitte mä ainaki näkisin et sit meil pitäs olla viel joku niinku niisanotusti nuorisotyöntekijä tässä mukana.

Nuorten kanssa työskenneltäessä hyödynnetään omaan koulutuksen ja työkokemuksen tuottamaa osaamista. Pulmaksi koetaan, että juuri haavoittuvassa ja ”herkässä tilassa” olevien nuorten kanssa tarvittaisiin sellaista erityistä osaamista, jota itsellä ei välttämättä ole. Nuorten erityisyys ja vaativuus nostaa esiin kysymyksiä ammatillisuuden rajoista ja vastuusta: kuinka paljon ja kuinka syvällistä tietoa ja osaamista ammattilaiset tarvitsevat. Yksi vaihtoehto on täydentää omaa osaamista konsultoimalla muiden alojen asiantuntijoita. Moniammatillisuuden jäsentäminen alkaakin laajeta mahdollisuudeksi hyödyntää myös erilaisia ammatillisia verkostoja kohdejoukon tarpeiden mukaan. Näin moniammatillinen työ ei rajoitu ainoastaan yhdessä työskentelevän tiimin tai työparin sisäiseksi toiminnaksi ja osaamiseksi, vaan laajenee joustavasti kohderyhmässä ilmenevien tarpeiden mukaan.

V2: Mä en tiää tarttisko niinku hankkeessa itse kentällä olla sen kummemmin ketään mutta aika ajoin mä oon miettiny tavallaan sitä semmosta terapeutin näkökulmaa että se on... mä oon siis pedagogi ammatiltani kuitenkin, mul on yliopistokoulutus ni silti ku mä kohtaan nuoren joka on hauraassa tilanteessa ni se vastuu on hirvittävän iso ja sen vastuun haluaa kantaa ja haluaa olla mahdollisimman jotenki tukeva sille nuorelle mutta tota musta ei tunnu siltä että keinot loppuisi kesken mutta tavallaan tähän maailmaan tuntuu siltä että juu, mä kaipaisin paljon lisää tietämystä kaikesta et mä olen siinä mielessä onnellisessa asemassa et muiden hankkeiden kautta niin mä voin konsultoida traumaterapeuttia ja kaikkee muuta tämmöstä mut se on valtavan arvokasta tietoo ja sitte mä koen myöskin että... no ei tarvii mennä mittakaavassa jotenki sille niinku tavallaan heittää häränpyllyä et mitään et voi tehdä kun et voi tietää mitä jollain toisella on mutta haluan nostaa sen esiin et must on jollain tavalla edesvastuutonta että hyvin herkässä tilassa olevien ihmisten kanssa tosta vaan heitellään ihan mitä vaan. Siis sen kaltaista ajatusta mä pidän edesvastuutto-

mana. Se semmonen ihmisen kehityspsykologian, kaiken semmosen näkemysten lisääminen ni olis musta ehkä tarpeen.

Moniammatillisen tiimin jäsenet tulkitsevat ammatillisuuden rajoja ja osaamisalueiden rajapintoja eri tavalla. Pohditaan, miten syvällistä osaamista erityistä tukea tarvitsevia nuoria ohjaavat ammattilaiset tarvitsevat. Pohditaan myös, minkä verran lyhyet koulutukset tai konsultaatiomahdollisuudet täydentävät teatteri- ja liikunta-alan ammattilaisten osaamista. Lisäksi esiin nousee, kuinka aikaisemmista hanketöistä on saatu valmiuksia ja tietoa siitä, miten erilaisten nuorten tilanteiden kanssa pitäisi toimia. Nuorten tarpeet tulee tunnistaa ja ottaa vakavasti. Tilanteessa, jossa ammattilaisen huoli herää nuoren tilanteesta ja nuori tarvitsisi esimerkiksi terapeutista apua, tulisi selvittää, onko nuori muun avun piirissä ja tarvittaessa ohjata hänet tarpeenmukaisesti palveluihin. Tällöin olisi myös hyvä tuntee nuorille suunnattuja palveluja. Ammattilaisten mukaan nuorten mahdollisia erityistarpeita ja erityiskysymyksiä olisikin ollut tärkeää ennakoida ennen varsinaisen hanketoiminnan aloittamista.

VI: No tota mä en lähtökohtaisesti ajatellu että tässä nyt kaipaisin enempää ammattitaitoa tai jotain uutta ammattiryhmää. Ehkä oon ite tämmösessä välitilassa koska mul on tää työkokemus täältä ja mulla on toki nää tukiverkostot omat mitä mä voin vaikka konsultoida ja oon paljo oppinuki vaikken itse... ja oon joitaki tämmösiä lyhyitä koulutuksia käyny jostain ihmisen vaikka traumaista tai väkivaltaisesta käytöksestä tai sellasesta ni en oo ihan sillä lailla... et ei oo semmonen neuvoton olo.

Mä nään terapeutin tavan jotenki sellasena et siinä lähetään sit kuitenkin semmoseen prosessiin ja sillä lailla et jotain sit jo vähän niinku mitä tämmönen hanke ei sinänsä oike voi tarjotakaan mut et sinänsä et on tietysti hyvä olla tietonen asioista et jos toisella ei oo vaikka tietoo tästä kentästä joka tarjoaa tämmösille ihmisille jotka on erittäin tarvitsevia että sä ohjaajana huomaat että nyt hätä nousee tästä ihmisestä tai vähä semmonen kysymys et mitä teen, mihin ohjaan. Että se ois ees tiedossa. Et se toki niinku... sehä on varmaan semmonen asia et en mä tiedä. Oisko sitä täällä meilläki enemmän pitäny käydä läpi jossaki asioissa, jotaki semmosta niinku kartotusta vaik meidän kokouksissa tai kukin paikkakunta ehkä omallansa ehkä oisko se pitäny sisällyttää tähän johonki jotenki sillä lailla että tietääks kaikki tai että onks tää mahdollista nyt jotenki... en minä tiedä.

*V2: Nii mä aattelen kans tota tietoisuuden lisäämistä jos ajateltas näin että täl-
lanen hanke tehtäs uudelleen et sitä lähtis joku koordinoimaan ni mä toivosin
että hän miettis tän, ottas sillä tavalla vakavasti sen kohderyhmän.*

*V3: Niin ku tää on ehkä just se mikä on tavallaan jääny siinä sillo ku me ollaan
alotettu tätä hanketta niin jos esimerkiks meiltä on ollu ihan eri ihmiset jossain
palavereissa ku ketä me niinku ollaan sit taas niinku suunnittelemas mitä me
ohjataan ja just tää että kun kohderyhmässä on kumminkin näitä ihmisiä ket-
kä on tosi haavoittuvaisii ja tämmösiä niin just toi tietosuus tai jos meil ois ollu
joku koulutus vaikka siitä mihin me voidaa ohjata .. et millasii ihmisiä sä oi-
keesti voit kohdata tässä hankkeessa ja just se että ku ketä vaan ei voi tulla oh-
jaamaan tätä. Tai tää on mun mielipide et mun mielest sitä ei vaan voi laittaa
tonne. Ehkä semmonen niinku koko hankkeen yhteinen semmonen pohjustus.*

Koulutustaustan merkitys moniammatillisessa yhteistyössä

Ammattilaisten erilainen koulutus ja työkokemus rikastuttavat moniammatil-
lista yhteistyötä. Yhtäältä ammattilaiset tuovat esille, että mielikuvat eri alojen
lähtökohdista ja osaamisesta saattavat ohjata moniammatillisen tiimin jäsenten
käsitteitä toisten ammattilaisten toiminnasta, osaamisesta ja päämääristä. Toi-
saalta haastatteluaineiston pohjalta syntyy vahva kuva luottamuksesta koulutuk-
sen tuottamaan osaamiseen työskenneltäessä erityistä tukea tarvitsevien nuorten
kanssa. Myös kokemustietoa arvostetaan ja sen koetaan tuovan varmuutta työs-
kentelyyn ja nuorten kohtaamiseen.

Seuraavassa keskustellaan siitä, kuinka eri alojen ammatillisia lähestymistapoja
voidaan tuoda lähemmäs toisiaan. Kyseessä on erilaisille nuorten ryhmille tarkoi-
tetut harjoitteet. Eri aloilla harjoitteiden tavoitteet vaihtelevat ja puhetta syntyy
siitä, kuinka näitä erilaisia tavoitteita on mahdollista yhdistää yhteisen päämää-
rän saavuttamiseksi. Parhaimmillaan erilaisten koulutusten tuottama osaaminen
mahdollistaa tarvelähtöisen ja osallisuutta vahvistavan toiminnan erityistä tukea
tarvitsevien nuorten kanssa.

H: Millaisena te koette eri alojen koulutukselliset erot?

*V3: Toi ehkä mulle särähtää korviin ku kaikki on just tost liikunnasta et me
tehdään ne harjoitteet just sen takii et päästään kuntoon koska meitäki on eri-
laisia ihmisiä, me ajatellaan asiat eri lailla. Tai just se että koko liikuntapuolta
leimaa se et ku ollaan niin tavoitekeskeisiä siinä asiassa. Mulla ei ole ainakaan*

ollut henkilökohtaisesti sellasta ongelmaa että en ois voinu sekottaa niitä tässä ryhmässä mitä on koska on erilaisii ryhmiä. On jopa ryhmiä missä me ollaan koko aika sekotettu näitä että ei ole erotettu.

V1: Et meil on tavallaan ollu se yks yhteinen otsikko minkä alla me tehään erilaisii harjoituksii, vähä kokeillaan ja tutkitaan sitä erilailla että miten niinku... Koska tää nyt tuntuu täst näkökulmasta et ahaa, tällaikei voi sen tehdä.

V2: Nii siis onhan selvää et meil on eroi koulutus pohjassa ihan selkeesti. En tiedä onko tavoitteissa eroja mutta jälleen kerran juuri tän tavallaan kohde-ryhmän kasvatuksen tai opetuksen alla olevat ihmiset... onhan se nyt selvää et jos on käyny pedagogin koulutuksen ni se on eri asia sit kuitenkin mut et tavallaan tossa tarpeiden mielessä niin... jos taas otetaan sitä konkretiaa esiin niin sillonhan se tavallaan parhaimmillaanhan se toteutuu jos sen ryhmän tarpeet on sellasia että siihen niinkun... jos vaikka aattelee meitä kolmee vetäjää niin meidän jokaisen vahva osaamisalue istahtaa jostain näkökulmasta.

Näyttää myös siltä, että hankkeessa toimivilta eri alojen ammattilaisilta odotetaan hyvin monenlaista osaamista hanketyön toimintaympäristöissä. Keskustelussa tuodaan esille, että hankkeen ammattilaisilta on odotettu mm. lähihoitajakoulutuksen sisällöllisten taitojen opettamista osana hankkeen toimintaa. Tämä haastaa ammattilaiset oman osaamisensa reflektointiin ja rajojen asettamiseen.

V2: Teil on ollu tää yks ryhmä esimerkiks jossa tota on näitä lähihoitaja-opiskelijoita. Ne oli menossa siis päiväkotiharjotteluun ja heil oli kova tarve saada esimerkiks erilaisia leikkejä mitä voi tehdä lasten kanssa mitä olis helppo vetää ja sitte heillä oli toisaalta tarve vähä tutkia sitä ohjaajuutta ku se oma kielitaito on vielä vähä huono ni siinä kokee epävarmuutta niin täs oli kaks tämmöstä hirveen selkeetä tarvealuetta joista niinku yks meni loistavasti vastaamaan siihen et näitä ja näitä leikkejä ja mitä näis kannattaa ottaa huomioon ku näitä leikkejä vetää ja kaks muuta sitte jollain tavalla ehkä enemmän sitä että miten tuntisit olosi miellyttäväksi sillon kun olet tämmönessä vetäjäasemassa.

Moniammatillisuuden kehittäminen nuorten kanssa tehtävässä työssä

Hankkeen eri alojen ammattilaiset ovat haastattelussa kuvanneet omia kokemuksiaan moniammatillisesta yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevien nuorten kanssa tehtävässä työssä. Hanke on mahdollistanut eri alojen ammattilaisten monipuolisen ja usean vuoden kestäneen pitkäjänteisen yhteistyön kehittämisen, jota on tuettu järjestämällä heille hankkeen toimesta myös työnohjausta.

Näyttää siltä, että hanketyössä avoin vuorovaikutus, tuttuus ja keskinäinen luottamus auttavat tunnistamaan osaamisen rajapintoja ja rakentamaan uutta, monialaista työkulttuuria. (vrt. Pärnä 2012; Kupias & Salo 2014.)

Nuorten kanssa tehtävässä työssä moniammatillisten työmuotojen ja verkostojen luominen edellyttävät nykyisen vallitsevan työkultuurin muutosta. (vrt. Hulkkonen 2016.) Tarvitaan monipuolista ja avointa vuoropuhelua eri alojen ammattilaisten välillä. Ei ole syytä myöskään unohtaa nuorten kuulemista ja osallistamista työn kehittämiseen.

Reflektiivinen asiantuntijuus ja oman osaamisen tunnistaminen auttavat ymmärtämään oman osaamisen rajoja ja kehittymishaasteita (Karvinen-Niinikoski 2005). Näin pystytään näkemään toisen alan ammattilaisen osaamisen arvo ja osaamisen jakamisen tärkeys yhdessä asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Oma ja moniammatillisen tiimin osaaminen on aina suhteessa johonkin. Tässä hankkeessa osaamista tarkasteltiin suhteessa erityistä tukea tarvitsevien nuorten tarpeisiin ja voimavaroihin. Haastattelujen pohjalta selkeänä haasteena tuli ilmi se, että toimintaa aloitettaessa olisi pitänyt yhdessä pysähtyä miettimään, millaista osaamista tiimillä on, millaisia ryhmiä se on valmis ohjaamaan ja millaisten nuorten erityistarpeisiin vastaamiseen sen osaaminen riittää.

Hanketoiminnan aikana moniammatillisten tiimin ja työparien toiminta saattoi poiketa sekä työn johtamisen että resursoinnin osalta ammattilaisten arkityöstä. Hankkeessa saatujen kokemusten perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että moniammatillisen tiimin johtamiseen tarvitaan tulevaisuudessa yhä vahvemmin kykyä sovittaa yhteen erilaisen koulutuksen, työkultuurin ja työskentelytavat omaksuneiden ammattilaisten työtä. (vrt. Perälä, Halme & Nykänen 2012.) Johdon ja esimiesten on tärkeää omaksua moniammatillisen työn keskeiset periaatteet ja edellytykset. Tärkeää on myös ymmärtää, kuinka eri taustoista tulevien ammattilaisten työtä tuetaan niin organisaatioiden sisällä kuin yhteistyöverkostoissa. Lisäksi moniammatillinen työskentely ja tavoitteiden asettaminen helpottuvat, kun asiakkaiden tarpeet ja toiveet tunnetaan jo toiminnan alusta alkaen. Hankkeeseen osallistuneiden nuorten erityistarpeet ja voimavarat saadaan parhai-

ten selville heille suunnatussa ryhmätoiminnassa silloin, kun nuoret itse osallistuvat jo toiminnan suunnitteluun.

Moniammatillisuuden ja luottamuksen rakentumisen näkökulmasta oli tärkeää, että eri alojen ammattilaiset tekivät hankeen aikana konkreettista yhteistyötä sekä paikallisesti että valtakunnallisesti. (vrt. Eloranta & Kuusela 2011.) He suunnittelivat, toteuttivat ja arvioivat nuorille suunniteltua ryhmätoimintaa, oppivat mm. työpajoissa eri puolilla Suomea toimineiden ammattilaisten menetelmiä ja työkäytäntöjä sekä saivat vertaistukea ajoittain haasteellisissakin tilanteissa. Hanketoiminnasta saatujen kokemusten perusteella voidaankin todeta, että moniammatillisen työn osaaminen ja asiakasosallisuutta mahdollistava työorientaatio tulisi olla vahvemmin osaamistavoitteena ja harjoittelun kohteena kaikessa koulutuksessa, joka tuottaa osajia nuorten kanssa tehtävään, erityisesti syrjäytymistä ehkäisevään työhön.

LÄHTEET

- Aaltonen, K. (toim.) (2011). *Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö*. Helsinki: Tietosanomat.
- Eloranta S. & Kuusela M. (2011). Moniammatillinen yhteistyö – katsaus suomalaisiin hoitotieteellisiin oppinäytetöihin. *Tutkiva Hoitotyö* 9 (3), 4–12.
- Hakkarainen, K., Lallimo, J. & Toikka, S. (2012) Kollektiivinen asiantuntijuus ja jaetut tietokäytännöt. *Aikuiskasvatus* 32 (4), 246–256.
- Hulkkonen, V. (2016). *Yhdentävä johtajuus, Esimiestaito tänään ja huomenna*. Helsinki: Melinor Oy.
- Ilmonen, K. & Jokinen, K. (2002). *Luottamus modernissa maailmassa*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Isoherranen, K. (2012). *Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä*. Sosiaaliteiden laitos. Helsingin yliopisto. Akateeminen väitöskirja.
- Isoherranen, K. (2004). *Moniammatillinen yhteistyö*. Helsinki: WSOY.
- Isoherranen, K., Rekola, L. & Nurminen, R. (2008). *Enemmän yhdessä. Moniammatillinen yhteistyö*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Karvinen-Niinikoski, S. (2005). Reflektiivisyys ja asiantuntijuus. *Sosiaalialan menetelmien arviointi 2/2005*. Sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä FinSoc-Stakes, 18.21.
- Katajamäki, E. (2010). *Moniammatillisuus ja sen oppiminen*. Tapaustutkimus ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalalta. Tampere: Tampereen yliopisto. Akateeminen väitöskirja.
- Katisko, M., Kolkka, M. & Vuokila-Oikkonen, P. (2014). *Moniammatillinen ja monialainen osaaminen sosiaali-, terveys-, kuntoutus ja liikunta-alojen koulutuksessa*. Malli työssäoppimisen ja ammattitaitoa edistävän harjoittelun toteutusta varten. Raportit ja selvitykset 2014:02. Opetushallitus.
- Kauhanen, J. (2003). *Henkilöstövoimavarojen johtaminen*. Vantaa: Dark. 5. uudistettu painos, 143-145.
- Kontio, M. (2010). *Moniammatillinen yhteistyö*. Oulu: TUKEVA-hanke.
- Kupias, P. & Salo M. (2014). *Mentorointi 4.0*. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Nikander, J., Juntunen, E., Holmberg, A., & Tuominen-Thuesen, M. (2017). *Aikuisten parissa tehtävän sosiaalialan työn osaamistarpeet*. Helsinki: Opetushallitus.

- Ollila, S. (2014). Johtajakin tarvitsee työnohjausta. Teoksessa Teija Heroja, Arja Koski, Pekka Seppälä, Risto Sääntti ja Aila Wallin (toim). *Parempaa työelämää tekemässä*, Tutkiva ote työnohjaukseen. EU: United Press Global, 181–201.
- Perälä, M-L., Halme, N. & Nykänen, S. (2012). *Lasten, nuorten ja perheiden palveluja yhteensovittava johtaminen*. Opas 19. Helsinki: THL.
- Pärnä, K. (2012). *Kebittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet*. (Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, Osa 341). (Väitöskirja, Turun yliopisto)
- Sosiaalihuoltolaki 2014/1301, 30.12.2014. Viitattu 20.6.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/20141310>.
- Sote-uudistus i.a. Viitattu 20.6.2018. <http://www.thl.fi/aiheet/sote-uudistus>.
- Terveydenhuoltolaki 2010/1326, 30.12.2010. Viitattu 20.6.2018. [finlex.fi/fi/laki/ajantasa/20101326](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/20101326).

Jari Helminen

NUORTEN OSALLISUUDEN EDISTÄMISEN TAVOITTEET

”Mikään ei hotsittanut.

Ajattelin, että en jaksaa aloittaa alusta, kun en onnistu.”

(Aalto 2018, A15)

Puhutaan ”kotiin jumiutumisesta” ja ”kadonneista” nuorista. Edellä oleva lainaus on artikkelista, jossa nuori mies, Aleks, kertoo elämäntilanteestaan. Hän oli luovuttanut, koska hän koki, ettei hän kyennyt viemään aloittamiaan asioita loppuun. Aleks toteaa artikkelissa, ettei hän tiennyt, mitä hän halusi. (Aalto 2018, A15.)

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen tavoitteita olivat nuorten osallisuuden ja itseilmaisun tukeminen. Nuoria tuettiin kokemustensa ja näkemystensä käsittelemisessä, tavoiteltiin hyvän mielen tuottavia onnistumisen kokemuksia ja pyrittiin nuorten itsetunnon vahvistamiseen. Aikuisten, ohjaajien tehtävänä oli luoda niin turvallinen ilmapiiri, että nuoret rohkaistuivat kertomaan kokemuksestaan ja näkemyksistään. (Nummela tässä julkaisussa.)

Tarkastelen tekstissäni nuorten osallisuuden edistämistä *Osallistava ja liikunnallinen teatteri* -hankkeessa tämän julkaisun artikkeleita hyödyntäen. Lainsäädäntöön perustuen esitän, että lasten ja nuorten osallisuuden huomioon ottaminen ja edistäminen eivät ole vaihtoehtoja, vaan niitä edellytetään lasten ja nuorten parissa työskenteleviltä. Lopuksi kerron *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman LAPE* (2016–2019) ja muiden ajankohtaisten kannanottojen pohjalta nuorten parissa tehtävän ennaltaehkäisevän työn mahdollisuuksista ja haasteista.

Lainsäädäntö velvoittaa lasten ja nuorten osallisuuden edistämiseen

Kaikilla kansalaisilla tulisi olla yhdenvertainen osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuus. *Osallistava ja liikunnallinen teatteri* -hankkeessa oli mukana 15–25-vuotiaita lapsia, nuoria ja nuoria aikuisia. Hankkeessa heitä tuettiin sekä itseä ja omaa elämää koskevien ratkaisujen jäsentämisessä että yhteisöjen ja ryhmien toimintaan osallistumisessa. (Nummela tässä julkaisussa.)

Lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseen on panostettu aina 2000-luvun alusta alkaen (Heinonen 2016, 252). Lainsäädäntö edellyttää, että lasten ja nuorten parissa toimivat tekevät työtä lasten ja nuorten osallisuuden edistämisen hyväksi.

Perustan lasten ja nuorten osallisuuden edistämiseksi antaa *Lapsen oikeuksien sopimus*. Sen kahdennessatoista artiklassa todetaan, että ”sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa” (A 60/1991). Lapsen oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin on kirjattu myös *Suomen perustuslakiin* (L 731/1999, 6§).

Kesällä 2018 hyväksyttiin uusi *Varhaiskasvatustalaki* (540/2018). Lain mukaan lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikätasonsa ja kehityksensä edellyttämällä tavalla varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa (L 540/2018, 20§, 23§). Valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan lapsilähtöistä, lapsen osallisuuteen perustuvaa pedagogiikkaa (OPH 2016).

Perusopetuslain (628/1998) mukaan opetuksen tulee edistää oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana (2§). *Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa* (1287/2013) todetaan, että oppilas- ja opiskelijahuollon tulee edistää lasten ja nuorten oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien syntyä (2§).

Nuorisolain (1285/2016) eräänä tavoitteena on edistää nuorten osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia sekä kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa (2§). Etsivän nuorisotyön tulee edistää nuoren kasvua, itsenäistymistä, osallisuutta yhteiskunnassa ja muuta elämänhallintaa sekä pääsyä koulutukseen ja työmarkkinoille (L 1285/2016, 10§).

Lastensuojelua ohjaava periaate on lapsen edun toteutuminen (Heinonen 2016, 243). *Lastensuojelulaissa* (417/2007) todetaan, että lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan (4§, 20§).

Lapsen osallisuuden toteutuminen edellyttää, että hän saa tieto lastensuojelusta, häntä kuullaan ja voi vaikuttaa lastensuojelussa tehtäviin ratkaisuihin (Etene 2017, 10, 16–17; Heinonen 2016, 252).

Lasten ja nuorten osallisuuden edistäminen läpäisee heitä koskevan lainsäädännön. *Osallistava ja liikunnallinen teatteri* -hanke tähtäsi nuoren kasvun ja kehityksen sekä osallisuuden tukemiseen. Hankkeen toiminta toteutettiin nuorille luontaisissa toimintaympäristöissä, kuten kouluissa. Nuoret osallistuivat hankkeen toimenpiteiden, produktioiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Voidaan ajatella, että lähtökohdiltaan hanke lähestyi ennakoivaa ja ennaltaehkäisevää nuorisotyötä. (Ks. L 1285/2016, 2§.)

Mitä osallisuudella tarkoitetaan?

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen nimi ohjasi sen toteuttajia pohtimaan käsitteiden osallistuminen, osallisuus ja osallistaminen merkityksiä. Jaana Taskinen ja Leila Hellman-Eronen kirjottavat (tässä julkaisussa), että osallisuutta edistävien hankkeiden työntekijöiden tulee määritellä huolellisesti, millaista osallisuutta ja osallistumista pyritään vahvistamaan ja miten tähän pyritään. He kertovat jäsentäneensä hankkeessa toteutetun *Reikä kuplassa* -produktion aikana osallisuuden käsitettä analysoimalla sen vastakäsitteitä, kuten välinpitämättömyys, syrjäytyminen ja vieraantuminen.

Osallisuus on moniulotteinen ilmaisu. Osallisuuden lähtökohta on kiinnittymisessä yhteiskuntaan, yhteisöön tai ryhmään. Se merkitsee kokemusta jäsenyydestä. Osallisuus merkitsee mahdollisuutta olla mukana, osallistua yhteisen ymmärryksen rakentamiseen. Se on vaikuttamista yhteiskunnan, yhteisön tai ryhmän asioihin. (Ks. Kiilakoski & Gretschel 2012, 5; Nivala 2008, 166–172; Rouvinen-Wilenius 2014, 51; Sirviö 2010, 131–133; Särkelä-Kukko 2014, 49.)

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen produktiot, esimerkiksi *Reikä kuplassa* -esitys suunniteltiin ja toteutettiin ryhmänä. Produktioissa ryhmään kiinnittymistä tuki se, että nuorilla oli mahdollisuus osallistua ryhmän toimintaan omina itsenään eli sellaisina kuin kukin oli. Ryhmään sitoutuminen vahvistui, kun ryhmä ja toiminta koettiin kiinnostaviksi. (Taskinen & Hellman-Eronen tässä julkaisussa.)

Yhteiskuntaan, yhteisöihin ja ryhmiin kiinnittymisen lisäksi osallisuutta on kuvattu kuulemisen ja kuulluksi tulemisen, yhdessä tekemisen sekä yhteisön tai ryhmän jakamien kokemusten ja luottamuksen kokonaisuutena (Jämsén & Pyykönen 2014, 9; Särkelä-Kukko 2014, 35). Tomi Kiilakoski (2008) toteaa, että lapset ja nuoret tulee nähdä toimijoina, joilla on perusteltuja näkemyksiä itseään

koskevista asioista ja elämänpiiristään. Lapsia ja nuoria tulee kuunnella ja kuulla. (Kiilakoski 2008, 10.)

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hakkeessa ryhmän jäsenten näkemysten ja ideoiden kuuleminen, huomioon ottaminen ja hyväksyvä suhtautuminen niihin lujittivat ryhmään sitoutumista (Taskinen & Hellman-Eronen tässä julkaisussa). Kun ryhmän ilmapiiri oli itseilmaisuuksiin kannustava ja itseilmaisun salliva, avautui nuorille mahdollisuus kertoa elämäntilanteestaan ja arkaluontoisistakin asioista, kuten väsymyksen tunteista (ks. Kettunen tässä julkaisussa). Nuorten itseilmaisun kehittymisen vanavedessä vahvistui tahto osallistua ryhmän toimintaan. Yhdessä toimiminen ja yhteisen päämäärän hyväksi työskentely tuottivat iloa ryhmän jäsenille. (Ks. Aalto tässä julkaisussa).

”Aluksi me lähinnä hengailtiin yhdessä.

Puhuttiin ihan kaikesta.”

(Aalto 2018, A16)

Rohkeutta osallistua ryhmän toimintaan ja kertoa näkemyksistään ja kokemuksestaan vahvistaa avoin ja hyväksyvä ilmapiiri. Osallisuuden kokemusten syntyminen tarvitsee kasvualustakseen avoimen ja hyväksyvän ilmapiirin lisäksi riittävästi aikaa ja tilaa. Artikkelin alussa siteerasin Aleksia. Kun Aleksia ryhtyi jäsentämään elämänsä seuraavia askelkuvioita, hän tarvitsi avukseen henkilökohtaisen valmentajan. Kynnys avata oman elämän askelkuvioita ryhmässä oli Aleksille liian korkea. Myös osallistuminen työskentelyyn henkilökohtaisen valmentajan kanssa edellytti aikaa, tilaa ja vapaamuotoisia keskusteluja eli hengailua, kuten hän edellä toteaa. (Aalto 2018, A15–A16.)

Mitä osallisuuden edistäminen merkitsee toiminnassa?

Arja Jämsén ja Anne Pyykkönen (2014) kirjoittavat ”osallisuudesta omassa elämässä”. He kuvaavat ”osallisuutta omassa elämässä” ilmaisuihin omakohtainen sitoutuminen, omatahtoinen toiminta ja vaikuttaminen omaa elämää koskeviin asioihin sekä vastuun ottaminen seurauksista (Jämsén & Pyykkönen 2014, 9; ks. myös Isola ym. 2017; Kiilakoski 2008, 13–14; Rouvinen-Wilenius 2014, 67; Särkelä-Kukko 2014, 36).

”Tavoitteet ovat henkilökohtaisia, mutta yleisesti haetaan aina vahvistumista ja kykyä toimia yhteiskunnassa. ... Minulle tuli nopeasti sellainen kuva, että Aleksilla olisi kykyjä ja taitteellisia lahjoja vaikka mihin.”
(Aalto 2018, A16)

Elämäntilanteensa haastavana kokenut Aleksin jäseni elämänsä perustuksia ja reitityksiä henkilökohtaisen valmentajan, Iiriksen, kanssa. Iris toteaa edellä, että Aleksin kanssa työskentelyssä etsittiin vahvuuksia ja mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa. (Aalto 2018, A16.) Tavoitteena oli lujittaa Aleksin ”osallisuutta omassa elämässä”, Arja Jämsénin ja Anne Pyykön ilmaisua lainaten, ja tämän lisäksi Aleksin osallisuutta yhteiskunnassa.

Lasten ja nuorten parissa työskentelevin käyttöön on lanseerattu ilmaisu ”myönteinen tunnistaminen”. ”Myönteinen tunnistaminen” merkitsee huomion kohdentamista ongelmien ja riskien sijasta lasten ja nuorten vahvuuksiin, voimavaroihin ja onnistumisiin. Kysymys on lähestymistavallisesta ja toiminnallisesta muutoksesta. Tavoitteena on ihmisen sosiaalisen pärjävyyden lujittaminen ja yhteiskunnan, yhteisöjen ja ryhmien jäsenyyteen kiinnittyminen. (Häkli, Kallio & Korkiamäki 2015, 9–35.) Aleksin ja Iiriksen työskentelyä kuvaavien kommenttien vire on ”myönteisen tunnistamisen” kaltainen. *Osallistava ja liikunnallinen teatteri* -hankkeessa aikuiset, ohjaajat arvostivat nuoria, heidän näkemyksensä ja ideansa otettiin huomioon, ja nuoria kannustettiin jakamamaan osaamistaan (Nummela tässä julkaisussa). Toiminta perustui ”myönteiseen tunnistamiseen ja tunnustamiseen”.

Osallisuutta kuvaavissa piirroksessa on usein joko portaat tai tikapuut. Niillä kuvataan osallisuuden vahvistumista askelma askelmalta. Alimmalla askelmalla ihmisellä on vähän tai hänellä ei ole lainkaan mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Kun askelmia nousee ylöspäin, osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät.

Harry Shier (2001) on laatinut viisiportaisen mallin lasten osallisuuden toteutumisesta. Hänen mallinsa taustalla on *Lapsen oikeuksien sopimuksen* artikla kaksitoista. Mallin viisi porrasta ovat 1) lapsi tulee kuulluksi, 2) lapsen mielipiteen ilmaisua tuetaan, 3) lapsen omat näkemykset vaikuttavat, 4) lapsi osallistuu päätöksentekoon ja 5) lapsi jakaa valtaa ja vastuuta (Shier 2001).

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa nuorten osallisuus oli työskentelyn perusta. Voi todeta, että nuoret olivat mukana täysivaltaisesti. Nuoria rohkaistiin itseilmaisussa. Nuoria kuunneltiin. Hankkeen produktioiden raken-

nusaineksina käytettiin nuorten kokemuksia ja näkemyksiä. Nuorten ideoihin ja kiinnostuksen kohteisiin perustuvaa toimintaa tuettiin. Ohjaajina toimineet aikuiset muuttivat toimintaansa nuorten ehdotukset huomioon ottaen. Nuoret olivat osallisina toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja tulosten arvioimisessa. Nuorten ideoiden huomioiminen, hyväksyminen ja mukaan ottaminen produktioihin, vahvistivat nuorten tahtoa sitoutua yhteiseen päämäärään, kuten *Reikä kuplassa* -produktion työstämiseen (Taskinen & Hellman-Eronen tässä julkaisussa).

Toteutuuko nuorten osallisuus palveluissa

Kouluterveyskysely on laaja, joka toinen vuosi tehtävä tutkimus, johon osallistuu lapsia ja nuoria perusopetuksesta, lukiosta ja ammatillisista oppilaitoksista. Kouluterveyskyselyn perusteella oppilaiden ja opiskelijoiden osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet kouluissa ovat kehittyneet myönteisesti 2000-luvulla (Luopa, Kivimäki, Matikka, Vilkki, Jokela, Laukkarinen & Paananen 2014, 73; ks. Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2006–2017). Mutta lasten ja nuorten osallistumisen muodot ovat liian usein etukäteen määrättyjä esimerkiksi kuntien palveluissa (Kiili 2011, 195; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 7, 94–95; ks. Kiilakoski & Gretschel 2012, 20–21).

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalle LAPE (ks. STM i.a.) tehdyssä selvityshenkilön raportissa Aulikki Kananoja ja Kristiina Ruuskanen (2018) kirjoittavat, että eri tahot ovat julkilausuneet tarpeen lisätä lasten ja nuorten osallisuutta palveluissa. Lapset ja nuoret tulee nähdä toimijoina, ei vain toiminnan kohteina. (Ks. Kananoja ja Ruuskanen 2018, 30.)

Edellä mainitun selvityshenkilön raportin lisäksi neljä muuta selvityshenkilöä laativat raportin *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalle LAPE*. Neljän selvityshenkilön yhteisraportissa tarkastellaan palveluiden ja niiden toimintakulttuurin uudistamista. Heistä on olennaista kehittää yhdyspinnoilla tapahtuvaa työskentelyä. Yhdyspinnoilla he viittaavat palveluiden yhteensovittamiseen. Nuorten selviytymistä tukisi esimerkiksi siltojen vankistaminen perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen välillä sekä niiden tarjoamien hyvinvointipalvelujen, kuten opiskelijahuollon kehittäminen. Nuorten Ohjaamo-palveluja (ks. Ohjaamo i.a.) tulee kehittää eri elementtejä sisältäväksi kokonaisuudeksi, muun muassa mielenterveyden edistämisen, ammatinvalinnan ohjauksen ja työllistymisen tukemisen palvelukokonaisuudeksi. Lisäksi kehittämistoimet tulee kohdentaa heidän mukaansa etsiviin ja jalkautuviin sekä digitaalisiin palveluihin. (Heinonen, Ikonen, Kaivosoja & Reina 2018, 31, 37, 79, 85–87, ks. Kananoja & Ruuskanen, 2018, 58.)

Kuntien nuorisotyö on perusteiltaan ennaltaehkäisevää, muuta tarjontaa, esimerkiksi harrastusmahdollisuuksia täydentävää ja palvelevaa. Nuorisotyön käytäntöjen tulee olla nuorten tarpeiden mukaan joustavia, koska heidän taloudellisten puitteiden, hyvinvoinnin, sosiaalisten toimintaedellytysten ja elämönhallintataitojen välillä on eroja. Perhe ja ystävät, turvallinen arki, harrastukset, mahdollisuus opiskella ja oppia sekä harjaantua työhön antavat nuorelle eväitä hyvään elämään. Nuorisotyössä tulee luoda toimintaedellytyksiä nuorten omalle toiminnalle. (Aaltonen 2011, 17–18; Kurikka & Mattila 1999, 10–13; ks. OKM i.a.)

Myös *Osallistava ja liikunnallinen teatteri* -hankkeessa luotiin mahdollisuuksia nuorten omalle toiminnalle. Nuorten kanssa työskenneltiin heille luontaisissa toimintaympäristöissä, kuten kouluissa. Nuoret pohtivat yhdessä ohjaajien kanssa muun muassa koulutukseen, työhön ja parisuhteeseen liittyviä valintojaan. Katse oli suunnattu tähän hetkeen ja tulevaisuuteen. (ks. Aalto ja Kettunen tässä julkaisussa). *Osallistava ja liikunnallinen teatteri* -hanke vastasi edellä mainittuun yhdyspinoilla työskentelyn haasteeseen. Hankkeessa kulttuuri- ja liikunta-alan sekä opetustoimen ammattilaiset työskentelivät yhdessä nuorten kanssa ja heidän hyväkseen.

Nuoret osallisina ryhmissä ja toiminnassa

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen toiminnallisen ytimen muodostivat pääkaupunki- ja Kainuun seudulla sekä Oulussa ja Rovaniemellä toteutetut nuorten ryhmät. Nuoret tekivät aikuisten ohjaamina itseilmaisua ja ryhmiin osallistumista edistäviä harjoituksia esittävän taiteen ja liikunnan menetelmin. (Nummela tässä julkaisussa.) Ryhmät suunnittelivat, toteuttivat ja arvioivat produktion, muun muassa *Reikä kuplassa-* ja *Punahilkka* -esitykset ohjaajina toimineiden kulttuuri- ja liikunta-alan ammattilaisten tuella.

Ryhmissä nuoret pääsivät sopimaan yhteisistä pelisäännöistä ja ratkaisemaan syntyneitä ongelmia (ks. Kettunen tässä julkaisussa). Nuorten osallisuus edellytti aikuisilta ymmärrystä ottaa huomioon ja kunnioittaa nuorten näkemyksiä ja antaa heille mahdollisuuksia toimijuuteen. Ryhmissä nuorilla oli lupa kertoa kokemuksistaan ja näkemyksistään samalla, kun he kuuntelivat muita ryhmän jäseniä. Ryhmissä heillä oli mahdollisuus tutustua itseensä, muihin ryhmän jäseniin ja oppia. Kun nuoret kokivat, että heitä kuunneltiin ja heidän näkemyksensä otettiin huomioon, vahvistui heidän sitoutumisensa ryhmään, ja samalla vahvistui heidän tunteensa osallisuudesta. Yhdessä työskentely antoi ilon ja onnistumisen kokemuksia. Voi ajatella, että ilon ja onnistumisen kokemukset lisäsivät kokemusta kyvykkyydestä ja pärjäämisestä erilaisissa tilanteissa.

Osallistuva ja liikunnallinen teatteri -hankkeen ryhmät toimivat nuorten osallistumisen ja jaetun osallisuuden areenoina. Myös tässä artikkelissa esiintynyt Aleksi löysi henkilökohtaisen valmentajan tuella osallistumisen ja osallisuuden areenan. Hän aloitti uudelleen opinnot.

*"Koulu tuntuu kivalta, eikä sitä ole enää lähes yhtään jäljellä.
Ja olen alkanut ajatella, että oikeasti ne minua kiinnostavat
alat vaativat korkeakouluopintoja, ammattikorkeaa
tai yliopistoa. Se ei tunnu enää mahdottomalta."
(Aalto 2018, A16)*

Nuorten osallistumista ja osallisuutta tulee edistää erilaisin keinoin, kuten henkilökohtaisen valmentajan ja ohjattujen ryhmien toimesta. Nuorille tulee olla tarjolla erilaisia osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksia ja tapoja, muun muassa esittävän taiteen ja liikunnan avulla itseilmaisua vahvistavia ryhmiä.

LÄHTEET

- Aalto, M. (26.9.2018). Auttaja tulee kotiin asti. *Helsingin Sanomat* (kaupunki), A15–A16.
- Aaltonen K. (toim.) (2011). *Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö*. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- A 60/1991. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991. Saatavilla 19.10.2018: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#idp446672624>
- Etene, Valtakunnallinen sosiaali- ja terveystieteiden neuvottelukunta. (2017). *Lapsen hyvä ja lapsen suojele. Eettisiä näkökulmia lapsen hyvinvointiin, oikeuksiin ja suojelemaan*. (Etene-julkaisu 45). Helsinki: Etene. Saatavilla 19.10.2018: https://etene.fi/documents/1429646/4872334/44.Lapsen_hyva_suojele_f.pdf/c57afd85-9761-48c5-a5c4-4752a5571409/44.Lapsen_hyva_suojele_f.pdf.pdf
- Heinonen, H. (2016). Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa M. Törrönen, K. Hänninen, P. Joutimäki, T. Lehti-Lundén, P. Salovaara & M. Veistilä (toim.), *Vastavuoroinen sosiaalityö* (s. 243–260). Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Heinonen, O-P., Ikonen, A-K., Kaivosoja, M. & Reina, T. (2018). *Yhdyspinnan mahdollisuudeksi. Selvitys lapsi-, nuoris- ja perhepalveluiden tuottamiseen liittyvistä yhdyspinoista muuttuvassa toimintaympäristössä*. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 8/2018). Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla 19.10.2018: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3904-2>
- Häkli, J., Kallio, K.P., & Korkiamäki, R. (toim.) (2015). *Myönteinen tunnistaminen*. (Verkkojulkaisu 90). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Saatavilla 19.10.2018: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Toikoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. (Työpaperi 33/2017). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 19.10.2018: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

- Jämsén, A. & Pyykkönen, A. (2014). Mitä on osallisuus? Teoksessa A. Jämsén & A. Pyykkönen 2014 (toim.), *Osallisuuden jäljillä* (s. 9–10). Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
- Kananoja, A. & Ruuskanen, K. (2018). *Selvityshenkilön ehdotus lastensuojelun laatua parantavaksi tiekartaksi*. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 31/2018). Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla 19.10.2018: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3948-6>
- Kiilakoski, T. (2008). Johdanto: Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa A. Gretschel & Kiilakoski, T. (toim.), *Lasten ja nuorten kunta* (s. 8–20). (Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 77). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Kiilakoski, T. & Gretschel, A. (2012). *Muistiinpanoja demokratiaoppitunnista. Millainen on lasten ja nuorten kunta 2010-luvulla?* (Verkkojulkaisuja 57). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Saatavilla 19.10.2018: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/muistiinpanoja_demokratiaoppitunnista.pdf
- Kiili, J. (2011). Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja sukupolvisuhteiden hallinta. Teoksessa M. Satka, L. Alanen, T. Harrikari & E. Pekkarinen (toim.), *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta* (167–204). Tampere: Vastapaino.
- Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2006–2017. Tilastokuutiot. Hyvinvointi, osallisuus, vapaa-aika. Saatavilla 19.10.2018: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-kouluterveyskyselyn-tulokset>
- Kurikka P. & Marttila, S. (1999). *Perustietoa nuorisotoimesta*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- L 417/2007. Lastensuojelulaki. Saatavilla 19.10.2018: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- L 1285/2016. Nuorisolaki. Saatavilla 19.10.2018: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>
- L 1287/2013. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. Saatavilla 19.10.2018: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>
- L 628/1998. Perusopetuslaki. Saatavilla 19.10.2018: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- L 731/1999. Suomen perustuslaki. Saatavilla 19.10.2018: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki. Saatavilla 19.10.2018: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Luopa, P., Kivimäki, H., Matikka, A., Vilkki, S., Jokela, J., Laukkarinen, E. & Paananen, R. (2014). Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000–2013. Kouluterveyskyselyn tulokset. (Raportti 25/2014). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Nivala, E. (2008) *Kansalaiskasvatus globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnassa: kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen teoriakehys*. (Snellman-instituutti A-sarja 24/2008). Kuopio: Snellman-instituutti.
- Ohjaamo. Saatavilla 19.10.18: <http://ohjaamot.fi/etusivu>
- OKM, Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kuntien nuorisotyö. Saatavilla 19.10.2018: <https://minedu.fi/kuntien-nuorisotyö>
- OKM, Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011). *Lasten ja nuorten osallistuminen päätöksentekoon Suomessa. Euroopan neuvoston politiikkatutkinta*. (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu- ja 2011:27). Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla 19.10.2018: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-065-0>
- OPH, Opetushallitus 2016. *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016*. (Määräykset ja ohjeet 2016:17). Helsinki: Opetushallitus. Saatavilla 19.10.2018: https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Rouvinen-Wilenius, P. (2014). Kohti osallisuutta – mikä estää, mikä mahdollistaa. Teoksessa A. Jämsén & A. Pyykkönen (toim.), *Osallisuuden jäljillä* (51–68). Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.

- Shier, Harry 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A New Model for Enhancing Children's Participation in Decision-making, in line with Article 12.1 on the United Nations Convention on the Right of the Child. *Children & Society*, volume 15 (2001), 107–117. Saatavilla 19.10.2018: https://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf
- Sirviö, K. (2010). Lapsiperheiden terveyden edistäminen - osallistamista ja ennakkointia. Teoksessa A-M. Pietilä (toim.), *Terveyden edistäminen. Teorioista toimintaan* (s. 130–150). Helsinki: WSOYpro.
- STM, Sosiaali- ja terveysministeriö. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Saatavilla 19.10.2018: <https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>
- Särkelä-Kukko, M. (2014). Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa A. Jämsén & A. Pyykkönen (toim.), *Osallisuuden jäljillä* (s. 34–49). Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.

OSA 2
OSALLISUUS
ITSEILMAISUN AVULLA

Karoliina Kuvaja & Helka-Maria Kinnunen

SOVELTAVA TEATTERI OSALLISUUDEN VAHVISTAJANA

Tarkastelemme artikkelissa soveltavan teatterin ohjaajuutta ja työtapoja. Avaamme soveltavan teatterin käsitteitä ja lähtökohtia sosiaalisten taitojen vahvistamiseen. Pohdimme, miten soveltavan teatterin ohjaaja voi edistää hankkeen tavoitteita rohkaisemalla luovuutta ja leikkisyyttä ryhmätoiminnassa.

Soveltava teatteri on kattokäsite laajalle joukolle toimintatapoja ja menetelmiä, joita kaikkia yhdistää osallisuuden vahvistamisen eetos ja pyrkimys teatteri-ilmaisuun. Toiminnan tavoitteet voivat olla mitä moninaisimmat osallistujien ryhmäyttämisestä ja motivoimisesta yhteiskunnalliseen aktivoimiseen tai teatteriesityksen valmistamiseen. Soveltava teatteri voi siis antaa lähestymistapoja jonkin ryhmässä toteutettavan päämäärän saavuttamiseksi, tai se voi olla itse päämäärä ja pääasiallinen toiminnan muoto. Usein tavoitteita on useita samanaikaisesti. (esim. Honkakoski 2017; Nicholson 2014; Kallio 2012.)

Kainuun osahanketta koordinoi Kajaanin kaupunginteatteri ja toteutti sitä yhteistyössä Kainuun Liikunta ry:n kanssa. Hanke on järjestänyt Kainuussa työpaja- ja kerhotoimintaa 15–29-vuotiaille. Toimintaa on järjestetty muun muassa peruskoulujen, ammattioppilaitosten, nuorisotoimien sekä kuntouttavan työtoiminnan kanssa yhteistyössä. Teatterin ja liikunnan asiantuntijat ovat työskennelleet yhdessä: jokaisessa työpajassa ja kerhossa ohjaajina on toiminut teatteripedagogi–liikunnanohjaaja-työpari. Useimmiten mukana on ollut myös muusikko. Kajaanin kaupunginteatteri on hankekoordinoinnin ohessa kouluttanut pohjoisen Suomen osahankkeiden liikunnanohjaajia ja teatteripedagogeja,

järjestänyt hanketyöntekijöille perehdytystä teatterialaan sekä tarjonnut muita hankkeen toimintaa tukevia koulutusviikonloppuja. Lisäksi kaupunginteatteri on järjestänyt yhteistyössä Kainuun liikunnan kanssa levitystapahtumia, joista ensimmäinen pureutui nuorten kokemaan yksinäisyyteen ja toisessa esiteltiin toiminnallisesti nuorisovalan toimijoille hankkeessa hyväksi havaittuja työkaluja.

Mitä soveltavalla teatterilla tarkoitetaan?

Teatteri on leikkiä ja kuvittelua. Teatteri on sopimus, jossa leikki rituaaleineen, toistoineen ja sääntöineen jäljittelee ja luo todellisuutta (Honkakoski 2017, 74). Roolinotto, toiminta roolissa ja tarinat ovat soveltavan teatterin perustaa. Tarinoinhin eläytymällä osallistuja voi lähentyä toisen henkilön näkökulmaa, jolloin hänen empatiakykynsä kehittyy (Aaltola & Keto 2018, 40). Roolin ja tarinan luoma turva voi rohkaista toimimaan ryhmässä toisin kuin arkielämässä. Soveltavan teatterileikin varjolla osallistujan hiljainen tieto ja empatiataidot voivat kehittyä ja hänen kokemuksensa itsestään osallistujana voi rikastua. Seuraavaksi kuvaamme hankkeelle keskeisiä soveltavan teatterin käsitteitä.

Soveltava teatteri tuo teatterileikin lähelle arkipäivää, arjen ja taiteen rajapinnalle. Taiteen kontekstissa voidaan käsitellä arjen ulottumattomista olevia vaikeita asioita. Soveltava teatteri sisältää lukemattoman määrän yhteisöllisiä ja taiteellisia lähestymistapoja, kuten tarina- tai foorumiteatteri, devising ja yhteisöteatteri sekä draamakäsityksen alueeseen kuuluvia menetelmiä, kuten prosessidraama (esim. Owens & Barber 2002). Soveltavan teatterin työmuotoja on mahdotonta määrittellä tyhjentävästi, sillä yhteinen taiteen parissa tapahtuva toiminta synnyttää ja yhdistelee jatkuvasti uusia muotoja ja ilmiöitä. (esim. Koskeniemi 2007.)

Soveltavan teatterin keinoin tapahtuvassa ryhmän työskentelyssä tilan luominen yhteiselle tekemiselle on tärkeää. Pyrkimyksenä on luoda tila, jossa kaikki ryhmän jäsenet voivat olla mahdollisimman vapaasti sellaisia kuin ovat ja haluavat olla. Tämä edellyttää luottamuksen rakentamista. Luottamus tarvitsee synnytyksen aikaa. Alustan tälle ajalle ja tilalle luo draamasopimus. Tämä tarkoittaa sopimusta siitä, millaisia työtapoja käytetään, missä teatterin lajissa liikutaan sekä miten kommunikoidaan. (Heikkinen 2004, 90.)

Soveltava teatteri, draamakäsitys ja esittävä taide tasapainoilevat todellisuutta jäljittelevän toiminnan (mimesis) ja todellisuutta luovan (living through) toiminnan välillä. Noiden kahden toiminnan väliin soveltava teatteri tarvitsee energiaa tuottavaksi elementiksi leikillisyyttä, joka myös ohjaa draamasta oppimista. (Heikkinen 2004, 76.) Toimintaan osallistujien tiedossa on selkeät raamit

ja säännöt, joiden mukaan toimitaan. Osallistuja tietää leikkivänsä annetuissa ja luoduissa olosuhteissa. Teatteripedagogin, ohjaajan ja fasilitoijan on tärkeää osata viivyttää tietämistä ja suorituskeskeistä ohjeistusta, ja hänen on siedettävä myös ennakoimattomia, epävarmuutta aiheuttavia tilanteita. (esim. Untamala 2014.)

Osallistujien luovuus tulee parhaiten esiin keskinäisen luottamuksen ilmapiirissä, jota ohjaaja voi edistää ryhmän valmiuksiin sopivilla harjoitteilla. Keskinäisen luottamuksen syntyminen vaatii ohjaajalta ammattitaitoa kuunnella ryhmää ja tunnistaa ryhmän tarpeita (Aalto 2000, 74). Ryhmädynamiikalla tarkoitetaan ryhmän sisäisiä voimia, jotka syntyvät ryhmän jäsenten välisestä vuorovaikutuksesta (Kopakkala 2005, 37). Ryhmä toimii tavalla, jota ei voi suoraan päätellä sen yksittäisten jäsenten käytöksestä ja kyvyistä. Soveltavan teatterin harjoitteet ja muut kokemukselliset työkalut voivat vaikuttaa ryhmädynamiikkaan ja antaa ryhmän jäsenille mahdollisuuden uudistaa omaa rooliaan ryhmässä (Kopakkala 2005, 115).

Fasilitoija soveltavan teatterin ohjaajana

Hankkeessa soveltavaa teatteria käytettiin teatteripedagogien toiminnan perustana liikuntaa ja teatteria yhdistävässä parityöskentelyssä. Teatteri-ilmaisuharjoitteet olivat tasavertaisessa asemassa liikunnan harjoitteiden kanssa. Hankkeen teatteripedagogit olivat teatteri-ilmaisun ohjaajia (AMK) ja teatteripedagojeja (MA), joilla on teatterialan koulutus sekä taiteelliset ja pedagogiset valmiudet ryhmätöiminnan ohjaamiseen.

Teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK) on soveltavan teatterin moniosaaja. Koulutusta alettiin järjestää vuonna 1992 Turussa, josta se laajeni myös Helsinkiin vuonna 1995. Koulutuksen perustaja ja voimahahmo oli dramaturgi Marja Louhija. Koulutusta on järjestetty suomenkielisenä myös Kokkolassa, mutta 2010-luvulla sekä Kokkolan että Helsingin tutkinto-opetus lopetettiin ammattikorkeakoulujen toimintojen supistuessa. Teatteri-ilmaisun ohjaajan koulutuksella oli alun perin draamakasvatuksellinen funktio, joka on kehittyessään suuntautunut vastaamaan yhteiskunnalliseen, yhteisölliseen tai vuorovaikutukselliseen tilaukseen teatterin menetelmin. Teatterilähtöiset menetelmät toimivat työtapoina esimerkiksi opetuksessa, kehittämis- ja tutkimustyössä, nuoriso- ja erityisryhmien parissa sekä yleistyössä ja yhteisöllisessä kehittämisessä. (Louhija 2015, 12–13.) Teatteripedagogin maisteriohjelma käynnistyi Teatterikorkeakoulussa 1997 ja se antaa taiteilijakoulutuksen (BA) suorittaneille maisterin tutkinnon myötä laaja-alaisen opettajan kelpoisuuden.

Teatterikontekstissa ohjaaja viittaa esityksen ohjaamiseen, jolloin ohjaajalla on taiteellisen työnjohtajan tavoitteet, toimintasuunnitelmat ja päämäärät. Sovelta-

van teatterin parissa ohjaaja-nimike voi olla rajoittava. Fasilitoija on soveltavan teatterin ohjaaja, joka fasilitoi eli ruokkii ja ohjeistaa tilannetta niin, että osallistujat kutsutaan suuntaamaan toimintaa. Fasilitoija antaa impulsseja ja ehtoja, joiden puitteissa osallistujat toimivat ja synnyttävät uutta toimintaa. Fasilitointi on ryhmäprosessien ohjaamista ja helpottamista sellaisten osallistavien menetelmien avulla, jotka tukevat kaikkien ryhmän jäsenten osallistumista työskentelyyn.

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen tavoitteissa ja siinä toimivan ohjaajan orientaatioissa on piirteitä sosiokulttuurisesta innostamisesta. Se on sosiaalipedagogiikan suuntaus, jonka piiriin kuuluu joukko sosiaalisesti ja kulttuurisesti aktiivisia ja erityisesti osallistumista motivoivia toimintatapoja (esim. Kurki 2000). Teatteria ja liikuntaa yhdistelevissä työpajoissa korostuvat teatteripedagogin toimintatapoina soveltavan teatterin menetelmät: ryhmänohjaajuus, kyky kuunnella ryhmää ja toimia ryhmän tarpeiden mukaan ja joidenkin taiteellisen työskentelyn piirteiden pohjavire, kuten kuvittelun, leikin ja kehollisen läsnäolon vahvistaminen.

Tarkoitamme tämän hankkeen yhteydessä taiteellisilla työtavoilla kehollisen kokemuksen vahvistamista ja siihen suuntautumista harjoitustilanteessa. Ryhmän ohjaajalla tällaisia työtapoja ovat esimerkiksi tietämisen ja sanallistamisen viivyttäminen ja oman kehollisen läsnäolon tietoinen vahvistaminen. Osallistujien vahvistunut kehollinen kokemus puolestaan ilmenee usein ryhmän keskinäisen luottamuksen lisääntymisenä, aktiivisena liittymisenä ohjattuun toimintaan ja minä-kokemuksen positiivisina muutoksina. (Untamala 2014, 40–45.)

Toimintaan virittäytyminen - kysymyksiä ja vastauksia

Tässä luvussa Helka-Maria Kinnunen haastattelee toista artikkelin kirjoittajaa ja hankkeessa fasilitoijana toiminutta Karoliina Kuvajaa.

Helka-Maria Kinnunen (H-M): Miten aloitat ryhmätoiminnan?

Karoliina Kuvaja (K): Pyydän yleensä ensimmäiseksi osallistujia ringiin seisomaan. Tämä on ensimmäinen tehtävä. Pyrkimyksenä on tehdä ringi, joka on tasavertainen niin, että jokainen ringissä seisova voi vain päätä kääntämällä kohdata jokaisen osallistujan katseen. Toisinaan ringit saattavat jäädä epämääräisiksi monikulmioiksi, ovaaleiksi tai ohjaajan ympärille saattaa jäädä pitkät välit ennen seuraavia osallistujia. Pysin huomioimaan nämä ja kannustan osallistujia tarkastelemaan vielä omaa paikkaansa ringissä. Kun ringi on muodostettu, esitän tervehdyksen ja katson samalla ringissä seisovat läpi. Toisi-

naan käyn katsekierroksen ennen kuin edes tervehdin. Kun katson osallistujia, pyrin kohtaamaan jokaisen katseen. Oma katseeni tässäkin kohtaa voi ohjata osallistujien katsetta. Koen, että samalla ryhmässä olevat saavat tilaa katsoa toisiaan._

H-M: Ohjaako rinkiin asettuminen siis jo osallisuutta?

K: Rinkialoitus on tilanne, jossa voin fasilitoijana katsoa, kuunnella ja aistia ryhmän senhetkistä dynamiikkaa. Vaikka ensimmäinen tehtävä, ringin muodostaminen, onkin kestoltaan lyhyt (0,5–1 minuuttia), ehtii siinä ajassa saamaan paljon hiljaista tietoa. Kuka vetäytyy ringin muodostamisessa, kuka ottaa ohjaajan roolia, kuka käskää tai pyytää toista siirtymään, kuka ei liiku vaikka pyydetään. Ringin muodostuttua katsekierron on myös paljastava; ketkä katsovat silmiin, kuka kiertää katseen, millaisia katseita on vastassa.

H-M: Kuvaile aloitusringin tavoitteita. Mitä rinki parhaimmillaan merkitsee fasilitoijalle, entä osallisille?

K: Fasilitoijana voin omalla läsnäololla, kuten rytmillä, sanoilla ja katseella luoda ryhmään ilmapiiriä. Aloitusrinki on hetki, jolloin ryhmä kohtaa ensimmäisen kerran toisensa. Vaikka ryhmä olisikin jo pitkään tehnyt yhdessä töitä, on jokainen aloitus aina uusi kerta. Näin aloitusrinki on joka kerran ensimmäinen kohtaaminen. Yhteinen hengitys, ryhmän rytmi ja kontakti mahdollistavat yhteisen leikin. Ensimmäinen kohtaaminen on kuin sanaton draamasopimus, joka voi sanoittaa tulevaa toimintaa.

Toivon fasilitoijana, että yhteisen ryhmätoiminnan aloittaminen vahvan kontaktin ja rauhoittumisen kautta voi antaa myös osallistujille tilaisuuden tarkastella omaa kokemustaan olla ryhmässä. Ringin muodostaminen voi olla hyvin haastava tehtävä. Lähtökohtaisesti jo tasavertaisen paikan ottaminen ringissä voi tuntua pelottavalta, jos esimerkiksi yleensä vetäytyy ryhmistä tai sosiaalisista tilanteista.

H-M: Onnistuuko aloitusrinki aina?

K: On myös niitä hetkiä ohjaajana, kun oma syöttö tai vaiivhainen tehtävänänto ei herätä minkäänlaista vastakaikua ryhmässä. On hetkiä, jolloin kaikki

ei mene niin kuin suunnitelmissa tai oppikirjoissa. Soveltavan teatterin fasilitointi ja luova ryhmätoiminta on aina hetkessä elämistä. Silloin kysyn itseltäni: Missä tämä ryhmä on nyt liikkeellä? Mitä tämä ryhmä tarvitsee nyt? Mikä olisi juuri nyt hyvää tälle ryhmälle?

H-M: Pitääkö fasilitoijan siis olla valmiina muuttamaan suunnitelmia?

K: Soveltavan teatterin ryhmätoiminnassa ryhmä ja sen tarpeet ovat aina ensisijaisia. Koen, että fasilitoija on lähtökohtaisesti aina ryhmän palvelija. Fasilitoijan tehtävä on kuunnella ja aistia ryhmää, ja olla hereillä sen suhteen, mitä juuri tämä ryhmä juuri tässä hetkessä tarvitsee. Vaikka olisin suunnitellut, että aloitan rauhallisella ringin muodostamisella, voi olla, että vedän ryhmälle ensimmäisenä energisemmän yhteisen leikin, jos ryhmä tuntuu valmiilta sellaiseen. Yhteinen leikki voi rentouttaa ja purkaa jännitystä, niin että yhteiselle tilalle ja kontaktille muihin on paremmin mahdollisuuksia.

Kolme esimerkkiä soveltavasta teatterista

Tässä jaksossa tarkastelemme esimerkkejä soveltavan teatterin menetelmin tapahtuneista onnistumisista ryhmätoiminnassa hankkeen aikana. Yksityisyyden suojan turvaamiseksi yhteisöjen identiteetit on häivytetty.

Rohkaiseva ja innostava toiminta

Kun työskennellään luovuuden ja itseilmaisun parissa, voi esteenä työskentelylle olla paljastumisen pelko. Kehollisten ja leikillisten harjoitusten parissa osallistujat näyttävät itsestään myös henkilökohtaisempia puolia, joita ei arjessa välttämättä välity. Toisaalta luovien harjoitusten leikit voivat tuntua osallistujista myös lapsellisilta ja “noloilta”. Soveltavan teatterin ryhmätoimintaa fasilitoidessa täytyy ohjaajan olla tietoinen ryhmän peloista ja epävarmuuksista. Ryhmä toimii hyvin, kun jokainen voi ilmaista itseään omista valmiuksistaan käsin ilman epäonnistumisen pelkoa ja ohjaus asettaa innostavia ja kaikille sopivia haasteita. Ryhmän ja sen jäsenten pakottaminen tehtäviin ja harjoituksiin, joihin ryhmä ei ole vielä valmis, voi tehdä kokemuksesta epämiellyttävän.

Eräässä yhteisössä hanketoimintaan suhtauduttiin ennakkoluuloisesti. Ensimmäisessä yhteistyöpalaverissa yhteisön ohjaajat painottivat useaan otteeseen kohderyhmän erityisyyttä, vetäytyvyyttä ja epävarmuutta. Puheesta kaikui epäily hanketoimintaa kohtaan. Pyrimme rauhoittamaan ohjaajia. Kerroimme laajasti hankkeen ohjaajien ammattitaidosta ja ilmaisupainotteisen ryhmätoiminnan

mahdollisuuksista. Sovimme toiminnan alkamisesta. Juuri ennen viisipäiväistä työpajaamme yhteisöstä esitettiin pyyntö, että muiden aikataulujen takia työpajaviikkoa lyhennettäisiin. Ohjaajien toiveena oli, että pidettäisiin vain ensimmäisen päivän työpaja, jonka jälkeen voitaisiin katsoa, jatkuuko toiminta. Näin sovittiin.

Työpajassa meitä oli vastassa noin kymmenen nuorta ja jo aiemmin tavatut ohjaajat. Työpajan alkaessa kohtasimme tuon ryhmän niin kuin minkä tahansa muunkin. tehtävillä ja lähdimme liikkeelle lempeillä, herättelevillä harjoituksilla. Päivän mittaan ryhmä aktivoitui koko ajan enemmän leikkeihin ja peleihin. Päivän päätteeksi ohjaajat pyysivät, että tulisimme myös seuraavana päivänä.

Toisen onnistuneen päivän päätteeksi keskustelimme yhteisön vastaavan ohjaajan kanssa. Hän kiitteli vuolaasti toimintaamme ja kertoi niin muiden ohjaajien kuin nuortenkin kiitelleen. Samalla hän kertoi aiemmasta, ryhmää ja erityisesti sen ohjaajia traumatisoineesta teatterityöpajasta, jossa jokainen osallistuja oli laitettu yksin esiintymään liian valmistautumattomana. Ohjaajilla oli ollut pelko siitä, että kaikki soveltavan teatterin ryhmätoiminta on samanlaista. Heidän mukaansa järjestämämme työpajatoiminta oli ollut helppoa ja hauskaa. Jokainen ryhmän osallistuja oli saanut halutessaan tulla enemmän näkyville, eikä ketään ollut pakotettu mihinkään. Vastaava ohjaaja myös harmitteli, että pitämämme työpaja jäi niin lyhyeksi ohjaajien ennakkoluulojen vuoksi.

Muutoksia ryhmädynamiikassa

Soveltava teatteri ja muut toiminnalliset työkalut antavat ryhmädynamiikalle ja ryhmärooleille mahdollisuuden uudistua (Kopakkala 2005, 115). Arjesta poikkeava luova toiminta voi nostaa ryhmässä näkyville osallistujia, jotka muuten vetäytyvät. Toisaalta soveltava teatteri voi myös hyvällä tavalla tasapainottaa ryhmää ja antaa kaikille osallistujille tasavertaisen tilan.

Eräässä yhteisössä oli osallistuja, jolla oli aggression hallinnan kanssa ongelmia. Ryhmän ohjaajat varoittelivat meitä ennen työpajaa niin sähköpostitse kuin kasvokkain. Tämä osallistuja myös oli ottanut ryhmän ”johtajan” roolin, halliten muita ryhmäläisiä sanallisesti. Jos häntä ei esimerkiksi kiinnostanut ryhmässä tapahtuva toiminta, hän saattoi sanoillaan ja esimerkillään saada myös kaikki muut vetäytymään toiminnasta.

Työpajamme kesti viiden päivän ajan aina kolme tuntia kerrallaan. Keskellä viikkoa puhuimme läsnä olleiden hankeohjaajien kanssa tästä osallistujasta ja mietimme, kuka hän ryhmässä on, sillä kukaan osallistujista ei ollut noussut ryhmätoiminnassa negatiivisesti esiin. Teetimme ryhmässä luovia harjoitteita ja tehtäviä, joissa jokainen sai tulla esille omana itsenään. On mahdollista, että tasavertaisessa

tilanteessa uusien ohjaajien parissa ryhmän omien ohjaajien ollessa läsnä osallistujalla ei ollut tarve hallita tai terrorisoida ryhmää.

Tärkein havainto osallistujasta tuli esiin, kun työpajamme oli viiden päivän jälkeen juuri päättynyt. Muussa toiminnassa tapahtuneen negatiivisen käyttäytymisen takia osallistuja sai takautuvasti jälki-istuntoa. Osallistuja hermostui rangaistuksesta, eikä hallinnut omaa tunnettaan. Hän viskoi tuoleja, ovia ja muita tavaroita sekä huusi kovaan ääneen. Ryhmän väliaikaisen ohjaajan näkökulmasta aggression hallinnan ongelmat näyttäytyivät tuossa hetkessä selvinä. Mutta tärkeää oli se, että viikon ajan työpajassa osallistuja oli voinut olla toiminnassa mukana kuin kuka tahansa osallistuja ilman että ongelmat olivat näkyvillä. Osallistuja sai leikkiä mukana ryhmässä tasavertaisena jäsenenä ilman negatiivista identiteettiä.

Toisessa yhteisössä työpajaan osallistui lähes 40 osallistujaa. Aina yhteisen päivänavauksen jälkeen jaoin osallistujat pienemmiksi ryhmiksi. Ryhmissä tutustuttiin sirkuksen osa-alueisiin, videotyöskentelyyn ja luovaan ilmaisuun. Aina päivän päätteeksi kokoonnuttiin taas suurella ryhmällä päättämään toiminta yhdessä. Viikko oli hyvähentinen. Osallistujat tekivät viikon aikana esimerkiksi pienryhmissä lyhytelokuvat, jotka katsottiin viimeisenä päivänä yhteisessä kahvituokiossa. Kahvituokion jälkeen viikkoa purettiin nuorten kanssa pienryhmissä. Nuoret kirjoittivat palautteessa, että työskentelyssä oli ollut mukavaa muun muassa ryhmässä toimiminen, yhdessä olo ja uusien asioiden oppiminen. Myös ohjaajien ammattitaito, innostaminen, kiinnostus nuoria kohtaan ja ”mukavuus” sai erityiskiitosta.

Viimeisen päivän päätteeksi kävimme kiittämässä yhteisön vastaavaa ohjaajaa työpajamahdollisuudesta. Hän kertoi, että ryhmästä on kuulunut pelkästään positiivista palautetta työpajasta. Muutamit osallistujat, jotka aiemmin olivat kertoneet omista paniikkikohtausoireistaan, olivat kehuneet, että pystyivät osallistumaan ryhmätoimintaan ongelmitta koko viikon ajan. Epäily, että he eivät pystyisi olemaan läsnä isossa ryhmässä, oli muuttunut helpotukseksi. Sopivan kevyitä tehtäviä suorittaen osallistujat olivat omien sanojensa mukaan kokeneet olonsa turvallisiksi ja pystyivät osallistumaan kaikkeen toimintaan.

Soveltava teatteri osallisuuden vahvistajana

Soveltavan teatterin harjoitteissa osallistujat pääsevät mahdollisuuksien mukaan irtautumaan normaaleista ryhmärooleistaan leikin, kuvittelun ja roolinoton varjolla. Harjoitteissa ja tehtävissä on mahdollisuus tutkia omaa itseä, kehollisuutta ja tietoisuutta ja oppia itsestä uusia asioita. Helppojen harjoitteiden avulla osal-

listujat pääsevät kuin ohimennen olemaan näkyvillä ryhmän edessä ja saamaan nähdyksi tulemisen kokemuksia. Tällaisessa työpajatoiminnassa osallistujat voivat saada positiivisia ryhmäkokemuksia. Tehtävät mahdollistavat huolettoman hauskanpidon ja leikin. Soveltavan teatterin ja teatteripedagogiikan työtavoissa korostuvat suorituskeskeisyydestä irrottautuminen, huolettomuus ja ilo. Pelien, leikkien ja kehollisten harjoitteiden avulla pyritään saavuttamaan tila, jossa jokainen voi toimia täytenä persoonana, osallistuen, tullen kohdatuksi ryhmän tasavertaisena jäsenenä ja turvallisesti.

On kuitenkin korostettava ryhmän ohjaajien ammattitaitoa. Kokematon ohjaaja voi vahingossa ylittää ryhmässä turvallisiksi koettuja rajoja ja teettää tehtäviä, joihin osallistujat eivät ole vielä valmiita. Tällaisten kokemusten korjaaminen syntyneiden ennakkoluulojen ja epävarmuuden jälkeen voi olla haastavaa. Ohjaajan on oltava valppaana sen suhteen, mihin ryhmä on valmis ja millaisia harjoitteita heidän kanssaan voi tehdä.

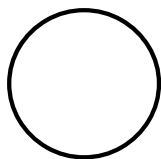
Parhaimmillaan soveltavaan teatteritoimintaan osallistujat saavat positiivisia oppimiskokemuksia omasta itsestään ja ryhmästä. He saattavat löytää itsestään vetäytyjän sijasta innostujan, ja he saattavat nähdä aiemmin uhkana kokemansa toiset vertaisinaan.

LÄHTEET

- Aalto, M. (2000). *Ryppäästä ryhmäksi*. Ryttylä: My Generation Oy.
- Aaltola, E., Keto, S. (2017). *Empatia – myötäelämisen tiede*. Helsinki: Into Kustannus.
- Balme, C., B., (2008). *Johdatus teatteriin*. Suomentanut Pirkko Koski. Helsinki: Like Kustannus
- Heikkinen, H. (2004). *Vakava leikillisuus – Draamakäsytystä opettajille*. Helsinki: Kansainvalistusseura.
- Honkakoski, A. (2017). *Taiteen ja sosiaalisen työn rajalla: Kohtauspaikkana draama*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kallio, P. (ja muita) (2012). *Kansalaisnavigointi: soveltava teatteri matkalla metropoliin*. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu, kulttuuri ja luova ala.
- Kopakkala, A. (2005). *Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Koskenniemi, P. (2007). *Osallistava teatteri: devising ja muita merkillisyyksiä*. Vantaa: Opintokeskus Kansalaisfoorumi.
- Kurki, L. (2000). *Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Nicholson, H. (2014). *Applied Drama: the gift of theatre*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Owens, A., Barber, K. (2002). *Draamasuunnistus: prosessidraaman arviointi ja reflektointi*. Helsinki: Draamatyö.
- Untamala, A. (2014). *Coping with Not-Knowing by Co-confidencing in Theatre Teacher Training: A Grounded Theory*. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.

Jaana Taskinen & Leila Hellman-Eronen

REIKÄ KUPLASSA – NUORET ÄÄNESSÄ – NÄKEMYKSIÄ OSALLISTUMISESTA TEATTERIESITYKSEN RAKENTAMISEEN JA RYHMÄN MUODOSTAMISEEN

sallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen puitteissa osatoteuttajat (pääkaupunkiseudulla Q-teatteri ry, Loisto setlementti ry ja WAU ry) ovat organisoineet työpajatoimintaa useissa yhteisöissä. Yhteistyötahot ovat olleet peruskoulu- ja ammattiopistoja sekä matalakynnyksistä vapaa-ajantoimintaa ja/tai tukitoimintaa nuorille järjestäviä järjestöjä¹. Toimijoiden yhteistyöllä toteutimme myös tässä artikkelissa käsiteltävän *Reikä Kuplassa* -esityksen. Q-teatterista esityksen valmistamiseen osallistui teatteriohjaaja ja -opettaja Jaana Taskinen, Loisto Setlementistä teatteri-ilmaisunohjaaja Leila Hellman-Eronen ja WAU ry:stä teatteri-ilmaisunohjaaja Maria Myllykangas. Kysymykset osallisuudesta ovat olleet kaikissa ryhmissä läsnä hyvin monimuotoisesti, ja osallisuuden kokemuksen vahvistamista on käsitelty lukuisin eri

1 Peruskoulujen oppilasryhmiä on ollut Tuusulassa, Vesalassa, Käpylässä, Naulakalliossa ja Puistolassa, ammattiopistojen ryhmiä Järvenpään Spesiassa ja useammassa Stadin ammattiopiston yksikössä Helsingissä. Vapaa-ajan toimintaa on järjestetty yhteistyössä Plan Matkalla -hankkeen sekä Loisto setlementti ry:n (Poikien ja Tyttöjen Talot Helsingissä ja Espoossa, Silmu-perhetoiminta, nuorten työpaja Loistopaja) sekä Keravan Nuorten Kulman kanssa.

tavoin. Nuoret ovat kuitenkin pääsääntöisesti osallistuneet toimintaan joko mukana olleen yhteistyötahon myötä toimintaan kiinnittyneinä tai hankkeesta ulkopuolisen tahon siihen velvoittamina.

Hankesuunnitelmassa oli kuitenkin määritelty, että pääkaupunkiseudulla muodostetaan yksi vapaaseen osallistumiseen perustuva ryhmä, joka toteuttaa teatteriesityksen. Suunnitelmaa tehtäessä ei ollut tiedossa, että näin tiivistä sitoutumista vaativaan työskentelyyn olisi osallistujia. Hankkeen aikana kävi myös selväksi, että vapaaehtoista osallistumista edellyttävään toimintaan löytyi osallistujia kaikista huonoimminkin. Useat ns. vapaat ryhmät jouduttiin perumaan, koska osanottajia ei ollut. Tässä artikkelissa kaksi ohjaajaa reflektoit hankkeen aikana muodostuneen *Purkutuomio*-työryhmän kokemuksia. Kuvaamme artikkelissa tekijöitä, jotka auttoivat vapaaehtoiseen osallistumiseen perustuvan ryhmän muodostumisessa ja hankesuunnitelman mukaisen, nuorten itsensä esiin nostamia aiheita käsittelevän esityksen toteuttamisessa. Purkutuomio-työryhmän prosessi oli siis siinä mielessä ainutlaatuinen, että siinä yhteisö muodostui vasta toiminnan myötä. Kuinka toisilleen tuntemattomat ihmiset kiinnittyvät toisiinsa ja sitoutuvat toimintaan, joka ei ole heille entuudestaan tuttua tai heitä ei ole pakotettu osallistumaan siihen? Mikä mahdollistaa sitoutumisen ja edesauttaa sitä, että yhteinen tavoite saavutetaan? Millaisen kokemuksen ryhmään kuulumisesta nuoret ovat saaneet ja mikä heidän mielestään vaikutti siihen, että he tunsivat kuuluvansa juuri tähän ryhmään?

Reikä kuplassa -esityksen materiaali tuotettiin yhdessä osallistujien kanssa. Se kumpusi nuorten arjesta, heidän omista havainnoistaan ja haasteistaan. Katsojapalaute (Jaako, 2018) määritteli esityksen käsitelleen vaikeita aiheita: *abdistus, pelko, kodinmenetyks ja pilkkasanat kulkevat nuorten toteuttaman näytelmän kantavina teemoina. Raskaita teemoja käsitellään myös kevyemmällä kosketuksella.*

Me ohjaajatkin olimme yllättyneitä, kuinka henkilökohtaisesti haastavia aiheita nuoret halusivat käsitellä. Tarkastelemme artikkelissa, mikä mahdollisti omien kipupisteiden esiin tuomisen ja miten ne muodostuivat esityksen voimavaraksi eikä raskauttavaksi tekijäksi. Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä artikkelissa (Poikkeus, ym. 2013, 113) peräänkuulutetaan kasvattajilta tietoa niistä mekanismeista, jotka lisäävät kiinnittymisen kokemusta, houkuttelevat osallistumaan sekä motivoivat ponnistelemaan, asettamaan tavoitteita ja uskomaan omiin kykyihin saavuttaa niitä. Vastaamme tällä artikkelilla haasteeseen ja kuvaamme niitä mekanismeja, jotka *Reikä kuplassa* -prosessin valossa edesauttoivat näitä tavoitteita ja lisäsivät osallisuuden kokemusta.

Mitä on osallisuus?

Useiden Euroopan sosiaalirahaston rahoittamien hankkeiden tavoitteena läpi 2000-luvun on ollut osallisuus ja sen lisääminen. Erityisesti nuorten osallisuushankkeiden tavoitteet ovat liittyneet nuorten osallistumismahdollisuuksien edistämiseen, mutta myös nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen. Osallisuus on nähty paitsi kansalaisosallistumiseksi myös vastakohtaksi osattomuudelle, syrjäytymiselle ja huono-osaisuudelle, erittelevät osallisuutta tutkineet sosiaalipedagogit Sanna Ryyänen ja Elina Nivala (2013, 13). Se, että osallisuuden määrittelyyn liittyy useampia merkityksiä, on ollut omiaan lisäämään hämmennystä käsitteen käytössä: osallisuuden edistäminen tarkoitti joillekin – erityisesti nuorisotyön piirissä – osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämistä, kun taas toisille – varsinkin sosiaalitoimen piirissä – käsite kytkeytyi syrjäytymisen, erityisesti koulutuksesta putoamisen ja työmarkkinoiden ulkopuolelle joutumisen, ehkäisemiseen. Ryyänen ja Nivala (2013, 14) kritisoivatkin sitä, että osallisuuden käsite tulkitaan usein tarpeettoman kapeasti; esimerkiksi yhteiskuntaan kiinnittymistä on vain sellainen kiinnittyminen, joka edellyttää välttämättä koulutuksen takamaa asemaa työmarkkinoilla.

Nivala ja Ryyänen (2013, 15) kysyvät, onko julkishallinnon osallisuus- ja osallistumispuheessa usein kyse vain positiivisesta retoriikasta. Käytetäänkö siis vain termejä, jotka ovat kiistattoman kannatettavia sen sijaan, että aidosti paneuduttaisiin – ehdittäisiin tai haluttaisiin paneutua – siihen, onko väitetyllä osallisuudella todellista merkitystä prosessien ja itse ”osalliseksi tehtävien” näkökulmasta. Kun saman ”tavoitesateenvarjon” alle nivotaan useita hankalasti konkreettiseksi todentuvia päämääriä oman mielipiteen muotoilusta koulutuspaikan saamiseen, ollaan lähtökohtaisesti epämääräisillä vesillä.

Ymmärrystä osallisuuden käsitteeseen ollaan etsitty myös sellaisten vastakäsitteiden kuin välinpitämättömyys, syrjäytyminen ja vieraantuminen kautta. Vahvin näistä on vieraantuminen, joka tarkoittaa yleisesti todettuna suhteen kadottamista itseensä, ympäristöönsä ja yhteiskuntaansa. (Nivala & Ryyänen 2013, 19.) Vastakäsitteet auttavat hahmottamaan millaisesta ja minkä kokoluokan ongelmasta puhutaan. On helppo kuvitella niiden avulla vaikutusta yksilön elämään, sillä suppeastikin määriteltynä välinpitämättömyys on tunne oman ympäristön toiminnan yhdentekevyydestä itselle, kiinnostuksen puutetta ympäröivän yhteisön asioista, ja se johtaa haluttomuuteen vaikuttaa tai antaa omaa panostaan yhteisön asioihin. Vastakäsitteiden avulla pyritään tarkentamaan käsitystä siitä, mitä osallisuus ei ainakaan ole. Se ei kuitenkaan vielä riitä esimerkiksi opettajalle, joka pyrkii ryhmässään lisäämään osallisuutta konkreettisesti. Osallisuutta edistävien

hankkeiden työntekijöiden tulisikin itse määritellä hyvin tarkasti, millaista osallisuutta ja osallistumista kyseisessä hankkeessa pyritään lisäämään, ja suhteuttaa toimintansa näihin pyrkimyksiin.

Monet tutkijat määrittelevät osallisuuden nimenomaan tietynlaiseksi osallistumiseksi, jolloin osallistuminen on laaja-alaisempi käsite ja osallisuutta on vain tietyt laadulliset kriteerit täyttävä osallistuminen. Esimerkkinä tällaisesta osallisuussymmärryksestä on Viirkorven (1993, 22–24) määritelmä: “osallisuus merkitsee omakohtaisesta sitoutumisesta nousevaa vaikuttamista asioiden kulkuun ja vastuun ottamista seurauksista”. Elina Nivala ja Sanna Ryyänen (2013, 26) hahmottelevat osallisuutta *suhteena* kolmen ulottuvuuden avulla: Ihminen on osallinen yhteisössä, kun hän:

- on osa yhteisöä (kuuluu johonkin)
- toimii osana yhteisöä (osallistuu)
- kokee olevansa osa yhteisöä (tuntee kuuluvansa).

Tämä käsitteenmäärittely muistuttaa taideopetuksessa yleisesti tunnettua Lauri Rauhalan (2005, 31) holistista ihmiskäsitystä, jonka mukaan ihminen on kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen olento. Ihminen toimii ajallisavaruudessa tilassa (kuuluu johonkin) ja hänen toimintaansa ohjaavat tunteet (osallistuu tai on osallistumatta). Kehollisen toimimisensa kautta hän kokee maailman ja siinä tapahtuvat ilmiöt ja antaa niille merkityksiä (tuntee kuuluvansa). Jotta voimme kysyä, miten ihminen kokee osallisuuden, meidän on tarkasteltava kaikkia näitä ulottuvuuksia. Lisäksi tarkastelemme ihmistä suhteessa toisiin, sillä osallisuutta ei ole ilman yhteisöä.

Tässä mielessä Purkutuomio-ryhmän prosessin tarkastelu on antoisaa, sillä yhteisöä ei ollut ennestään olemassa. Kukaan ei olettanut juuri näiden nuorten kuuluvan tähän yhteisöön, eikä pakottanut kuulumaan siihen. He itse *halusivat* kuulua yhteisöön ja osallistua toimintaan. Miksi ryhmästä muodostui toimiva yhteisö ja mikä toiminnasta teki sellaista, että siihen halusi osallistua? Purkutuomio-ryhmäläiset ovat siis asiantuntijoita tämän ryhmän muodostumisessa. Heidän kokemuksensa ovat konkreettisia havaintoja osallisuudesta. Nuorten haastattelu viikko viimeisen esityksen jälkeen taltioitiin, ja sen kautta nuorten kokemus prosessista pääsee kuuluviin. Haastattelusitaateissa viittaamme kaikkiin osallistujiin kirjaimella N (=näyttelijä) anonyymiuden säilyttämiseksi. Haastattelujen avulla haluamme nostaa esiin sen, mikä osallistuneiden nuorten mukaan luo yhteisöstä ja toiminnasta merkityksellisen. Kaikki tunnistimme, että olemme ikään kuin itses-

tään osana lukuisissa yhteisöissä perheen, kotipaikan, kansalaisuuden yms. kautta. Se ei kuitenkaan vielä muodosta *tunneperäistä sidettä* siihen, että kokisi aidosti olevansa osa yhteisöä. Nuorten mielestä osallisuus yhteisössä on jotakin enemmän kuin yhteisön osana oleminen. Se on jotakin välittömämpää, jotakin todempaa, jotakin emotionaalista.

Tunteet ja kehollisuus

Emootioiden käsittely kuuluu peruskoulun opetussuunnitelmasta löytyvien tunnetaitojen harjoittelun alle. Silti tunteiden käsittely jää koulumaailmassa useasti kovin käsitteelliselle ja tiedolliselle tasolle. Tämä oli usean ryhmäläisenkin kokemus. Tunnetaidoissa on kuitenkin kysymys nimenomaan taidosta. Aivan kuin mitä tahansa muitakin taitoja, myös tunnetaitoja voi harjoitella. Omiin tunteisiin voi tutustua ja tunteiden muodostukseen vaikuttaa. Ihmisen aivojen tunneratoja voi myös järjestää uudelleen. Esimerkiksi opitussa pelossa oppimis- ja muistijärjestelmät toimivat 'väärin'. Häiriön korjaamiseksi tarvitaan tunteiden uudelleenoppimista. Ensin yliherkät ja väärinoppineet tunneradat täytyy saada rauhoittumaan, jotta uudelleenoppiminen olisi mahdollista. Tieto tilanteen fiktiivisyydestä (tilanne on harjoitus) auttaa jo kokijaa. Tunteiden uudelleen eläminen turvallisessa ympäristössä taas auttaa aivojen tunneosia huomaamaan, että traumaattisiin muistoihin voi liittyä myös turvallisuuden tunteita. Pelon tai minkä muun tahansa elämää häiritsevän tunteen voittaminen on aktiivinen oppimistapahtuma, jossa aktivoimalla aivokuoren ja etuotsalohkojen toimintaa ihminen pystyy hillitsemään mantelitetumakkeen liian herkkää toimintaa (Jalovaara 2006, 32). Tällaisen tiedon välittäminen harjoituksiin osallistuville nuorille on tärkeää. Purkutuomio-ryhmään osallistuneet nuoret esimerkiksi tunnistivat myös negatiivisia tunteita, joita esiintyminen ja sosiaaliset tilanteet herättivät. Tämä huomioitiin ja harjoituksissa tietoisesti kokeiltiin, miten tunteisiin saattoi aktiivisesti vaikuttaa.

Totta kai aluksi se on ollut aika jännittävää, mut jossain vaiheessa siitä pelosta vaan on päässyt irti. Et alussa ihmistä jännittää, mut voi käydä niinkin kun esiintyy yleisön edessä niin ei tunne yhtään mitään jännitystä vaan on ihan niinku filiksissä. Et se on niinku iso kunnia katsoo yleisöä. (N, 2018)

Tunteet ja kehollisuus liittyvät aivan olennaisesti yhteen. Tunteet viriävät kehossa ja kehollinen toiminta vaikuttaa tunteisiin. Teatterityöhön liittyä aina kehollisuus aivan olennaisena osana, sillä näyttelijän instrumentti on hän itse kehollisena olentona. Tässä hankkeessa liikunnallisuus oli lisäksi läsnä vielä korostetusti.

Nämä lähtökohdat antoivat itsestään selvästi tilauksen havainnoida ja tunnustella omaa kehollisuutta ja omassa kehossa olemista. Koska nuoret olivat sanoittaneet sekä esillä oloon että sosiaalisiin tilanteisiin liittyvistä jännityksen ja epämukavuuden tunteita, tavoitteena oli ennen kaikkea mahdollistaa läsnäolon ja turvan kokemuksia kehollisten harjoitteiden kautta. Harjoitteilla heräteltiin uteliasta asennetta suhteessa omaan kehoon ja fyysisyyteen, tunnusteltiin oman kehon toimintaa ja kehollista kontaktia toisten kanssa. Fyysisten ja näyttämöllisten harjoitteiden tavoitteena oli sallivassa ilmapiirissä mahdollistaa erilaisia ja ehkä myös aivan uusia kokemuksia itsestä. Taustalla oli tanssi- ja liiketerapeutti Jenni Urpilaisen luomat harjoitukset (Taskinen & Urpilainen 2018, 17) ja havainto siitä, että omaan kehoon liittyvän uteliaisuuden lisääntyessä oma keho tulee tutummaksi, suhde omaan kehoon hyväksyvämmäksi ja näin vahvistuu turvan kokemus omassa kehossa olemisesta. Kontakti omaan itseen vahvistuu. Pystyvyyden, rohkeuden, koskettamisen ja kosketetuksi tulemisen kokemukset eivät siis olleet vain fyysisiä kokemuksia, vaan resonoiivat kokemukseen itsestä kokonaisvaltaisesti. Esilläolon harjoitukset lisäsivät myös rohkeutta oppia nauttimaan siitä, että joku katsoo juuri minua.

Näin juuri niistä asioista, jotka tuntuivat aluksi haastavilta, tuli sitä, mistä nautinto syntyi. Huomiot omista muutoksista (vaikka suhteessa jännittämiseen tai pelkoon) resonoiivat osallistujien mielessä myös muualle kuin teatterisalisiin. Konkreettisesta toisista kokemisesta uskottiin olevan hyötyä myös muualla elämässä:

Mä opin tosi paljon ittestäni...oli se tehtävä, jossa oli niitä paperilappuja, miten ihmiset näkee sut ja miten sä näät muut ihmiset, et ne on ollut vaan tosi hyviä. Mä oon tajunnu itsestäni juttuja, itsensä tunteminen vähän paremmin on aina plussaa, se auttaa muualla elämässä. (N, 2018)

Mulle se toimi silleen ku täs oli niin paljo niitä ilmaisuharjoituksii, ni tässä oli paljon sellasta mikä otti omaan arkeen. (N, 2018)

Sama, mä oon tajunnu, et mä voin tehdä asioita ja mä voin silleen ilmasta itteeni vaik mä oonkin vähän (naurua). (N, 2018)

Me olemme kaikki ”vähän”; meillä kaikilla on omat haasteemme, joiden kanssa tulemme tai emme tule toimeen. Mutta olennaista on, että silloin, kun haasteita on, on osallisuuden tähtävissä projekteissa syytä kuunnella ja käsitellä myös niitä. Itsetunnon parantaminen on kokemuksemme mukaan sanan mukaisesti

itsetuntemuksen lisääntymistä. Ohjaajan tehtävä on luoda turvallinen tila, jossa osallistujien on ensin mahdollista herkistyä itsensä äärelle. Kun herkistyminen tapahtuu yhdessä toisten kanssa, mahdollistuu myös huomioida omien tuntemusten ja toisten tuntemusten eroista. Tästä kasvaa kiinnostus ja osallisuus. Voidaan siis sanoa, että osallisuus lähtee itsensä ymmärtämisestä.

Kokemus

Osallisuus edellyttää suhdetta johonkin ryhmään, yhteisöön. Jokainen ryhmä kuitenkin muodostuu yksilöistä. Eikä yksilöä voi pakottaa kokemaan ryhmää merkitykselliseksi itselleen. Useilla Purkutuomio-ryhmän nuorista oli lisäksi kokemuksia nimenomaan siitä, että kukaan ei ole ollut aidosti kiinnostunut juuri hänestä ja esimerkiksi koulumaailmassa ryhmänmuodostus on syntynyt ulkopuolisen (esim. opettajan) pakottamana. Aidon yhteyden luomiseksi tarvitaan kuitenkin aitoa kiinnostusta toisia yhteisön jäseniä kohtaan. Yksi keino lisätä kiinnostusta toisia kohtaan on tehdä harjoitteita, joissa oman kokemuksen tutkiminen on keskiössä. Harjoitteiden purkaminen ja kokemusten jakaminen ovat aivan yhtä tärkeitä kuin itse harjoitteiden tekeminen. Näin esille tulee huomioita, joihin toiset ryhmäläiset voivat peilata ja kenties samaistua.

Taiteen tekemisen lähtökohta on aina yksilön havainnossa. Vaikka taideteoksen tekemisen lähtökohta olisikin tuoda näkyviin jotain yhteisön yhdessä jakamaa, jokainen tekijä osallistuu teoksen luomiseen oman havaintonsa kautta. Miten minä näen maailman, jonkun yksityiskohdan, ja kuinka kykenen välittämään tämän havainnon toisille. Tässä mielessä taiteen tekemisen ensimmäinen askel on siis kiinnittää huomio *yksilön kokemukseen*. Tämä oli meidän lähtökohdattamme myös Purkutuomio-ryhmässä, ja näkemyksemme mukaan se on ainoa toimiva lähtökohta taiteellista työtä tekevän ryhmän lähtökohdaksi. Vain omaehtoisen tekemisen kautta jokaiselle yksilölle avautuu se ulottuvuus, josta harjoite hänelle puhuu. Oman kokemuksen kautta saattaa lähestyä toista aidolla kysymyksellä: miltä se sinusta tuntui? Samalla harjaantuu myös itse muotoilemaan oman kokemuksensa toisille joko sanojen tai muunlaisen kommunikaation kautta. Ohjaajan on tärkeä tiedostaa, että kokemus jostain harjoitteesta saattaa olla kahdelle harjoitteen tekijälle aivan päinvastainen. Esimerkiksi luottamusharjoitus saattaa yhdelle osallistujalle olla upea itsensä ylittämisen rajapyykki ja toiselle pelkoa herättävä epäonnistumisen kokemus. Ohjaaja ei voi etukäteen tietää, miten osallistuja harjoitteen kokee. Näin ollen ohjaajan on oman kokemuksensa kautta osattava ennakoita, mitä kaikkea harjoitteeseen saattaa liittyä. Hänen täytyy teettää harjoite ja sen jälkeen purkaa osallistujien kanssa harjoite kysymällä,

millaista kokemusta se tuotti. Tästä syntyvä keskustelu tai taiteellinen työskentely avaa mahdollisuuden jatkuvasti saada lisää tietoa toisesta ja jakaa omaa kokemusta ryhmälle. Teatterin tekemisen mielekkyys perustuu juuri tähän: on kiinnostavaa, mitä sinä koit. Ohjaajan kannalta on erittäin hedelmällistä, että kokemukset ovat erilaisia, näin aiheeseen saadaan monta näkökulmaa. Tämä muodostaa toiminnan pohjan. Teatterin tekeminen on yhteistyötä, jossa yhteisö rakentuu kokemusten jakamisen ympärille.

Purkutuomio-ryhmän esityksen lähtökohta muodostui ensin kokemukselle esiintymisestä ja siihen liittyvistä haasteista. Tästä edettiin kokemusten jakamisen kautta henkilökohtaisiin havaintoihin mielen rakenteista ja itseen vaikuttavista tekijöistä. Erityisesti tekijöistä, jotka häiritsevät luovuutta ja spontaaniutta. Havainnoitiin myös yhteiskuntaa ja kokemusta sen jäsenenä olemisesta. Usea osallistuja kuvasi esityksen tekemiseen osallistumista itselleen merkitykselliseksi ja ryhmää tärkeäksi.

Sitoutuminen ja sisäinen motivaatio

Syrjäytymiseen johtavaa prosessia ja sille altistavia kouluympäristön tekijöitä on tarkasteltu *kiinnittymisen* käsitteen avulla (Poikkeus, ym. 2013, 113). Kiinnittyminen edellyttää sitä, että oppilaat kokevat tekemisen ja oppimisen itselleen merkitykselliseksi ja mieluisaksi ja että he kokevat ryhmässä yhteenkuuluvuutta ja hyväksyntää. Kiinnittyminen voidaan jakaa edelleen kahteen tarkasteluyksikköön: *sitoutuminen* ja *kuuluminen*. Sitoutuminen liittyy yksilön omaan toimintaan, siihen, kuinka hyvin hän itse kantaa vastuuta läsnäolosta, tehtävien suorittamisesta ja sääntöjen noudattamisesta. Kuuluminen taas liittyy emotioon, siihen, miten yksilö tunnetasolla tuntee kuuluvansa osaksi yhteisöä ja näkee itsensä sen merkityksellisenä jäsenenä. Kiinnittyminen, sitoutuminen ja kuuluminen tulivat hyvin esille myös Purkutuomio-ryhmän toiminnassa.

Huomasin sen, että mitä se tarkoittaa, että sitoutuu johonkin: kun sä pääset paikalle ni millaisella panoksella sä meet siihen. Et sitoutuu vielä mielensä kanssa siihen prosessiin. Kun mä oon ihmisenä ja elämässä paennut aina kaikkee, niin tää on opettanut silleen lempeästi, että tule vaan, koska mitä enemmän sä tuut sitä sun pelkoos kohti, ni sitä enemmän sä saat siit irti. (N, 2018)

Haastatteluista selviää, että prosessi on ollut osallistujille merkityksellinen. Merkityksellisyyttä on luonut se, että osallistuja on ymmärtänyt oman sitoutumisensa ja panostuksensa merkityksen:

Tästä on oppinut sen, et mihin tahansa sun pitää mennä ni sieltä löytyy se hyvä fiilis, jos sä oot ite valmis näkemään jotain sen eteen...tämmöstä rohkeutta oon saanu. (N, 2018)

Pelkkä paikalle tuleminen ei nuortenkaan mielestä vielä ole osallistumista. Aina-kaan se ei tuota samaa osallisuuden kokemusta kuin se, että ”sitoutuu mielensä kanssa siihen prosessiin”. Tulkitsemme tästä, että sitoutumalla mielensä kanssa tarkoittaa jotain samaa kuin sisäisen motivaation herääminen ja sen läpi työskenteleminen. Motivaatiolla tarkoitetaan käyttäytymistä virittävien ja ohjaavien tekijöiden järjestelmää. Motivaatio voi syntyä ulkoisista tekijöistä (kannustaminen ja palkitseminen), sekä sisäisesti. Sana motivaatio juontuu sanasta motiivi, ja sanoilla motiivi ja emotio on yhteinen latinasta tuleva kantasana *motere*, liikuttaa (Taskinen 2013, 55, kts. myös Sydänmaanlakka 2006). Tämä kuvaa hyvin emotioiden voimaa ihmisen elämässä; ne sytyttävät motivaation ja kirjaimellisesti liikuttavat meitä kohti päämääräämme.

Me tehtiin se harjoitus silloin yhtenä päivänä, ni tavallaan miten muut reagoi siihen, se jotenkin avasi mun silmii kunnolla siihen, että itse luo sitä ympäristöö millainen on milläkin hetkellä. Et jos mä oon tämmönen, ni sit kaikki muut reagoi muhun samalla tavalla ja jos mä oonkin tämmönen niin se muuttuu. Et jotenkin se ajatus konkretisoitui tai kiteyty mun päässä. (N, 2018)

Sisäinen motivaatio vahvistuu, kun jonkin asian tekeminen tuottaa mielihyvää ja tekemiseen liittyvät muistot tallentuvat muistiin. Tämä ketjureaktio vahvistaa sitä, että yksilö *haluaa suuntautua* mielihyvän kokemiseen tekemisen kautta ja *uskaltaa* ottaa riskejä ja tavoitella lisää tekemisessään. Sisäinen motivaatio synnyttää yksilölle mielekkään sisäsyntyisen palkitsemisjärjestelmän, johon ei välttämättä tarvita ulkopuolista palkitsijaa kovinkaan voimakkaasti; ihminen nauttii jo itse tekemisestä. Sisäisen motivaation herääminen synnyttää sitoutumisen tehtävään asiaan. Esityksen valmistamiseen osallistuneet nuoret kuvaavat sisäisen motivaation syntyä ”mielensä kanssa sitoutumisella” ja harjoitteiden kautta saatu- jen oivallusten avulla. Haastattelujen kautta hahmottuu myös muita sitoutumista synnyttäviä tekijöitä, joista avoimuus ja uskallus puhua myös hankalista asioista nousevat voimakkaasti esille:

Ku ihmiset avautu, et se tuli siitä. Et ku mieltii ensimmäisiä kertoja ja ihan to- sissaan vedetään heti kaikki, niin mä olin ihan että vau, ihan mahtavaa, vitsi.

Et ei oikein mitään muuta voi sanoa ku vau. Menin ulos ja sanoin itselleni vau, et tällanen ryhmä, et ei oikein mitään muuta voi heruu, kun kunnioitusta ku uskaltaa niinku tolla tavalla. (N, 2018)

Keskusteleva oppimisympäristö tukee osallisuutta ja ryhmään kiinnittymistä (Poikkeus. ym. 2013, 118). On hyvä kysyä, millainen keskustelu luo osallisuutta, kun pyritään siihen, että ihmiset tuntisivat kuuluvansa juuri tähän ryhmään. Onko silloin aivan sama mitä keskustelut koskevat? Ryhmään kiinnittymisen vaiheessa tuntuisi olevan merkitystä sillä, että jokainen saa tulla mukaan sellaisena kuin on ja *kertoa itsestään muille*. Toisin kuin joskus kuvitellaan, omien pelkojen ja jännittämisen paljastaminen ovat ensimmäisiä askelia kohti sitoutumista. Niin tässäkin ryhmässä:

Ja sitte ku huomaa sen, et ei muut ihmiset ookaan niin täydellisii ku mitä ulkopuolelta näyttää, et tulee silleen, et ai sullaki on tollasii ongelmiä, mullakin on, et se tulee silleen et muutkin sanoo, et mullakin on tollasii, mäkin oon kokenu joskus ehkä jotain vähän saman tyyppistä. Et se oli silleen et voi kertoo itsestä lisää ku muutkin oli silleen et voi samastuu siihen. (N, 2018)

Toisten edessä oleminen ja omien ajatusten ja elämäntilanteen avaaminen ovat toimineet sysäyksenä sisäisen motivaation heräämiselle ja ryhmään kiinnittymiselle. On haluttu tulla ryhmään, koska toiminta ja toiset ryhmäläiset on koettu kiinnostaviksi. Toiminnan vakiintumisen myötä sitoutuminen on kääntynyt myös vahvasti ryhmään *kuulumiseksi*:

Sitte kun sitä miettii niin päin, et mitä mä oon täällä tekemässä, et mä en oo täällä vaan itseni vuoksi vaan mä oon tuomassa muillekin mahdollisimman hyvän esityksen ja tavallaan ottaa nekin mukaan siihen, et tulkaa kokeilemaan, ja tää on tosi hauskaa ja anna mä näytän sulle mitä mä oon tässä opiskellu ja löytäny. (N, 2018)

Purkutuomio-ryhmän prosessia reflektoidessa voi päätellä, että sitoutuminen on monivaiheinen prosessi, johon kuuluu sekä kiinnittyminen että oman ja ryhmän sitoutumisen havainnointi ja testaaminen. Kun ryhmäytyminen tapahtuu, osallistujat tuntevat kuuluvansa ryhmään ja haluavat kannatella sen toimintaa ja olemassaoloa. Ryhmän ohjaajien tulee olla tietoisia ryhmän prosessista, jotta kannattelu ei jää vain ryhmäläisten vastuulle ja aiheuta näin liiallista kuormitusta, joka taas johtaa ryhmästä, toiminnasta ja toisista irtaantumiseen.

Purkutuomio-ryhmä esittää: Reikä kuplassa

Prosessin lähtökohta

Esitykseen tähtäävä prosessi kesti kaiken kaikkiaan marraskuusta 2017 maaliskuuhun 2018, ja harjoitustunteja kertyi yhteensä 52. Mukana esitystä rakentamassa oli seitsemän nuorta, kolme hankkeessa muutenkin mukana olevaa, teatterialan koulutuksen saanutta työntekijää sekä lisäksi kaksi muuta teatteritaiteen ammattilaista: äänisuunnittelija Jani Orbinski ja visuaalinen suunnittelija Tomi Flyckt. Käymme tässä luvussa läpi huomioita, jotka liittyvät ensisijaisesti onnistuneen taideteoksen rakentamiseen.

Esitykseen päättyvää projektia edelsi kymmenen kerran teatteriin tutustumisen kurssi, jossa oli mukana kokonaisuudessaan 15 nuorta. Tutustumistyöpajoissa saattoi piipahtaa, vaikka vain kerran, kokeilemassa miltä toiminta tuntuu. Tätä seurasi jatkoprojekti, joka huipentui esitykseen. Prosessin rakentuminen kahteen osaan oli tarkasti etukäteen mietitty ja hankesuunnitelmaan kirjattu. Prosessin jakamisen takana oli ajatus, että ei voi sitoutua mihinkään mistä ei tiedä mihin sitoutuu. Siksi ensin järjestettiin mahdollisuus tutustua aiheeseen. Kun on kysymys teatterista ja näyttelijäntyöstä, aiheeksi nousivat aluksi näyttelijäntyön harjoitteet. Kokeiluryhmää markkinoidessa tekemisen keskipiste oli näin ollen näyttelijäntyöhön ja esiintymiseen liittyvässä kokeilussa ja tutustumisessa. Kaikki, joita kiinnosti esiintyminen tai vastaavasti esiintyminen pelotti/jännitti, olivat tervetulleita tutkimaan aihetta. Tällaisia osallistujia haimme eri verkostojen kautta ja tällaisia osallistujia saimme. Hyvin heterogeenisen porukan, jonka ikähaitari oli hankkeessa määritelty 15–25-vuotta. Heistä seitsemän halusi osallistua esityksen valmistamiseen.

Esityksen maailman rakentaminen

Teatteriesityksen valmistamiseen tähtäävän prosessin toteuttamisessa hyvä suunnittelu on onnistumisen lähtökohta. Ohjaajalla/ohjaajilla täytyy olla käsitys siitä, mitä esityksen ohjaaminen vaatii (materiaalin käsittely, ajankäyttö, tarvittavat ammattilaiset, tila jne.) ja hyvä suunnitelma siitä, miten ja milloin nämä elementit tulevat osaksi prosessia. Kun prosessissa tuotetaan materiaalia yhdessä esiintyjien kanssa, ei kaikkea voi ennakoida etukäteen, mutta prosessia ei voi mitenkään aloittaa kysymyksellä: mitä te haluaisitte tehdä? Ohjaajan täytyy tietää, mitä haakee ja millaisilla harjoituksilla haettuja asioita saadaan esille. Tämä koettiin myös ryhmässä hyvänä:

Tekeminen ja mitä tehdään, oli selkeesti määritelty ja se toimi mulle hyvin. (N, 2018)

Kokonaisuus rakennetaan pienistä paloista, jolloin keskittyminen on mahdollista, eikä tule oloa, että vaaditaan kerralla liikaa. Haastattelumateriaalin pohjalta saa käsityksen, että ohjaajat onnistuivat luomaan tilan, jossa uskaltaa heittäytyä annettuihin tehtäviin:

Mä ainakin huomasin, et tääl voi rentoutuu ja sit vaan tehtiin. Et voi olla tosi vaikeeta tällasen ulkopuolella vaan heittäytyä jos sanotaan vaan, et heittäydy. Mut siihen tarvii sen oikean tilan ja tunnelman. Ihmisvoimaa. (N, 2018)

Täällä oli helppo rentoutua, kun oli ne tietyt ohjeet ja sitten vaan tehtiin. (N, 2018)

Ohjaajan tulee johdatella osallistujia pois omalta mukavuusalueeltaan, mutta samalla varmistaa, että siellä saa tukea. Eräälle osallistujalle on jäänyt voimakkaasti mieleen harjoitus, joka tehtiin aivan alkupuolen treeneissä:

Se kontaktijuttu, se oli tosi vaikee, koska se oli niit ekoi kertoi ja se meidän ihan ensimmäinen harjoitus ja ihan ensimmäinen kerta ja sit oli, et istu tässä ja tuijota suoraan silmiin, ni oli ihan et aaaaa! (N, 2018)

Osallistujat kokivat harjoituksen juuri sellaisena; omalta mukavuusalueelta poistumisena ja kun sen kuitenkin uskaltaa tehdä, näkyi ihmisistä jotain kaunista. Kaikki tunsivat, kuinka harjoituksen voima kantoi näyttämöltä katsomoon, ja niinpä tämä harjoitus siirtyi suoraan esityksen alkukuvaksi. Kaikki tukivat ohjauksellista valintaa. Se, että on houkuteltu omalta mukavuusalueeltaan pois, koettiin muutenkin hyvänä asiana. Sen perusteella toimintaa voisi myös osallistujien mukaan suositella muillekin:

Tietyl tavalla tällainen projekti vois olla hyvä juuri niille, jotka on tosi ujoja. Musta tuntuu, että must on revitty tän projektin aikana tosi paljon. Musta tää on tehnyt tosi hyvää mulle, et joku niinku sanoo, et katsotaan yleisöä, et jotenkin se on terapeutista. (N, 2018)

Uuteen houkuttelevan harjoittelun eetos kannatteli koko prosessia. Ohjaajalla oli jatkuvasti mielessä ajatus, että prosessin tavoitteena on esitys ja kaikki tehtävät harjoitteet tähtäävät tavalla tai toisella esityksen valmistamiseen. Repertuaariin kuului ryhmäytymisharjoitteita, luottamusharjoitteita, esityksen käsikirjoituksen ideoimista, äänenkäytön harjoitteita sekä visuaalista suunnittelua ja näyttelijäntyön harjoitteita liittyen uskalluksen lisääntymiseen, tekniseen esiintymistaidon lisääntymiseen, persoonallisen ilmaisun löytämiseen sekä materiaalin tuottamiseen.

Me harjoteltiin silleen, et me kirjoitettiin vaan jotain ilman päämäärää. (N, 2018)

Kaikki lähti nollostä. Ei ollut mitään valmista maailmaa tai tekstiä, jota näyttelijät pyrkivät toteuttamaan ja jossa ohjaajan tehtäväksi jää arvioida, onnistuuko näyttelijä herättämään esimerkiksi näytelmätekstin roolihenkilön henkiin vai ei. Me teimme toisinpäin, otimme sanomalehden ja leikkasimme sieltä kiinnostavia lauseita:

Kun alettiin rakentaa hahmoja, ni ei mulla ollu aluks hajuukaan mitä mä teen, et mä vaan leikkasin, ohje oli et leikatkaa. (N, 2018)

Näistä lauseista rakentui esityskäsikirjoituksia ja roolihahmoja. Ne lopulta loivat pohjan koko esityksen kerrostalo miljöölle. Mutta aivan aluksi kaikkea vain tuotetaan, jotta päästään kiinni tekemisen tyyliin. Välillä harjoitukset toimivat osallistujille oivallusten avaajina:

Se oli hieno harjoitus mis me ajateltiin, että oli se teksti mitä tahansa, ni sun täyty näyttellä jotain tietty hahmoo vaikka pellee tai masentunutta vaikka se sun teksti olisi ollu täynnä ruusui. (N, 2018)

Kun materiaalimassasta alkoi hahmottua teemoja, alettiin niitä lähestyä toisilla harjoitteilla:

Jossain vaiheessa meidän piti kirjoittaa jostain sellasesta puolesta, mihin halusi itse tutustuu. Ja sit me harjoteltiin sitä ääneen käyttöä ja tekstistä lukemista. Et sitä varten me lähinnä niitä kirjoitettiin ja sit me alotettiin siitä. (N, 2018)

Olennaista esityksen valmistamiseen tähtäävässä prosessissa on se, että esiin nousevat ideat todella huomioidaan ja niitä kehitetään eteenpäin. Tämän nuoretkin kokivat tärkeäksi:

Mut sit yks asia mikä sai mut pysymään, ni jotku mun omat ideat joita oli ollu siel alussa kehittämässä tai ideoimassa ni vaik just se, et asukkaat on ikkunoissa, ku näki et omii ideoit joku otti ja oli silleen, et tää oli hyvä idea tää. Eikä ollut vaan sillee et ai kiva idea, me tehdään nyt kuitenkin tälleen. Ni siinä ku oli oma panos mukana ni halus nähdä mihin se menee. (N, 2018)

Kun nuori sitoutuu omalta osaltaan harjoitteen tekemiseen tosissaan, ei ohjaaja saa jättää tätä huomiotta. Idean huomioiminen, hyväksyminen ja mukaan ottaminen mahdollistavat nuorelle *kuulumisen* yhteiseen päämäärään. Minun ideani kuullaan ja se kuuluu kokonaisuuteen. Olen siis mukana rakentamassa jotain yhteistä. Ja koska minä olen ideoideni kanssa mukana rakentamassa yhteistä, minun kannattaa *sitoutua*. Havaintojemme ja palautteen mukaan nämä tekijät luovat osallisuutta. Osallisuus ei kuitenkaan synny automaattisesti. Melko yleinen tapa toteuttaa esitys valmiin tekstin pohjalle ei myöskään tarkoita sitä, ettei nuori tuntisi kuuluvansa esityksen tekijöihin. Mikään menetelmä ei sinällään takaa tai tuhoa osallisuuden mahdollisuutta. Sen takaa vain vetäjien ymmärrys nuorten kuulemisessa ja riittävä ammattitaito taiteen tekemisessä. Ryhmään kuulumisen ja prosessin mielekkyys ovat kuitenkin asioita, jotka jäävät vahvasti nuoren mieleen, niin hyvässä kuin pahassakin. Esityksen valmistamiseen osallistuneista Purkutuomio-työryhmän nuorista usealla oli myös aiempia kokemuksia teatteriproduktion valmistamiseen osallistumisesta:

Mul oli jonku verran kokemusta aikasemmin eri projekteista eri porukoiden kanssa. Oli huonoja kokemuksia täytyy sanoa kyllä että oli tosi huonoja kokemuksia aiemmin ja olin jo päättänyt etten lähtisi ollenkaan harrastamaan teatteria enää, kun oli niin pahat muistot, mutta sitten tää yllätti positiivisesti. (N, 2018)

Mä olin ala-asteella semmoses isommas näytelmässä mukana ja myös yläasteella, mutta sitten niistä jäi jotenki sellanen kiusallinen olo, et mä olin et ei täst tuu mitään vaikka mä olin aina niinku unelmoinu siitä. Et vasta tälleen kymmenen vuotta myöhemmin mä uskaltauduin uudelleen lähtee mukaan, koska oli niin vahvasti sellanen tunne aiemmin, että ei enää. (N, 2018)

Mullakin oli kokemusta ala-asteelta, mä tykkäsin tosi paljon siitä kun me ryhmäydyttiin, tää muistutti aika paljo sitä. Mutta sitte ku me tehtiin se ite näytelmä, ni me tehtiin se paperin mukaan, ei kirjoitettu ite niin siitä on huono kokemus. Ja tää on korvannu sen tosi hyvin. (N, 2018)

Näistä kommentteista voimme päätellä, että *osallistuminen* ei suinkaan automaattisesti luo *osallisuutta*. Päinvastoin. Siksi kannattaa olla tarkkana, mitä ja miten prosesseja suunnitellaan ja toteutetaan. Teatteriesitystä valmistettaessa prosessin suunnittelu ja toteutus täytyy arvioida sekä taiteellisen toiminnan että ryhmäprosessin toteutumisen kannalta. Kuvaamme luvussa 3 tarkemmin Purkutuumio-ryhmän tavoitteiden asettamista ja konkreettista toteutusta ryhmäprosessin näkökulmasta.

Katsojan kokemus valmiista esityksestä

Esityksen ensi-ilta koitti 4.3.2018. Diakonia-ammattikorkeakoulun viestinnän asiantuntija Ville Jaako kirjoitti esityksestä blogikirjoituksessaan:

Q-teatterin aula täyttyy yleisöstä ennen Purkutuumio-ryhmän Reikä kuplassa -esitystä. Ihmiset seurustelevat rennosti keskenään: nuoret tytöt kikkattelevat, ja aikuiset keskustelevat arkisista asioista pöydän äärellä. Kaikki eivät mahdu istumaan. Alkamassa on nuorten toteuttama produktio, jossa raskaita aiheita käsiteltiin osallistavan ja liikunnallisen teatterin keinoin.

Verhon takana pauhaa musiikki, siellä valmistaudutaan illan esitykseen. Ilmassa leijuu teatterisavua, ja ihmiset rapistelevat kärsimättöminä tuoretta käsiohjelmaa. Kello lähestyy tasatuntia.

Verhot avataan, ja yleisö päästetään sisälle Puoli-Q:n näyttämölle. Lattialla on rypistyneitä sanomalehtiä, reppuja, lautoja, joista nousee teräviä nauvoja – tuki-pylväät on teipattu täyteen julisteita ja ruskeaa suojapaperia. Paikka näyttää keskeneräiseltä kellariremontilta. Lavan laidalla on abstrakti maalaus, jossa värejä on käytetty säästelemättä.

Yleisö löytää paikkansa ja istuu hiljaisena odottamaan. Valot sammuvat, ja tilaan laskeutuu pimeys kuin hehkulanka olisi katkennut syvällä luolan uumenissa. Lavalle ilmestyy hento valokeila, ja siihen astuu nuori nainen viulunsa kanssa. Hän aloittaa melankolisen soiton, johon yleisö keskittyy herpaantumatt-

ta. Näyttelijät ilmestyvät lavan laidalta näyttämölle ja lähtevät astelemaan hitaassa ketjussa kohti katsojia. Savukone puhalttaa ilman sakeaksi, pian näyttelijät hukkuvat paksuun savuun kuin usvaan. Äkkiä hälytysvalot syttyvät katoissa, ja hetken koko kellari pauhaa varoitusaäntä. Sitten tulee jälleen pimeys ja hiljaisuus. (Jaako, 2018)

Jaako tunnistaa päähenkilöksi nuoren opiskelijan Pilvin, jonka asuintalo meina- taan räjäyttää maan tasalle, kun päähenkilön antagonisti (vastustaja), rikas maan- omistaja, päättää rakennuttaa paikalle pilvenpiirtäjän kiskoakseen vuokralaisiltaan 210 % vuokrankorotuksen. Jaako (2018) myös kuvailee esityksen etenemistä:

Asukkaat yksi toisen jälkeen pohtivat, miten saada vuokransa maksettua. Maanomistajan vastaus on selkeä: menkää töihin. Pilvi yrittää kaikkensa saa- dakseen asiat toimimaan, mutta aina nuoren voimat eivät riitä. Lopulta hän romahtaa hätämajoitustilan lattialle.

Jaakon (2018) katsomiskokemuksen mukaan esityksen käsittelemät aiheet ovat tärkeitä, mutta raskaita: ”Kukaan ei halua kuulla olevansa tyhmä tai nolo. Tai että pilaa kaikkien illan. Tai ettei ole koskaan onnistunut missään.” Nämä ovat teemoja, joita nuoret halusivat esitykseen tuoda. Esityksessä myös haluttiin kuvata sitä, kuinka pilkkasanat jäävät omaan mieleen asumaan ja rakentavat sinne negatiivisen ilmapiirin, joka vaikuttaa kaikkeen mihin ihminen tarttuu. Tässä kova maailma kiristyvine vaatimuksineen ei auta mitenkään, vaan päinvastoin lisää ihmisen epätoivoa. Tämän maailman katsoja ilmiselvästi kykeni tavoittamaan. Jaako (2018) kuvaa vielä elementtejä, jolla esityksen sanomaa tuotiin esiin:

Esityksessä leikitellään hiljaisuudella ja äänten sekamelskalla. Valolla ja pimey- dellä. Tanssi ja liikkuminen toimivat eheytyvänä voimana, ja lopulta murtu- nut Pilvi nostetaan ylös tyhjyydestä, samalla kun näyttelijät laulavat Johanna Kurkelan Sun särkyä anna mä en -kappaletta.

Purkutuomio-ryhmän onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä

Ryhmänohjaus on prosessi

Hyvä ryhmä nostaa ryhmäläisissä esiin heidän parhaat puolensa ja tukee jokaisen mahdollisuutta toteuttaa itseään omana itsenään (Aalto 2000, 17). Nimenomaan

ryhmä mahdollistaa jäsentensä kukoistuksen tai muserruksen (Johnstone 1996, 25). Tässä luvussa hahmottelemme ryhmän toimintaa suhteessa ryhmäytymiseen ja taiteellisen toiminnan rinnalla kulkevaan kiinnittymiseen. Syyimme muodostaa ryhmä oli taiteellisen toiminnan myötä syntyvä teos, yhteinen esitys. Harjoittelumme tähtäsi esityksen materiaalin synnyttämiseen ja harjoitteluun, mutta sen rinnalla kulki jatkuvasti myös prosessi, joka loi mahdollisuuden ryhmän jäsenten keskinäisen suhteen muodostumiselle.

Peilaamme *Purkutuomio*-ryhmän prosessia Bruce Tuckmanin (1965, 63) viisiosaiseen malliin ryhmän vaiheista ja tarkastelemme erityisesti ohjauksen merkitystä. Olennaista on kysymys: miten muodostuu hyvä ja toimiva ryhmä, joka kehittää jäseniään tuhoamisen sijaan? Miten siihen vaikutetaan ohjauksella? Tuckmanin ryhmän kehitysmalli on nimensä mukaan viisivaiheinen: forming (muotoutuminen), storming (kuuhunta), norming (normiutumisen: me-hengen synty, syntyy sääntöjä ja normeja), performing (suoritetaan yhdessä tehtävää, hedelmällinen yhteistyö) sekä adjourning (lopetteluvaihe). Ohjaajan on otettava huomioon, että ryhmällä on aina kaari, joka alkaa yhteenmuotoutumisesta ja päättyy erilaisien vaiheiden kautta lopetteluun ja sitten muodosta erkanemiseen. Näin etenkin silloin, kun ryhmä on muodostunut tietyn tehtävän ympärille.

Ohjaajan rooli on merkityksellinen läpi koko ryhmän kaaren. Ohjaaja voi ja hänen täytyy työskentelyllään tukea niin ryhmää kuin yksittäisiä ryhmäläisiä. Tämä tapahtuu läpi ryhmäkaaren, ja hänellä voi olla erilaisia tehtäviä eri vaiheissa. Olennaista on, että ohjaaja huomioi ja tiedostaa eri vaiheet ja niihin liittyvät tarpeet. Meille ihmisille muodostuu kokemuksia ryhmässä toimimisesta läpi elämän, ja varhaiset ryhmäkokemukset vaikuttavat meihin aina uuden ryhmän alkaessa. Kukaan ei siis saavu ryhmään tyhjiöstä. Ryhmäläisillä on odotuksia ja ennakkoluuloja ryhmässä olemista ja ryhmänohjaajaa kohtaan. Tässä produktioryhmässä meitä ohjaajia oli kolme ja me tarjosimme siis liittymispintaa kolmen erilaiseen ohjaajapersoonaan. Me ohjaajat saatoimme keskenämme vertailla ja jakaa havaintojamme prosessin sujuvuudesta, mikä vahvisti ryhmän tukemista ja ryhmäläisten tarpeiden huomioimista. Hyvin toimiva ryhmä ei ole mikä tahansa samassa tilassa samaan aikaan oleva porukka, vaan ryhmä muodostuu yhteisen tavoitteen ympärille ja sille, että ryhmäläisillä on motivaatiota toimia tavoitetta kohti. Meidän ryhmässämme tavoite, esityksen valmistaminen, oli jo etukäteen selvä, ja sitä vahvistettiin ryhmän kaaren aikana.

Ryhmänohjaus ryhmäytymisen ja sitoutumisen tukena

Me ohjaajat olimme tehneet keskinäisen vastuujalon: Jaana Taskinen kantaisi produktion esitykseen tähtävään ohjausvastuun ja Maria Myllykangas sekä Leila Hellman-Eronen toimisivat jaetussa ryhmänohjaajan roolissa Jaanan ja ryhmän tukena.

Teimme alussa jo selkeäksi tavoitteen, joka oli produktion valmistaminen yhdessä. Tavoitetta selkeyttäessämme, vapauttaaksemme yhteisen työskentelyn luovuuden, jätimme tässä vaiheessa auki produktion lopullisen toteutusmuodon: olemmeko tekemässä teatterin lavalla esitettävää esitystä, muutaman minuutin videota vai jotain muuta. Tavoitteena oli sekä antaa työskentelylle jokin tähtäin, mutta säilyttää silti ensisijaisena tavoitteena inhimillisesti tärkein: tutustuminen itseensä ja toisiin.

Mä koen, et se alkusyksy, se kun vedettiin improo, pidettiin hauskaa ja se et tästä alkaa tulee ryhmä, ni ehkä se et jos sitä ei ois sitä ryhmäytymistä tapahtunu, ni en mä olis millään jaksanu. et ihan turha lähteä sellasella huonolla ryhmähengellä tekemään. (N, 2018)

Ryhmän aloitusvaiheessa on erityisen tärkeää, että ohjaajat ovat riittävän varmoja vetämistään harjoituksista. Jos vetäjä itse on epävarma, hänen epävarmuutensa saattaa tarttua osallistujiin, ja luoda ryhmään tarpeetonta jännitystä ja turvattomuuden tunnetta. Jännitys ja turvattomuus estävät rennon ja huumorintajuisten ilmapiirin syntymistä. Haastattelumateriaalista selviää, että juuri hauskanpito on ollut tärkeä kiinnittymisen edellytys usealle ryhmäläiselle:

Ekoilla kerroilla tulit mukaan ja sit kun se olikin niin hauskaa, niin halusin tulla tekemään esitystä. (N, 2018)

Sitouduimme yhdessä työskentelyyn, kukin ryhmäläinen omista voimavaroistaan ja aiemmista osallistumisen kokemuksistaan ponnistaen. Sitoutumisen myötä löysimme yhteenkuuluvuutta ja sisäistä motivaatiota osallistua. Näin saatoimme kasvaa kohti tavoitteen tarkempaa määrittelyä. Me ohjaajat tuimme sitoutumista aloittamalla treenikerrat harjoituksilla, joissa oli vapaus kokeilla, luoda, haastaa itseään ja huomioida tekemistään. Työskentely eteni niin, että joitain harjoituksista nousseita aiheita alettiin lukita esityksen rakennusaineiksi. Samalla kannoimme vastuuta yhteiseen päämäärään pääsemisestä työstäen materiaalia eteenpäin. Pi-

dimme myös huolen siitä, että harjoituksissa sekä pidettiin hauskaa, että menttiin eteenpäin. Tämä huomioitiin myös nuorten näyttelijöiden toimesta:

Mun filosofinen näkemys tähän on, että kun alko silleen tosi rennol meiningillä ja sit kun alettiin rakentaa sitä esitystä ja vähän stressaa ja samal kuitenkin te (ohjaajat) piditte sen balanssin et te veitte sitä eteenpäin et se rakentu siinä se esitys, mut samal se oli kuitenkin rentoo, rentoo, rentoo. (N, 2018)

Maria ja Leila toimivat ohjaajina ryhmä sisältäpäin, eli osallistuen harjoituksissa ryhmäläisten rinnalla tasaveroisina osallistujina. Tasavertaisuudella tarkoitamme tässä sitä, että vaikka ryhmäläiset tiesivät Marian, Leilan ja Jaanan olevan ammattilaisia, toimivat Maria ja Leila Jaanan ohjauksessa kuten ryhmäläisetkin. Maria ja Leila pyrkivät omalla osallistumisellaan ja heittäytymisellään madaltamaan nuorten kynnystä heittäytyä kokeilemaan, luomaan, ehdottelemaan ja ideoimaan. Jaana toimi perinteisemmän teatteriohjaajan roolissa ja ohjasi tilanteita, sekä teki omasta näkökulmastaan havaintoja jakaen niitä innostuneesti ja hyväksyvällä asenteella. Hän myös kirjoitti ideoita, yksityiskohtia, dialogia, hahmoja, esitystapoja ja dynamiikkaa ylös. Näin ryhmäläiset saivat jatkuvasti myönteistä palautetta ohjaajalta heittäytymisistä ja leikinomaisesta hauskanpidosta ja kokeilusta. He saivat kokemuksen, että tekemisessä oli aina jotain arvokasta: taitoa, oivalluksia ja näkemystä, jotain, mikä voitiin ottaa osaksi esityksen maailmaa.

(ohjaajien)...tehtävä oli koota niist (improvisaatioista) sit jotain järkevää. Et siit tuli semmonen kokonainen. Et sillon ku mä tein sitä improhahmoo, niin mä en tienny et mä teen tästä jotain näytelmäahmoo, vaan se oli sellasta heittelyy enemmän. (N, 2018)

Toiminnasta tehtiin hauskaa ja leikittelevää tarkoituksellisesti, koska se tuki meidän ohjaajien pyrkimystä muodostaa turvallisen tekemisen tila. Monesti ryhmän tässä vaiheessa ryhmälle luodaan yhdessä säännöt, tehdään *draamasopimus* (kts. Heikkinen, 2010). Draamasopimus on menetelmä, jota käytetään yleisesti ilmaisutaidon opetuksessa ja lasten ja nuorten kanssa teatterimenetelmin tehtäessä. Se tehdään ryhmässä yhdessä ja sillä pyritään sitouttamaan ryhmäläiset mukaan tekemiseen ja luodaan turvallista kehystä toiminnalle. Usein sopimus kirjoitetaan ylös. Turvallisen tilan määrittäminen on kuitenkin mahdollista myös ilman siitä tehtyä ”rautalangastaväännettyä” sopimusta. Osallistamisen kynnystä on mahdollista madaltaa paineettomin, sallivin, ketään nolaamattomin, innostavin ja

leikinomaisuuteen perustuvien harjoitusten. Samalla luodaan ryhmään sellainen vuorovaikutuksellinen ilmapiiri, joka on toisia kunnioittavaa, sallivaa ja kaikille tilaa antavaa. Ohjaajan esimerkin vaikutus on voimakas. Kun ohjaajia on kolme, myös keskinäinen vuorovaikutus toimii kaikissa tilanteissa esimerkkinä. Vuorovaikutus ohjaajien kesken paljastuu kommunikaatiossa ja antaa toimintamallin kaikille ryhmäläisille. Vain turvalliseksi koetussa tilassa voi syntyä luottamus ryhmään ja motivaatio toimia ryhmän edun mukaisesti, mikä edesauttaa ryhmään kuulumisen ja osallisuuden kokemusta.

Ideoista ja materiaalin tuottamisesta vastuunjakoon

Ryhmän prosessiin kuuluu kuohuntavaihe, jossa asioita kyseenalaistetaan ja uskalletaan sanoa omia, yhteisestä mielipiteestä poikkeaviakin, mielipiteitä. Tämä edesauttaa tunteiden tasolla ryhmään sitoutumista, etenkin, jos ohjaaja pystyy tukemaan tätä vaihetta, vaikka häntä haastettaisiinkin. Jos ohjaaja ei onnistu tukemaan ryhmää tässä vaiheessa, se voi johtaa ryhmäläisten motivaation katoamiseen ja olla siten tuhoisaksi ryhmälle. Ohjaajan ilmaistessaan hyväksyntää ja luottamusta ryhmäläisiin ohjaaja tukee ryhmää yli kuohuntavaiheen, jolloin sen läpikäynti mahdollistaa myös avautumista, luottamuksen kasvua, kaikkien ryhmäläisten erilaisuuden hyväksyntää ja yhdistymistä. Kun kuohunta on sallittua, se ei uhkaa koko ryhmän olemassaoloa, vaan vahvistaa sitä. Jos yksilö kokee epäonnistuvansa jossain, se ei tarkoita, että koko ryhmä hylkäisi hänet heikkona jäsenenä:

Sit kans se, kun meistä tuli niin tiivis ryhmä, et sai tukea toisilta et jos joku meni pieleen ni tuli, et ei se mitään, seuraaval kerralla sitte. Ei ollu liikaa vastuuta itsellä. (N, 2018)

Vastuunjako voi olla yksi ryhmäläisiä kuormittava asia. Koimme tärkeänä, ettemme vastuuttaneet ryhmäläisiä liikaa. Sen perusteella, mitä olimme ryhmäläisten sen hetken elämäntilanteista, toimintakyvystä ja osallistumisen mahdollisuuksista oppineet, jaoimme vastuuta sopivin annoksin, ja sitä kannettiin yhdessä. Maria ja Leila toimivat esiintyjinä ryhmäläisten rinnalla ottaen enemmän roolivastuuta, kun siihen tuli tarvetta.

Kuohuntavaiheen voi siis nähdä myös voimakkaana ideoiden ja materiaalin tuottamisen alustana. Kaikki on mahdollista, kenenkään idea ei ole lähtökohtaisesti validimpi kuin kenenkään toisenkaan. Kuohuntavaiheessa asiat eivät ole vielä lukittuja, vaan kaikkeen voi vaikuttaa. Näin myös oma sitoutuminen ryhmään

saa elää, eikä ratkaisuisissa vaadita ketään mihinkään muuhun kuin mihin juuri sillä harjoituskerralla kykenee sitoutumaan.

Ryhmän sisäiset säännöt ja jokaisen ryhmäläisen oman paikan selkiytyminen

Se oli kans tärkeää, osattiin pitää hauskaa töitten ohella. (N, 2018)

Olihan se raskasta, mutta sikakivaa. (N, 2018)

Kun ryhmäläisillä oma sisäinen motivaatio toimia ryhmän hyväksi ja kohti yhteistä päämäärää on löytynyt ja voimistunut, kasvaa halu vastuunottoon. Kun luotto ryhmään on vahva, voi vastuuta jakaa ja antaa yhdessä kannettavaksi. Yhteisen vastuunkannon seurauksena syntyvät ryhmää ja toimintaa koskevat säännöt ja toimintatavat. Näihin kuuluvat yleisesti sellaiset tekijät kuin harjoituksiin ajoissa tuleminen, harjoituksiin osallistuminen, toisten ryhmäläisten kunnioittaminen ja kannustaminen sekä toiminnan ylläpitäminen.

Tässä vaiheessa ryhmän kaareen ja myös esityksen valmistamisen prosessiin astuu mukaan toisto. Toisto saattaa helposti muodostua problemaattiseksi, mikäli se alkaa raskauttaa ryhmän toimintaa. Kuohuntavaiheen ideoiden heittäly muuttuu päätöksenteoksi, sopimiseksi ja sovittujen asioiden harjoitteluksi. Tässä vaiheessa on tärkeää ymmärtää, että tavoite on ryhmän kaaren elävänä pitäminen. Esitysprosessissa se tarkoitti mm. sitä, ettemme me ohjaajat lukinneet prosessin edetessä sen lopullista toteutusmuotoa liian aikaisessa vaiheessa. Työskentely toiston kanssa vaatii paljon läsnäoloa, yhä uudelleen heittäytymistä, sekä uudestaan ja uudestaan harjoittelemista. Silloin ohjaajien tulee tietoisesti tuoda mukaan leikkillisyyden ja keveyden elementtejä.

Produktion kaikki osa-alueet pitää suunnitella hyvin, vaikka tiedostaakin, ettei kaikkea koskaan voi ennakoida etukäteen. Siksi onkin tärkeää olla jättämättä isoja rakenteellisia asioita sattuman varaan. Meillä oli läpi harjoitusajan oikea teatteritila käytössämme, ja saimme tukea työskentelyyn teatterin ääni- ja valosuunnittelun ammattilaisilta. Pystyimme luomaan harjoitteluaikataulut näihin puitteisiin ja pitämään yhteyttä myös harjoitusten välillä perustamalla WhatsApp-ryhmän. Ryhmässä nuoret keskustelivat myös vapaasti erilaisista teemoista, sopivat yhteisiä treenejä vapaa- ajalle ja muita yhteisiä tapaamisia, sekä tukivat toisiaan erilaisissa haasteellisissa tilanteissa, joita jakoivat ryhmässä.

Yksi tärkeimmistä ryhmän säännöistä on harjoituksiin osallistuminen. Poissaolot ja ryhmäläisten vaihtuminen koettiin lähtökohtaisesti suurimmiksi ongelmiksi edeltäneissä ryhmissä. Se onkin luonnollista, sillä kaikkien osallistumista vaativassa toiminnassa tulee heti ongelmia, jos joku on toistuvasti poissa. On kuitenkin otettava jo ennen ryhmäprosessin alkua huomioon, mitä tehdään silloin, kun joku ei syystä tai toisesta pysty osallistumaan.

Tässä prosessissa olimme jo etukäteen ennakoineet mahdollisia poissaolojaksoja niin, että Leila ja Maria olivat mukana näyttelijäkaartissa, jolloin he saattoivat tuurata poissa ollutta näyttelijää niin, että harjoituksissa edistyi mielekkäästi. Oli ennakoitavaa, että kun hanke pyritään kohdentamaan nuorille, joilla on mahdollisesti isoja kynnyksiä osallistua toimintaan, niin nämä haasteet näyttäytyvät myös prosessissa. Kävikin juuri niin, että muutama ryhmään sitoutuneen nuoren osallistuminen harjoituksiin oli heidän omista voimavaroistaan ja haastavasta elämäntilanteestaan johtuen ajoittain epävarmaa. Toisissa ryhmäläisissä tämä näkyi jonkin asteisena huolena produktion etenemisestä ja siitä, miten selviäisimme, jos joku jäisi produktiosta kokonaan pois. On hyvä huomioida, että tällaisessa tilanteessa voivat toiset ryhmäläiset kokea vastuunjaon epätasaiseksi ja kyseenalaistaa poissaolevan ryhmään kuulumisen ja mukana olon. Pyrimme ohjaajina vahvistamaan ryhmäläisten luottamusta siihen, että voisimme työskennellä tavoitetta kohti edelleen, tilanteen rauhoittaen ja hyväksyen sekä poissaolijoiden ryhmään kuuluvuutta vahvistaen. Ekskimme yhdessä vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa poissaolevien osuuksia esityksessä: voisimme esimerkiksi kuvata videoita, voisimme äänittää puhetta ja käyttää tallenteita. Me ohjaajat emme missään vaiheessa lisänneet vastuuta ryhmäläisille vaan kannoimme sitä itse, esimerkiksi kasvattaen Marian ja Leilan osuutta esityksen toteutuksessa. Tässäkin se, että ohjaajia oli kolme, mahdollisti sen.

Halusimme näin myös vahvistaa kaikkien ryhmäläisten erilaisuuden hyväksymistä toimimalla siten, ettemme hyljänneet poissaolijoita, vaan hyväksyimme heidän osallistumisensa omien mahdollisuuksiensa mukaan. Se kokemus, ettei ketään hylätä, jokainen on tärkeä, vahvisti ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta ja haasteista selviämistä.

Se oli tärkeää, et ei ollu liikaa vastuuta mut halus hoitaa sen oman hommansa sitä kautta sit paremmin ku siin oli muut. Ja välillä sitä oli poissa enemmän, ja olo oli sellanen et kuumottaa, en halua mennä takasin ja kaikki oli vaan, et ei se haittaa, tuu vaan takasin, ni tavallaan se toi sitten takasin myös. Se auttoi myös uskomaan itseensä ja auttoi tulemaan takaisin aina uudestaan. (N, 2018)

Tämä on sekä ryhmäprosessin, että yksilöiden prosessin kannalta valtavan merkittävää. Ohjaajan tulee kyetä nousemaan oman henkilökohtaisen huolensa prosessin etenemisestä yläpuolelle, jotta ei syyllistä osallistujia heidän poissaoloistaan. On pikemminkin tehtävä tilaa sille, että poissaolija saattaa avautua syistä, jotka estävät häntä tulemasta ryhmään. Kun ryhmässämme kävi juuri niin, että eräs poissaollut rohkaistuikin kertomaan hyvin henkilökohtaisista haasteista ja tämä otettiin vastaan, kuultiin ja hyväksyttiin, pääsi syvä inhimillisyys lävistämään ryhmän osallistujien kautta koko ryhmän toiminnan, ja lopulta jokainen ryhmässä aloittanut myös esiintyi esityksessä.

Ryhmä reflektio

Ryhmän lopetteluvaiheeseen liittyy voimakkaita tunteita, eroahdistusta, surua, helpottuneisuutta, kiittollisuutta, iloa. Purkutuomio-ryhmän prosessi päättyi tavoitteen mukaisesti esitykseen ja sen jälkeen tapasimme ryhmän kanssa sovitusti muutaman kerran. Viikon kuluttua viimeisestä esityksestä kertosimme tunnelmia ja puhuimme yhdessä prosessin merkityksestä. Keskustelussa nostimme esiin myös kysymyksen kunnioituksesta. Ohjaajina jaoimme kokemuksen, että ryhmäläiset kunnioittivat toisiaan suorastaan poikkeuksellisen paljon suhteessa siihen, miten lyhyen aikaa olimme toisemme tunteneet. Kysyimme, mikä siihen saattoi olla syynä ja saimme vastaukseksi:

Se on vähän niinku dominoreaktio, et ku yks päättää avautuu, ni muut saa siihen niinku tukea ja siitä tulee sitte se kunnioitus. Et ei halunnu sen kaiken työn, mitä kaikki oli satsannu siihen ja laittanu siihen esitykseen et ei halunnu tuottaa pettymystä et ei halunnu pilata sitä, mitä oli syntynyt. (N, 2018)

Kunnioituksen ja arvostuksen puute on ohjaajakokemuksemme mukaan suurin yhteistä prosessia tuhoava tekijä. Varsinkin silloin, kun osallistujilla on hiukanakaan kokemusta siitä, että omia ajatuksia ja olemisen tapaa ei ole kunnioitettu niissä yhteisöissä, joissa yksilö on päivittäin läsnä. Itseen kohdistuva kunnioituksen puute on saattanut olla vaikuttava tekijä jopa identiteetin ja toiminnan muotoutumisessa. Yhteiskunnassamme aivan liian yleinen epäkunnioittavuus on saattanut vaikuttaa siihen, ettei yksilö ole päässyt kasvamaan todelliseksi itsekseen, koska hänen kiinnostuksen kohteitaan ei ole nähty, kuultu ja ymmärretty vaan ehkä jopa päinvastoin, yksilöä on kiusattu ja halveksittu hänen mieltymyksistään. Tuntuukin, että nuorille, joita yhdistää herkkyyys taiteelle (ts. halu olla tekemisessä taiteen kanssa) tulisi olla omia oppitunteja niin, että ne jotka pitävät taidetta

turhana pysyisivät mielipiteineen poissa näiltä tunneilta. Näin oppilaat, joita taide kiinnostaa, pääsisivät nauttimaan tietenkin itse taiteen tekemisestä ja omiin lahoihin tutustumisesta, mutta myös siitä, että saa arvostusta ja kunnioitusta toisilta taidetta ymmärtäviltä tekijöiltä. Epävarmojen nuorten keskuudessa usein torjutaan kaikki uusi ja outo. Ja se tehdään yleensä hyvin kovaäänisesti ja mahdollisimman loukkaavasti. Tämä on omiaan lannistamaan sitä luottamusta, joka tarvitaan taiteen kautta tapahtuvaan itseensä tutustumiseen. Tämä on ratkaisematon ongelma, jonka me kaikki isoissa kouluryhmissä työskennelleet ohjaajat tunnistamme. Esitysprosessin purkukeskustelussa yhdelle ohjaajista tuli ajatus, joka summaa usean vuoden työkokemusta nuorten teatteriharrastajien kanssa toimimisesta:

Tässä tuli todeksi taas sellainen, että monta kertaa tuntuu, että ihmiset, jotka tulevat teatteriharrastukseen ja ovat kehollisia tai tulevat taiteen pariin ylipäättään tai jotka kiinnostuu itsestä ja maailmasta ja omasta toiminnasta. Niin ne ihmiset on myös herkkiä ja älykkäitä ihmisiä ja se tässäkin ryhmässä taas todistui jälleen kerran. Ei tarvitse ajatella mitään stereotypiaa, mutta jos nyt ajatellaan jotain koululuokkia ja kaikki siellä ei ole samanlaisia, niin aina ei todellakaan voi käydä tällaisia keskusteluja. Ja kun mieltii myös, että kun juuri kukaan ei tuntenut toisiaan ennestään ja silti me puhutaan näin ja me kunnioitetaan toisiamme näin. (O, 2018)

Ohjaajina jaoinme kokemuksen siitä, että prosessi oli onnistunut ja merkityksellinen meille kaikille siihen osallistuneille. Se oli onnistunut ja merkityksellinen kaikissa vaiheissa ja kaikilla osa-alueilla. Loppukeskustelu oli myös tärkeä väylä yhteisen prosessin sanoittamiselle ja toistemme kiittämiselle. Uskomme myös, että koko prosessin käyminen läpi yhdessä vahvisti nuorten osallisuuden kokemusta. He olivat olleet mukana, osallistuneet ja vieläkin enemmän; he olivat luoneet ja tehneet näkyväksi, saaneet palautetta, antaneet palautetta, onnistuneet ja saattaneet loppuun jotain yhdessä suunniteltua ja toteutettua. Eräs osallistuja tiivistä asian seuraavasti:

Poikien talon työntekijä ilmoitti mut tänne ja mä oon siitä tosi kiitollinen, koska täällä on todella hyvää porukkaa. Yksi osa perhettä. (N, 2018)

Ajatuksia ryhmän ja osallistumisen merkityksestä

Mahdollisuus osallisuuteen syntyy näkyväksi tulemisesta. Kokemuksesta, että tulee näkyväksi itselleen ja toisille:

*Oon vihdoin oppinut siihen, et ei niit kaikkii asioita tarvi omas pääs vaan hau-
toa, et vaan päästää niit ulos. Et niiden muiden on sit paljon helpompi auttaa
ja tukee sua kun sut on nähty. (N, 2018)*

Tähän luonnollisesti tarvitaan toisia ihmisiä, sillä ihminen ei kasva itsekseen ilman toisten peiliä. Osallisuuden lisäämiseen tarvitaan kokemuksia turvallisessa ryhmässä toimimisesta. Tarvitaan siis paikkoja ja tiloja, joissa nuoret voivat aidosti kohdata toisiaan. Tarvitaan myös osaavia aikuisia, jotka ovat kiinnostuneita siitä, mitä nuoret kokevat, ja kykenevät osaltaan tukemaan turvallisen ryhmän muodostumista. Purkutuomio-ryhmässä tila oli teatteri. Se voisi olla myös joku muu harrastusryhmä tai vapaa-ajanviettopaikka. Sen tulisi kuitenkin olla sellainen, jossa ryhmänohjaaja tekee tilaa ja mahdollisuutta kohtaamiselle aktiivisesti. Ohjaajalla tulisi olla riittävät tiedolliset tunnetaidot ja kykyä ja rohkeutta tutkia tunteita ja niiden ilmenemistä nuorten kanssa.

Kokemuksemme mukaan ohjaajan tulee ymmärtää, että rohkeuteen olla avoin tarvitaan myös aikuisten rohkeutta. Se antaa esimerkin, joka resonoi myös osallistujiin:

Ja sit jotenkin se, että koko ryhmä oli koko ajan avoin. Et se on aika iso, jos puhutaan kuitenkin näytelmästä, jossa on aika paljon isoja asioita ja aika paljon sitä yhteiskuntakritiikkiä. Puhutaan mielenterveydestä ja omista äänistä ja toisten äänistä ja mitä ihmiset ajattelee, ni sitä ei ois voinut syntyä jos kaikki ei olis koko ajan et kortit pöytään, et se on mun mielestä tosi hyvä. Et se on silleen, et tämmönen mä oon, mitä mieltä oot, no vitsit mä oon tämmönen, tehäänkö tästä jotain. Mun mielestä se oli aika hienoo. (N, 2018)

Jos nuorilla itsellään on halu tehdä asioita näkyväksi, eivät aikuiset saa vetäytyä osaamattomuuden taakse tai itse pelätä heittäytymistä. Ohjaajan on ymmärrettävä mitä hän on tekemässä ja miksi. Hänen täytyy ymmärtää, että jokainen ihminen on yksilö, jonka keho kantaa muistissaan aiempia kokemuksia. Mitä intiimimpi tai rohkeutta vaativampi harjoitus on, sitä tarkempi ohjaajan tulee turvallisuudessa olla. Tämä ei kuitenkaan missään nimessä tarkoita, että tällaiset harjoitukset tulisi jättää tekemättä. Päinvastoin. Kaikki harjoitteet, joihin liittyy mitä tahansa jännitteitä tulee ehdottomasti ottaa tarkasteluun. On kuitenkin alleviivattava, että harjoitusten selittäminen kuuluu ohjaajan tehtävään. Hän ei voi vain teettää harjoituksia liukuhihnalta tajuamatta itse, miksi ja mihin tarkoitukseen hän pyrkii. Harjoituksia täytyy avata (miksi jotain tehdään, mihin kan-

nattaa kiinnittää huomiota) ja purkaa (antaa tilaa huomioida niiden herättämiä tuntemuksia). Kukaan ei koskaan voi kokea asioita toisen puolesta, eikä tuottaa täsmälleen samaa kokemusta toiselle kuin on itse harjoitusta tehdessään kokenut. Mutta harjoituksen vetäjän on ymmärrettävä, mihin hän tähtää. Omakohtaisen kokemuksen kautta on mahdollista auttaa myös osallistujaa ymmärtämään omaa kokemustaan. Tämä tapahtuu dialogisesti: jakamalla oma kokemus ja antamalla tilaa toiselle jakaa omansa. Ohjaaja voi jakaa omaa kokemustaan esimerkiksi kertomalla, miltä hänestä tuntui, kun hän teki harjoituksen. Tällöin osallistuja voi kokea samaistumista tai huomata oman kokemuksensa eroavan ohjaajan kokemuksesta. Ohjaaja voi myös jakaa oman havaintonsa siitä, mitä hän tulkitsee osallistujasta katsellessaan tämän tekemistä. Tällöin osallistuja voi peilata omia tuntemuksiaan ohjaajan havaintoja vastaan. Olennaista kuitenkin on, että kokemusta jaetaan ja puretaan. Tämä huomioitiin myös ryhmän palautteessa:

Se, että syksyllä kun käytiin niitä kaikkii juttui läpi. Mietin niitä ala-asteen kokemuksia, ni ei silloin tehty mitään sellaista pohjatyötä, että olis annettu työkaluja silleen, et ota tämmösiä. Niinku että heittäytyminen tarkoittaa tällaista. Mitään ei koskaan purettu missään, vaan se oli sellasta, että mene ja tee ja sit sä oot silleen että aha. Tässä tehtiin hyvä pohjatyö sinne. Ja sit kun sä (ohjaaja) sanoit ennen esitystä et nauttikaa, ni kun oli se pohja siellä ni uskals jopa nauttia ja iloita siitä, et hei mä tein kaiken tän. (N, 2018)

Nuorten kyvystä itseohjautua opiskelussa puhutaan paljon. Kykyä itsenäiseen, itseohjautuvaan työskentelyyn pyritään lisäämään jo varhaisessa vaiheessa peruskoulun puolella. Lapsen tai nuoren usko omiin kykyihin ei kuitenkaan synny itsestään. Ensin tarvitaan ymmärrystä, miksi jotain tehdään, ja artikuloitu kokemus siitä, miltä tekeminen itsestä tuntui. Tämä lisää itseymmärrystä ja ajan myötä sisäistä motivaatiota. Vasta sisäisen motivaation kautta ihminen kykenee liittymään itsenäisesti annettuihin tehtäviin ja vetämään punaisen langan syys-seuraussuhteiden välille. Purkutuomio-ryhmässäkin oli useita, joiden usko omaan esiintymiseen oli hyvin kriittinen ryhmän alkaessa. Se saattoi olla sitä siitä huolimatta, että joskus aikoja sitten oli tunnistanut halun esiintymiseen. Vuosien varrella saatu negatiivinen kokemus ja palaute, sekä nykyinen elämäntilanne ja/tai muut henkilökohtaiset ominaisuudet horjuttivat kuitenkin uskoa itseä ja omiin kykyihin. Tällöin tarvitaan aivan ehdottomasti osaavaa opettajaa tai ohjaajajaa, joka kykenee johdattamaan ihmistä korjaaviin kokemuksiin ja omien voimavaro-

jen ja sitä kautta aidon osallisuuden äärelle. Ohjaavana ja tukevana tekijänä toimii myös turvallinen ryhmä, jonka jäsenet ovat riittävän pysyviä muodostaakseen aidosti ryhmän. Useille nuorille itseohjautuvuuden lisääminen ilman tukevia rakenteita tarkoittaa armotonta tipahtamista osallistumisen ulkopuolelle. On aitona vaarana, että jos jokin tekijä nuoren senhetkisessä elämässä estää löytämästä merkityksiä epämääräisessä ja mahdollisesti uudessa toimintaympäristössä, niin kukaan ei auta. Osallisuuden kokemukset syntyvät ryhmissä, yhteisöissä ja edelliset kokemukset yhteisöistä vaikuttavat seuraaviin. Jos kokemuksena on, että minua ei auteta, enkä voi saada apua, ihminen luovuttaa yrittämästä. Olisikin valtavan tärkeää, että me osallisuushankkeissa mukana olevat kasvattajat todella ymmärtäisimme millaisen viisauden seuraava palaute sisältää:

Jotenki semmonen tiivistyy sellanen idea, et meil oli kaikilla hirveesti vastuuta mut kukaan ei jääny yksin et oikeesti silleen jotenkin rupesin peilaa sitä mun aiempaa kokemusta, ni siin tuntu silleen, et jäi aika yksin sen oman roolihahmon tekemisessä ja sit tässä se koko ryhmä autto mua ymmärtää. (N, 2018)

Sillä se, että koulu tai harrastusryhmä tai mikä tahansa kasvatuksellinen ympäristö auttaa yksilöä ymmärtämään jotain omasta itsestään positiivisen kokemuksen kautta, auttaa yksilöä soveltamaan ymmärrystä laajemminkin:

Ja se on pistänyt mun elämän ihan uuteen perspektiiviin et mitä asioita mä nyt teen elämässäni ja miks mä teen niitä jos ne ei tee mua iloskeks ja miks ne on vaikeita. Että mitä se tarkoittaa ottaa vastuu niistä ja antaa sitä aikaa ja tehdä sitä aikaa. Kaikkee tällaista. Että mä oon nyt isomman vuoren edessä, jota kutsutaan elämäks, että mites tätä nyt sitte. Tästä tuli jotain pieniä työkaluja ja näitä lähdetään nyt sitten veistämään eteenpäin. Et en tiedä tuunko jatkaan teatterissa, mut ainakin tällasii ilmasujuttuja ainaki. (N, 2018)

Lopuksi kysyimme osallistujilta kenelle tällaista teatteritoimintaa voisi suositella. Vastaus on tässä:

Mä oisin sitä mieltä, et tää on kaikille ihmisille, ku se tekee niin hyvää se heittäytyminen ja varsinkin Suomessa asuville. Kaikille, et he voisivat saada leikkilisyttä elämäänsä ja tapaansa toimia. (N, 2018)

Todellisuus on eräänlainen draamasopimus, me hyväksymme tiettyjä lainalaisuuksia ja kyseenalaistamme toisia. Kaipaammeko ennen kaikkea hieman leikkilisyyttä siihen, kuinka päätämme todellisuuttamme elää ja toteuttaa?

LÄHTEET

- Aalto, M. (2000). *Ryhmästä ryppääksi*. Tampere: Tammer-paino oy.
- Heikkinen, H. (2010). *Vakava leikillisuus – draamakasvatusta opettajille*. Helsinki: KVS.
- Jaako, V. (2018). *Pilvenpiirtäjä keskelle Töölöä – Nuorten toteuttamassa esityksessä työstettiin vaikeita aiheita*. Saatavilla 4.12.2018 <https://www.ilmaiseitseasi.fi/pilvenpiirtaja-keskelle-tooloa-nuorten-toteuttamassa-esityksessa-tyostettiin-vaikeita-aiheita/>
- Jalovaara, E. (2006). *Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa*. Helsinki: Pilot-kustannus.
- Johnstone, K. (1996). *Improvisoinnista iloa elämään ja esiintymiseen*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nivala, E. & Ryyänen, S. (2013). *Kohhti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia*. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 14 (21), 9–41.
- Poikkeus, A-M., Rasku-Puttonen, H., Lerkkanen M-K., Kuorelahti, M., Siekkinen, M., Kiuru, N. & Nurmi, J-E. (2013). Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Teoksessa J. Reivinen & L. Vähäkylä (toim.): *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen* (s. 111–120). Helsinki: Gaudeamus.
- Rauhala, L. (1983/2005). *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sydänmaanlakka, P. (2006). *Älykäs itsensä johtaminen: näkökulmia henkilökohtaiseen kasvuun*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino oy.
- Taskinen, J. (2013). *Kahden Simonen kainalossa – ajatuksia ihmisyydestä, opettajuudesta ja taiteilijuudesta*. Helsinki: Taideyliopisto.
- Taskinen, J. & Urpilainen, J. (2018). *Keho ja mieli kipsissä – sukellus jännittämistä käsittelevien työpaikkojen taustoihin*. - KENT – kulttuurinen erityisnuorityö. Taiteen äärellä vahvistumista. Helsinki: Annantalo/Helsingin kaupunki, Kulttuuri ja vapaa-aika, Kohdennetut kulttuuripalvelut.
- Tuckman, B. W. (2018). *Teorioita ryhmän kehitysvaiheista*. Saatavilla 4.12.2018 http://www2.amk.fi/mater/viestinta_ja_media/ryhmatyotaidot/files/ryhman_vaiheet/ryhmavaiheet1.htm
- Viirkorpi, P. (1993). *Osallisuus, yhteistyö, valta, muutos. Asuinalueen uusi suunnittelujärjestelmä*. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Anna-Kaisa Kettunen

ITSEILMAISUN KEHITTYMINEN YHDEKSÄSLUOKKALAISTEN DRAAMARYHMÄSSÄ

Keväällä 2018 Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen osatoteuttaja WAU Ry teki yhteistyötä Oulussa Rajakylän yläkoulun yhdeksäsluokkalaisten valinnaisen draamaryhmän kanssa. Voittoa tavoittelematon, kotimainen WAU Ry järjestää yli 40 paikkakunnalla viikoittain maksuttomia matalan kynnyksen liikuntakerhoja koulupäivän yhteyteen. WAU!-kerhoja on jo 400, ja toimintaa laajennetaan vuosittain tarpeen sekä mahdollisuuksien mukaan (Heli Hietala, henkilökohtainen tiedonanto 1.11.2018).

WAU Ry:n edustaja otti yhteyttä draamaryhmään vuoden 2017 lopulla. Tällöin ajatuksena oli aloittaa työskentely keväällä 2018. Ryhmän opettajan kanssa sovittiin, että mikäli nuoret innostuvat yhteistyöstä, heidän kanssaan voidaan työskennellä koko kevät ja valmistaa esitys kevätkuuhlaan. Koska ryhmän tavoitteena oli tukea draamaryhmäläisten itseilmaisua ja luovuutta, päätettiin, että esitys valmistetaan ryhmälähtöisesti luoden oma käsikirjoitus esitykseen.

Tässä artikkelissa kuvataan draamaryhmän kanssa työskentelyä, esityksen valmistamista ja työskentelyn herättämiä ajatuksia, kokemuksia ja prosessin aikana ilmenneitä ongelmia. Ryhmän toiminnan kuvaaminen voi toimia esimerkkinä vastaavien ryhmien kanssa työskentelyyn siitä, mitä ottaa huomioon suunnittelussa ja viestinnässä ohjaajien ja nuorten välillä.

Draamatyöskentely, käsitteet ja tavoitteet

Itseilmaisu tarkoittaa ihmisen tapaa ilmaista sekä henkilökohtaisia mielipiteitään ja tunteitaan että kykyä eläytyä draaman maailmaan. Itseilmaisu pitää sisällään sekä verbaalisen että ei-verbaalisen viestinnän: ilmaisun puheella, äänensävyllä ja kehonkielellä. Ilmaisutaidon harjoitteilla voidaan kehittää itseilmaisua, ja vaikutukset näkyvät draamatyöskentelyn lisäksi myös henkilökohtaisessa elämässä ilmaisun kehittymisenä.

Draamatyöskentelyllä tarkoitetaan ilmaisutaitoa ja kehollista ilmaisua kehittävää työskentelyä nuorten kanssa. Hannu Heikkisen (2002) mukaan draamaopetuksen tavoitteena on kehittää oppilaiden ryhmätyötaitoja, esiintymistaitoja ja ylipäätään innostaa oppilaita itseilmaisuun. Draamatyöskentelyn lomassa myös opitaan aina uutta itsestä, sosiaalisesta kanssakäymisestä, tutkittavasta aiheesta tai ilmiöstä ja teatterista ja draamasta ylipäätään. Yhdessä luominen vahvistaa sekä ryhmän yhteishenkeä että yksilön omaa ilmaisua.

Tuntien rakenne pohjautui devising-teatteriin, jossa luodaan oma esitys ryhmän omista lähtökohdista. Marjo-Riitta Ventola ja Micke Rehnlund (2005) kuvaavat devisingia ryhmälähtöiseksi esityksen työstämiseksi. Lähtökohdista on monenlaisia: ryhmä voi alkaa työstää tiettyä aihetta, käyttää apuna mielikuvia, lehtiartikkeleita tai muuta materiaalia. Ryhmä päättää aiheen ja määrittelee, mihin suuntaan työskentelyä ohjataan.

Draamaryhmäläisten tärkeimmäksi tavoitteeksi nousi oman, mielenkiintoisen ja hauskan esityksen luominen koulun kevätjuhlaan. Ryhmän kanssa lähdettiin jo varhaisessa vaiheessa kartoittamaan heitä kiinnostavia teemoja ja aiheita, joista voisi alkaa rakentaa esitystä devising-menetelmällä improvisoitujen kohtausten ja luovan kirjoittamisen avulla. Tavoitteet hauskaasta ja mielenkiintoisesta esityksestä pidettiin koko ajan mielessä esityksen rakentuessa.

Toiseksi tavoitteeksi asetettiin itseilmaisun vahvistaminen: uudenlaisen ilmaisun kokeileminen, rohkeuden löytäminen lavalla ja onnistumisen tunne esityksen jälkeen. Ohjaajat asettivat omaksi tavoitteekseen seurata tätä kehitystä nuorten ilmaisussa ohjatessaan ja tukiessaan ryhmän toimintaa.

Draamaryhmän kanssa työskenteleminen

Draamaryhmä valmistee joka vuosi kevätjuhlaan esityksen, ja kaikista osapuolista tuntui luontevalta lähteä rakentamaan esitystä yhdessä. Kevään aikataulu suunniteltiin niin, että alkuvuodesta tutustumisen lomassa etsittiin yhteistä, kiinnostavaa aihetta esitykselle, ja sen jälkeen alettiin laatia esitystä nuorten omista lähtökohdista ohjaajien avustuksella.

Draamaryhmällä oli yksi puolentoista tunnin opetuskerta viikossa, perjantaiamun ensimmäisillä oppitunneilla. Hankkeen toteuttamia ohjauskertoja draamaryhmän kanssa oli yhteensä 16 kevään aikana. Ryhmässä oli 17 oppilasta. Alkutapaamisten aikana he saivat päättää, kuinka WAU Ry:n ohjaajat osallistuisivat heidän opintoihinsa.

Ohjaajat Anna-Kaisa Kettunen ja Teemu Syrjälä suunnittelivat kevään tuntien sisältöä ja rakennetta huomioiden nuorten toiveet. Ohjaajilla oli tunneilla apunaan sosionomi-diakoniopiskelija Anniina Ervasti, joka oli mukana ryhmän tunneilla ja suunnitteli myös muutaman oman ohjaustuokionsa ryhmälle. Luokan opettaja toimi neuvonantajan roolissa, sillä hänellä oli keväällä paljon työtehtäviä, jotka vaativat poissaoloa näiltä tunneilta.

Draamaryhmäläiset tunsivat toisensa jo hyvin hankkeen liittyessä ryhmän toimintaan, joten heidän kanssaan ei tarvinnut juurikaan tehdä ryhmäytymisharjoitteita. Nuoret ilmaisivat hyvin itseään ja mielipiteitään. Nuoret ilmaisivat mielipiteitään ja ajatuksiaan rohkeasti ja rehellisesti, mutta ohjaajat seurasivat prosessin eri vaiheissa, onnistuisiko saman rohkeuden siirtäminen lavalle ja varsinkin esityksen sisältöön.

Draamatyöskentely tapahtui tavallisessa luokkatilassa, joten tilaa vaativia fyysisiä harjoitteita ei ollut mahdollista tehdä. Tilan ja ajan asettamien rajoitteiden vuoksi myös välineiden tarve pidettiin minimissä, ja harjoitteet suunniteltiin niin, että ne sopivat hyvin luokassa toteutettaviksi. Lisäksi harjoitteita suunniteltaessa otettiin huomioon se, että nuorten lähtökohdat draamatyöskentelyyn olivat hyvin vaihtelevia. Aiemman kokemuksen ja tämän hetkisen sitoutumiskyvyn taso vaihteli, ja näin ollen matalan kynnyksen osallistuminen piti mahdollistaa. Esimerkiksi improvisaatiokohtauksia tehdessä annettiin aina mahdollisuus osallistua ilman puhetta. Sanaton tekeminen on monille oppilaille huomattavasti helpompaa kuin verbaalinen ilmaisu, koska sanattomasti osallistuessa ei tarvitse ”keksiä” niin paljon sisältöä. Oppilaat kuitenkin osallistuivat lähes aina sanallisestikin harjoitteisiin.

Draamatyöskentelyssä keskityttiin nimenomaan rohkeampaan ilmaisuun sekä sanallisesti että kehollisesti. Jokaisen tapaamisen alussa tehtiin lämmittelyharjoitteita sekä tanssillista työskentelyä ja sen jälkeen ilmaisutaidon harjoitteita, joissa lähestyttiin esityksen sisältöjä ja rakentamista. Lopuksi tehtiin aina pieni rentoutusharjoite. Luokkatilassa oli valmiina joogamattoja, joita käytettiin loppurentoutuksissa sekä loppupalautteessa tuntien jälkeen. Joskus lämmittelyleikeissä käytettiin pehmeää palloa, ja kohtausharjoitteissa ja ideoinnissa kirjattiin ajatuksia ylös paperille. Muuten välineitä ei tarvittu ennen itse esitykseen tarvittavia rekvisiittoja.

Ohjaajien suunnitelma oli, että esityksen teema ja sisältö nousee nuorista itses-
tään, ja esitys rakennetaan kevään mittaan tehtyjen harjoitteiden pohjalta. Melko
alkuvaiheessa käytiin keskustelua esityksen teemasta, ja teemaksi valikoituivat elä-
mänvalinnat ja vapaus. Draamaryhmäläiset määrittivät vapauden teemana niin,
että heidän kokemuksensa mukaan heillä on mahdollisuus vapaasti valita asioita
elämäänsä, ja vapaus tehdä, mitä haluaa. Teema tuntui mielenkiintoiselta ja koko
ryhmälle sopivalta.

Improvisoitujen kohtausten kautta lähdettiin tarkastelemaan erilaisia valinta-
tilanteita ihmisen elämässä. Nuoret ja ohjaajat pohtivat yhdessä, millaisia valinto-
ja eteen saattaa tulla – koulutukseen, työhön, parisuhteeseen tai muihin asioihin
liittyen – ja näistä tilanteista nuoret tekivät kohtauksia sekä näyttellen että kir-
joittaen. Myös luovaa kirjoitusta käytettiin siis apuna, ja eräällä tapaamiskerralla
nuoret saivat valita hahmot, joille kirjoittivat monologit valintatilanteeseen liitty-
västä pohdinnasta. Hahmoja ja jatkumoitteita kohtausten välillä alkoi syntyä suun-
nitelman mukaisesti.

Ongelmia luomisprosessissa

Ohjaajien mielestä oli selvää, että improvisoiden luodut kohtaukset ja muu mate-
riaali olivat johtamassa esitykseen, ja ohjeistuksissa nuorille korostettiin sitä, että
tavoitteena on esityksen rakentuminen. Kuitenkin selvisi, että kommunikaatio oli
ollut liian epäselvää, sillä kevään lähestyessä loppuaan ryhmän opettaja otti oh-
jaajiin yhteyttä. Hän kertoi kaikkien olevan huolissaan, milloin esitystä aletaan
harjoitella.

Yhdessä valittu teema ja sen käsittely ei enää tuntunutkaan nuorten mielestä
hyvältä esitysidealta. Ohjaajat kävivät ryhmän kanssa pitkän keskustelun, jossa
kävi ilmi, että ennen hankkeen alkua ryhmällä oli ollut jo valmis ja osittain työs-
tettykin idea tehdä esitys Punahilkasta modernisoituna tai muuten muokattuna.
Tätä tietoa ei oltu kuitenkaan opettajan tai nuortenkaan puolelta hankkeen ohjaa-
jille välitetty – vaikkakin teemaa pohtivalla kerralla eräs oppilas puhui Punahil-
kasta. Muut nuoret eivät silloin innostuneet ajatuksesta ja ennemminkin sanoivat,
että se on nyt jätetty taakse. Ohjaajille jäi tuolloin käsitys, että Punahilkka oli yk-
sittäisen oppilaan idea, josta muut eivät olleet innostuneet.

Kun kävi ilmi, että Punahilkka-esitystä oli suunniteltu ja työstetty enem-
mänkin syksyn puolella, ohjaajat päättivät jättää yhdessä löydetyn teeman taak-
se ja tarttua nuorten alkuperäiseen suunnitelmaan. Koska koko kevään ajan
työstettyjä kohtauksia ei kuitenkaan haluttu täysin hylätä, niitä alettiin kirjoit-
taa sisään modernisoituun Punahilkka-tarinaa. Näin Punahilkka esimerkiksi

pohti yhteishaun tekemistä ja kävi ammatinvalintakeskustelua puunhakkaajan kanssa.

Koska aikaa ja tapaamisia oli enää vähän jäljellä teemaongelmien tullessa ilmi, ohjaajien täytyi tehdä nopealla aikataululla päätöksiä esityksen sisällön suhteen. Seuraavalle tapaamiskerralle kirjoitettiin näytelmän runko, ja nuoret kirjoittivat itse rungon pohjalta kohtaukset esitykseen käyttäen aiemmin tehtyjä kohtauksia apunaan. Sen jälkeen roolit jaettiin, ja seuraavilla tapaamiskerroilla keskityttiin esityksen harjoitteluun.

Pienestä paniikista huolimatta käsikirjoitus esitykseen syntyi nopeasti. Nuoret valitsivat omat roolinsa ja saivat kirjoittaa omia vuorosanojaan yhdessä muiden samassa kohtauksessa olevien kanssa. Tähän asti työstetyt hahmot ja kohtaukset sulautuivat yllättävän hyvin osaksi Punahilkkan maailmaa.

Esityksen rakentuminen

Esityksen harjoitteluun nuoret sitoutuivat täysin. He opettelivat repliikkinsa nopeasti, hoitivat itse paikalle tarvittavaa rekvisiittaa ja ideoivat puvustusta. Esityksessä siirryttäessä pystyttiinkin jo keskittymään lavalla liikkumiseen ja riittävään äänenkäyttöön, kun itse esityksen rakenne oli jo hyvin hallussa. Joissain harjoituksissa päästiin todistamaan huikeaa improvisaatiota, kun muutamat nuoret rohkenivat irrottelemaan roolissaan ja keksimään aivan uusia vuorosanoja – joista useat päättyivät lopulliseen esitykseen.

Itse esitys kevätjuhlassa sujui loistavasti: yleisö piti esityksestä kovasti, nuoret muistivat repliikkinsa ja esityksen rakenteen ja uskalsivat esiintyä lähes yhtä rennolla otteella kuin harjoituksissa. Jännityksestä huolimatta ja opettajan sekä hankkeen harjoittelijan avulla nuoret rohkenivat lavalle ja saivat aikaan upean esityksen.

Draamaryhmäläisten kokemukset

Draamaryhmäläisiltä prosessin päätteeksi keskustelemalla kerätty palaute oli pääosin todella positiivista. Nuoret sanoivat, että oli helpompi tulla kouluun, kun draamatunneilla oli konkreettista ja suunniteltua tekemistä tiedossa. Ryhmän opettajakin vahvisti, että myöhästymiset ja poissaolot vähenivät näiltä tunneilta huomattavasti. Nuorten mukaan aamutunnit myös herättivät mukavasti päivään, joskin osalle aamulla keskittyminen oli hankalaa. Harjoitteet tekivät olon rohkeammaksi ja kevään aikana syntyi luottamus ohjaajiin. Draamaryhmäläiset ottivat ulkopuolelta tulevat ohjaajat innolla vastaan ja kiittelivät jo kevään mittaan toiminnallista otetta. He pitivät harjoitteista ja siitä, että pääsivät itsenäisesti tuot-

tamaan sisältöä. Joka kerralla pidettiin lopussa pieni palautehetki, jolloin nuoret kertoivat tuntemuksiaan juuri sen päivän harjoitteista. Usein heistä tuntui, että he olivat päässeet kunnolla tekemään ja keskustelemaan – oli hyvä, ettei ”tarvinnut vain istuskella”. Jotkin harjoitteet – tanssilliset ja keholliset eritoten – herättivät usein kysymyksiä niiden tarpeellisuudesta. ”Miksi tätä tehdään” on kuitenkin hedelmällinen kysymys tällaisessa työskentelyssä, ja kävimme usein hyviä keskusteluita esimerkiksi oman kehon tuntemisen tarpeellisuudesta. Kritiikkiä nuoret antoivat tilasta, joka tuntui liian pieneltä tällaiseen työskentelyyn. Kokonaisuutena nuorista tuntui, että esitys, lavatyöskentely ja roolijaot olivat onnistuneet ja toimivat. Nuoret kokivat oppineensa uutta ja kiittelivät aikataulussa pysymistä sekä ”kannustavaa ja ihanaa” ilmapiiriä.

Ohjaajien näkökulma

Itse työskentely sujui pääsääntöisesti hyvin. Vaikka tunnit olivat perjantai-aamun ensimmäiset, nuoret tulivat suhteellisen säntillisesti tunneille ja lähtivät kaikkiin harjoituksiin mukaan hyvällä energialla. Toki päivästä riippuen innostuksen ja keskittymisen taso vaihteli jonkin verran, mutta yleensä loppupalautteessa kaikkien sanoista tuli selväksi, että työskentely on mielekästä. Opettaja kertoi myös, että tunneille osallistuminen ja ajoissa kouluun tuleminen perjantai-aamuisin lisääntyi joidenkin oppilaiden kohdalla huomattavasti.

Ohjaajista työskentely lähti hyvin liikkeelle, nuoret heittäytyivät harjoitteisiin mukaan ja kertoivat tuntemuksistaan rehellisesti palautteissa. Alkukevät tuntui sujuvan hyvin ja ohjaajien kuvittelema esitys rakentui johdonmukaisesti. Siksi tulikin yllätyksenä, kun nuorten hätä esityksen harjoittelun puutteesta tuli opettajan kautta ilmi. Tämä epäselvyys työskentelyn tavoitteista aiheutti ymmärrettävästi levottomuutta ja hermostuneisuutta, mutta heti, kun palattiin alkuperäiseen Punahilkka-esitysideaan, ryhmä muuttui levollisemmaksi ja motivoituneemmaksi.

Nuoret olivat hyvin suorapuheisia kertoessaan elämästään ja omista mielipiteistään, esimerkiksi jos jostain harjoitteesta ei pidetty, se kyllä kerrottiin suoraan. Moni myös kertoi oman elämänsä tapahtumista ja esimerkiksi väsymyksen vaikutuksesta työskentelyyn hyvin suoraan. Keskustelut olivat aina hyvin tuttavallisia eikä asioita kaunisteltu turhaan – siksikin ohjaajista tuntui erikoiselta, etteivät nuoret olleet ilmaisseet huoltaan esityksen rakentamisesta aiemmin. Ehkä draamaryhmän toimintakulttuuriin ei ollut aiemmin kuulunut niin paljon vastuuta esityksen sisällöstä itse ryhmäläisille, eivätkä he näin ollen osanneet myöskään ilmaista kriittisiä ajatuksia ohjaajien työskentelyä kohtaan. Palautteessa nuoret kuitenkin mainitsivat luottaneensa ohjaajiin, joten todennäköisesti he uskoivat

ohjaajien tietävän, miten ja milloin itse esitystä alettaisiin harjoitella, vaikka se harmillisesti tuntui olevan heille epäselvää pitkään.

Ohjaajat pohtivat paljon omaa kommunikaatiotaan ryhmän kanssa, sillä molemmista tuntui, että alkuperäinen tavoite rakentaa valitusta teemasta oma teksti, oli esitelty selkeästi ja kerrottu myös aina harjoitteiden yhteydessä. Kommunikaation olisi kuitenkin tullut olla selkeämpää: olisi tullut korostaa sitä, että harjoitteilla ja teksteillä rakennetaan nimenomaan kevätjuhlaan tulevaa esitystä. Ohjaajat kokivat itse puhuneensa esityksen rakentumisesta selkeästi jokaisella tapaamiskerralla, mutta ehkä materiaalin kerääminen konkreettisesti käsikirjoituksen muotoon heti alusta asti olisi tehnyt tätä tavoitetta vielä ymmärrettävämmäksi draamaryhmäläisille. Suunniteltu tuntien rakenne kuitenkin toimi ja esitys saatiin aikaseksi yllätyksistä huolimatta.

Ryhmä onnistui tavoitteissaan, vaikka alkuperäinen suunnitelma menikin osittain uusiksi kevään aikana. Tärkeintä on kuitenkin, että nuoret itse kokivat saavuttaneensa tavoitteensa itseilmaisun ja rohkeuden kasvamisesta.

Johtopäätökset toiminnasta

Kokonaisuutena nuoret työskentelivät hyvin ryhmänä ja ohjaajien kanssa. Nuorten itseilmaisu vahvistui sekä lavalla että harjoitustilanteissa. Monen nuoren kohdalla nousi tärkeäksi uskaltaa ilmaista, mitä omalle roolihahmolleen toivoi – rohkeus omien tuntemusten sanoittamiseen kasvoi monella. Myös äänenkäyttö voimistui monella, ja omien kokemustensa mukaan nuoret oppivat uutta kurssin aikana.

Devising-työskentely eli ryhmälähtöinen esityksen valmistaminen on varmasti nuorille vierasta, joten vastaavissa ryhmissä kannattaa panostaa kommunikaatioon. Jokaisen harjoitteen kohdalla on hyvä muistuttaa, miksi sitä tehdään ja mihin siitä syntyvää materiaalia käytetään. Jokaisen tapaamiskerran lopuksi voisi olla hyvä käydä läpi rakentuvan esityksen tilanne: mitä on jo saatu aikaan ja mitä tehdään seuraavaksi. Näin nuortenkin olisi helpompaa hahmottaa, että kaikki heidän tunneilla tuottamansa ideointi todella kuuluu lopulliseen esitykseen ja vie sitä eteenpäin.

Nuorilla on kykyjä tuottaa käsikirjoitus esitykseen omista lähtökohdistaan, ja kun nuoria kuunnellaan prosessin aikana, kaikki osapuolet voivat olla tyytyväisiä lopputulokseen. Rajakylässä draamaryhmäläisten ideoista ja omasta tekstistä muodostui ohjaajien avustuksella toimiva kokonaisuus. Nuorten tavoitteena oli oman, mielenkiintoisen ja hauskan esityksen luominen kevätjuhlaan. Siinä onnistuttiin. Vastaavaa työskentelyä voi suositella yläkouluikäisten kanssa työskenteleville. Tämän kaltainen draamatyöskentely vaatii selkeät suunnitelmat ja

aikataulut sekä toimivaa kommunikaatiota, varsinkin toiminnan tavoitteista ja työskentelytavoista ryhmän ja ohjaajien välillä. Kommunikaation toimiessa draamaryhmäläisten on turvallista tuottaa omaa tekstiä ja ilmaista mielipiteitään esityksen rakenteesta, ja ohjaajien on helppo suunnata toimintaa kohti esityksen rakentumista.

LÄHTEET

- Heikkinen, H. (2002). *Vakava leikillisuus – draamakasvatuksen perusteita opettajille*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Ventola, M-R. & Renlund, M. (2005). *Draamaa ja teatteria yhteisöissä*. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia.

Jorma Aalto

ILMAISE ITSEÄSI, YMMÄRRÄ MUITA – KUINKA ILMAISTA OMAA ITSEÄÄN OSANA RYHMÄÄ?

Käsittelen artikkelissani ryhmäytymisen tärkeyttä osana ryhmän toimintaa ja ryhmän jäsenen taitoa ja mahdollisuutta ilmaista itseään. Tarkastelen, millaisia vaikutuksia ryhmäytymisellä voi olla ja voiko omaa ilmaisuaan vahvistamalla vahvistaa myös omaa asemaansa ryhmän jäsenenä.

Pekka Mommo (2013) kirjoitti uutisessaan tuusulalaisen Keudan ammattiopiston kampanjasta, jossa oli satsattu opiskelijoiden ryhmäytymiseen. Uutisen mukaan kampanja oli onnistunut tavoitteessaan, sillä lopputuloksena oli opiskelunsa keskeyttäneiden opiskelijoiden määrän vähentyminen. Amikset-kampanja jatkaa edelleen toimintaansa. Sen tavoitteena on poistaa ammattikouluun liittyvää vähättelyä ja aliarvostusta.

Ohjasimme osana Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hanketta työparini liikunnanohjaaja Tuomas Kosusen kanssa lukuvuonna 2017–2018 kolmea ammattiopisto ryhmää, joissa kaikissa opiskelijat aloittivat opiskelemisen uudessa koulussa ja uusien opiskelukavereiden kanssa. Ryhmät olivat Lapin koulutuskeskukselta (REDU) kaksi Ammatilliseen koulutukseen valmistavan koulutuksen (VALMA) ryhmää ja yksi Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen (TELMA) ryhmä. VALMA-ryhmissä oli molemmissa reilu kaksikymmentä opiskelijaa ja TELMA:lta toimintaan osallistui pienempi seitsemän opiskelijan ryhmä.

Toimintamme ryhmien kanssa alkoi syyskuussa, vain hetki koulujen alkamisen jälkeen, ja päättyi toukokuussa, lukuvuoden päättyessä. Työskentelytapamme oli työpajaluontoista ja työpajojen sisällöt toteutettiin opettajien toiveiden mukaisesti. Työpajamme olivat osa vapaavalinnaista Sosiaaliset taidot -kurssia, jonka tavoitteena on opetella yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Kurssille hakeutuvat opiskelijat, jotka toivovat vahvistusta omiin sosiaalisiin taitoihinsa. Meidän tavoitteenamme heidän kanssaan työskennellessä oli ensin ryhmäytyminen ja tämän jälkeen ryhmässä toimimaan opetteleminen sekä oman ilmaisun vahvistaminen. Lukuvuoden jälkeen keräsimme palautetta ryhmien opiskelijoilta, ja haastattelin erästä VALMA- ja TELMA-ryhmien lehtoria.

Mitä tarkoittaa ryhmäytyminen ja itseilmaisu?

Sosionomi Katja Korhosen (2018) mukaan ryhmäytyminen on prosessi, jossa tärkeintä on ryhmän jäsenten keskinäinen tunteminen, vuorovaikutus, luottamus ja viihtyminen. Ryhmäytymisen tarkoituksena on mm. ryhmän jäseniin tutustuminen, jotta jokainen jäsen tuntisi olonsa mukavaksi ja turvalliseksi. Näin ryhmässä toimiminen olisi mahdollisimman jouhevaa. Hyvin ryhmäytyneessä luokassa oppiminen helpottuu, mikä voi ehkäistä syrjäytymistä. Päivi Haanpää (2016) taas kirjoittaa, että vakiintuneen määritelmän mukaan ryhmästä tulee ryhmä, kun siihen kuuluvilla ihmisillä on yhteinen tavoite, keskinäistä vuorovaikutusta ja käsitys ryhmään kuuluvista ihmisistä. Ryhmällä on myös sovittuja sääntöjä ja toimintatapoja. Jotta saadaan kaikki ryhmäläiset menemään kohti tuota tavoitetta ja toimimaan yhdessä sovittujen sääntöjen mukaan, ryhmäytymiseen tarvitaan aikaa ja huomiota.

Ilmaiseimme itseämme jatkuvasti, mutta kuinka tietoisia olemme omasta ilmaisustamme. Se miten me ilmaiseimme itseämme, on tapamme kertoa toisille ihmisille itsestämme. Ilmaisua on meidän äänemme, tapahtui se sitten sanallisesti, kehollisesti tai jollain muulla tavalla. Reetta Vehkalahti (2006, 35) kirjoittaakin osuvasti *Leikkivä teatteri* kirjassaan: ”Kun ihminen ymmärtää itseään, hän kykenee ymmärtämään myös muita.” Itsensä ilmaiseminen voi olla vaikeaa, jos on heikko itsetunto, eikä tunne oloaan turvalliseksi toisten kanssa. Jos esimerkiksi nuori ei uskalla tai osaa ilmaista itseään niin kuin haluaisi, jää toisten tutustumisen häneen yksipuoliseksi ja pinnalliseksi.

Ilmaisu ja ryhmäytyminen ovat taitoja, joita voi oppia harjoittelemalla. Toiset oppivat ilmaisemaan itseään vahvasti jo lapsena, jolloin myöhemmin elämässä saattaa olla, ettei tällainen henkilö joudu esimerkiksi syrjäytymisen vaaraan. Kaikki eivät ole kuitenkaan saaneet mahdollisuutta opetella ilmaisutaitoja elä-

mänsä varhaisissa vaiheissa, mutta tämä ei tarkoita, etteikö niiden harjoittelamisen voisi aloittaa missä elämän vaiheessa tahansa. Tietenkin työtä saattaa olla enemmän, jos olemme kärsineet huonosta itsetunnosta koko elämän ajan, mutta parhaimmillaan ryhmäytyminen ja itseilmaisun opetteleminen voivat kulkea käsi kädessä. Näin tapahtui myös VALMA- ja TELMA-ryhmien kanssa. Opiskelijat eivät tunteneet toisiaan etukäteen, mutta saman aikaisesti he kokivat myös tarvitsevänsä oppia ilmaisutaitojensa kanssa.

Yksilö voi oppia toimimaan osana ryhmää ja näin ollen ryhmä voi toimia paremmin yksilön eteen. Jos meillä on keinoja ilmaista itseämme monipuolisesti ja toimimme hyvin ryhmäytyneessä ryhmässä, me ymmärrämme, että olemme osa muita. Meidän ei näin ollen tarvitse hakea huomiota itseemme, vaan se huomio mitä annamme ryhmällemme, on huomiota myös meille itsellemme. Ryhmäytyminen voi auttaa yksilöä ymmärtämään, ettei hän ole ulkopuolinen, vaikka huomio ei kohdistuisikaan häneen. Ryhmässä toimiminen on yhteistyötä. Ryhmä muodostuu, kun yhdessä toimivilla yksilöillä on yhteinen tavoite. Ja vaikka opiskelimme omaa yksilöllistä valmistumistamme varten, menee jokainen ryhmässä toimiva kohti samaa tavoitetta. Yksinkertaisesti voidaan siis sanoa: Jos me autamme toisia, hekin voivat auttaa meitä, kun me apua tarvitsemme. Ilmaisutaitojen harjoittelu antaa mahdollisuuden muiden oppia tuntemaan meidät, mutta samalla myös mahdollisuuden meidän itsemme tutustua itseemme paremmin. Voimme oppia tunnistamaan ja hyväksymään erilaisia tunteita ja ajatuksia, joita ennen koimme haasteellisiksi käsitellä. Ja sitten kun vielä saamme tehdä tämän turvalliselta tuntuvassa ryhmässä, saamme huomata, ettemme olekaan yksin asioiden kanssa. Jo se, että kuulee jollakin muulla olevan samanlaisia kokemuksia tai tuntemuksia, voi tuoda ymmärrystä omaan sisimpään.

Puutteellinen ryhmäytyminen voi taas aiheuttaa sen, ettei yksilö ymmärrä ryhmässä toimimisen edistävän hänen omaa tavoitettaan. Tähän kun yhdistetään vielä heikot ilmaisutaidot ja heikko itsetunto, saadaan aikaan ”häirikkö”, joka tuo haasteita jokaiselle ryhmässä työskentelevälle. Häirikkö ei anna tilaa muille, koska hän ei ymmärrä sen tärkeyttä. Koska häirikölle ei myöskään ole opetettu itsensä ilmaisemista, hän tekee sen tavoilla, joita hän on itse oppinut, katsomalla mallia toisista ihmisistä. Hän haluaisi ilmaista itseään, mutta ei koe onnistuvansa siinä. Joku toinen saa kaikkien huomion huonolla käytöksellä, joten tietenkin ymmärtämättömässä mielessä se saattaa vaikuttaa parhaalta keinolta tulla huomatuksi. Tästä tilanteesta on vaikeaa päästä pois, koska ulospääsy ilman ohjausta saattaa vaikuttaa paluulta entiseen: Paluuta huomaamattomaksi yksilöksi.

Toiminta VALMA- ja TELMA-ryhmien kanssa

Syksyllä 2017 minut ja työparini kutsuttiin Lapin koulutuskeskukseen ohjaamaan VALMA- ja TELMA-ryhmiä. Ryhmien lehtori oli nähnyt hankkeessamme mahdollisuuden paikata sitä resurssipulaa, jonka hän oli huomannut kouluilla ja opistoilla olevan opiskelijoiden sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen opettamisessa tai edes huomioimisessa. Hän nosti esille huolen siitä, että kovinkaan monet opintoalat eivät panosta juuri lainkaan, jos ollenkaan, aloittavien opiskelijoiden ryhmäytymiseen.

Tavoitteenamme oli aluksi opiskelijoiden ryhmähengen vahvistaminen ja matalan kynnyksen luominen yhteiseen opettelemiseen sekä rentoon yhdessäoloon. Tästä siirryimme pikkuhiljaa etsimään omaa ilmaisua erilaisin ilmaisu-, ryhmä- ja improvisaatioharjoituksin. Räätelöimme toimintaa ryhmien mukaan, sitä mukaa, mihin osa-alueisiin huomattiin tarvittavan lisää harjoitusta. Ryhmässä toimimisen lisäksi yhtenä tärkeimmistä tavoitteistamme oli saada opiskelijat hyväksymään omaa ilmaisuaan sellaisena kuin se on ja opettaa, kuinka käyttää sitä. Tarkoituksena oli löytää uskallusta tekemiseen jännityksestä huolimatta, asettaen välillä itsensä jopa epämuikavuusalueelle sosiaalisten taitojen kanssa.

Työpaja-tunneilla käytimme erilaisia leikkejä, pelejä sekä harjoituksia luomaan matalankynnyksen kohtaamisia. Tämän julkaisun kolmannessa osassa on esimerkkejä näistä harjoituksista. Lähdimme liikkeelle toisten kohtaamisesta, ensin pelkän katsekontaktin kautta, ja siitä sitten haastoimme monipuoliseen ilmaisuun, keholliseen sekä sanalliseen.

Muutaman kerran kokoontumisen jälkeen eräs poika kysyi, miksi me leikimme näitä leikkejä. Juuri ennen tätä kysymystä hänen kaverinsa oli mennyt reunalle istumaan, koska ei halunnut osallistua. Kysyin pojalta: ”Mikä on yleensä ensimmäinen asia, kun kohtaamme ihmisen?” Hän ymmärsi kyseessä olevan katsekontaktin. Selitin hänelle vielä, että monet meistä saattavat jännittää katsekontaktia, joten voimme harjoittelemalla huomata, ettei siinä ole mitään pelättävää. Kerroin harjoitusten tehtävänä olevan rohkaistuminen ilmaisemaan itseään mukavalla tavalla. Vastauksen saatuaan poika asteli kaverinsa luokse, ja juuri kun luulimme työparini kanssa, ettei hänkään halua enää osallistua, hän vetikin kaverinsa mukaan, ja rohkaisi tätäkin olemaan mukana. Vertaisen rohkaisu on aina tehokkaampaa kuin ohjaamassa olevan aikuisen.

Kun kokoonnuimme VALMA-ryhmän kanssa viimeisen kerran, mukana oli myös VALMA-koulutukseen tutustuvia nuoria. Koska kyse oli viimeisestä kerrasta, halusimme pitää rennot tunnit, joten nuoret saivat itse toivoa heidän suosikkiharjoitteitaan, kuten ”kaikkialaakaikkipolttaa”-polttopallo, silmäniskumurhaaja

(meillä tämä on koko vuoden toiminut kielenlipaisumurhaajana, jossa silmäniskun sijasta näytetäänkin nopeasti kieltä), kuninkaan avaimet, minä olen puu.

Toisilleen tutut opiskelijat osallistuivat kaikki heille jo tuttuun toimintaan ja tämä puolestaan rentoutti uudet tulijatkin mukaan. Viimeisessä harjoituksessa uusissa tulijoissa näkyi jo ohjaamamme toiminnan tärkeys. Otimme viimeiseksi harjoitukseksi Vampyyri-nimisen leikin, joka toimii samanaikaisesti kontakti- sekä ryhmäharjoituksena. Harjoituksessa yksi on vampyyri, joka yrittää saada jonkun toisen ryhmäläisen vampyyriksi itsensä sijasta. Vampyyri on alussa ringin keskellä ja hän valitsee ringistä itselleen ”urhin”. Hän lähtee tätä uhria kohti hitaasti, kädet edessään ja halutessaan äännellen kuten vampyyri. Jos hän onnistuu koskettamaan uhriaan olkapäille ennen kuin uhri pelastetaan, uhrista tulee vampyyri ja edellinen vampyyri pääsee ringiin muiden kanssa. Pelastaminen taas tapahtuu pallolla, joka on niin sanotusti valkosipulia. Tätä valkosipuli-palloa kuljetetaan ringissä kädestä käteen ja tavoitteena on saada pallo kuljetettua vampyyrin valitsemalle uhrille ennen kuin vampyyri ehtii hänen luokseen. Harjoitus tuottaa mukavan jännityksen tunteen, kun vampyyri etenee, ja pelastus on josain tuolla tulossa luokse. Pelaajat innostuvat usein harjoitukseen mukaan ja huomaamattaan he toimivatkin jo ryhmässä ja nauravat yhtenä porukkana. Näin kävi myös tutustuvien opiskelijoiden kanssa. Pikkuhiljaa he osallistuivat enemmän ja enemmän toimintaan, kunnes viimeisessä harjoituksessa heitä ei ulkopuolinen olisi enää edes erottanut muusta ryhmästä.

Kaikki harjoitukset eivät välttämättä tuo esille yksilön omaa ääntä ryhmässä, mutta antaa hänelle tunteen osallisuudesta toiminnassa, jossa kaikki ryhmäläiset ovat samalla linjalla. Tällaisen toiminnan tavoitteena on toimia yhtenä ryhmänä, jossa jokaisen yksilön toiminta edistää ryhmän yhteistä etua. Jos joku epäonnistuu jossain, kuten esimerkiksi vampyyriharjoituksessa joku pudottaa pallon, on myös hyvä opettaa ryhmää kannustamaan toisia, jolloin ryhmä oppii myös ”mokaamaan” yhdessä.

Improvisaatioharjoitukset sitten taas opettavat, ettei mokaamista ole edes olemassa. Teatteri-ilmaisussa improvisaatiolla tarkoitetaan suunnittelemattomasti esitettyä. Harjoitukset voidaan tehdä joko spontaani-improvisaationa, eli ilman valmistautumista, tai sitten lyhyen suunnittelu ajan kanssa. (Vehkalahti. 2006, 145.)

Improvisaatio harjoitteiden kautta voidaan opetella, että ei ole väärää vastauksia, jos asiat, joita sanomme, lähtevät oikeasti omasta halustamme tuoda asiat esille sellaisina, kuin me itse haluamme. Improvisaatioharjoitukset auttavat myös oman ilmaisunsa löytämisessä. Yksi improvisaation tärkeimmistä säännöistä on

”Älä ajattele liikaa”, tarkoittaen tietenkin sitä, että hyväksy omat ajatukset. Jos ajattelee liikaa sitä, mitä aikoo sanoa, saattaa olla, ettei missään vaiheessa pysty tuomaan ns. oikeita sanoja ulos suustaan.

VALMA- ja TELMA-ryhmien kanssa lähdimme liikkeelle kehollisista improvisaatioista, kuten patsas työskentelyssä, jossa opetellaan ilmaisemaan omalla kehollaan. Tämän jälkeen teimme sanallisia harjoituksia, ja lopulta loimme tarinallisia tilanteita harjoiteltaviksi. Kannustin aina jokaista osallistujaa tekemään omanlaisensa suorituksen. Heittäytyessään improvisaatioon osallistuja voi parhaillaan päästä tilanteeseen, jossa hän ei ajattele sitä, mitä muut ajattelevat hänestä. Tämä on tärkeää varsinkin heikon itsetunnon omaavien ihmisten kanssa, jos halutaan auttaa heitä oppimaan itseilmaisua.

Opiskelijoiden palaute

Lukuvuoden viimeisillä tunteilla kävimme läpi kuluneen vuoden tunteja ja sitä, olivatko opiskelijat kokeneet toimintamme hyödylliseksi ryhmän sekä heidän itsensä kannalta. Tämän lisäksi hankkeemme järjesti toukokuussa 2018 sidosryhmäpäivän, missä oli paikalla VALMA-ryhmien opiskelijoita jakamassa kokemuksiaan lukuvuoden annista Sosiaaliset taidot -kurssilla. Paikalle saapuneet toimijat sekä hankkeen työntekijät saivat vapaasti haastatella nuoria.

Sidosryhmäpäivän ensimmäinen kysymys nuorille oli tietenkin: olivatko nuoret kokeneet toiminnan tarpeelliseksi, ja suosittelisivatko he sitä muille opiskelun aloittaville? Kaikki paikalle tulleet olivat yhtä mieltä siitä, että toiminta oli ollut heidän ryhmälleen tärkeää ja he ehdottomasti suosittelisivat sitä muillekin aloittaville ryhmille. Osa kertoi saaneensa rohkeutta tehdä sellaisia asioita, joita ei olisi ajatellut tekevänsä syksyllä, kun koulut alkoivat. Toiminta oli opettanut heille uusia tapoja ilmaista itseään, sekä toimimaan yhtenäisemmin ja rohkeammin ryhmässä. Jo se, että monet näistä opiskelijoista olivat tulleet paikalle, oli merkki muutoksesta. Sosiaalisista tilanteita pelänneet nuoret halusivat tietenkin tulla tapahtumaan, jossa he tiesivät, että heidät jossain vaiheessa pyydetään yleisön eteen haastateltaviksi.

Tunneilla käymässämme palautekeskustelussa kerrottiin toiminnan aluksi arveluttaneen, koska se mitä teimme, vaikutti lasten leikiltä. Eräs tyttö sanoikin siten, että ehkä se leikkillisuus onkin se asia, mikä monelta nuorelta on hukassa näinä päivinä, että tehdään kaikkea hieman liian vakavaa. Esiin nousi myös eräs syy, mikä monen toimintaamme osallistuneen nuoren mielestä tekee itsensä ilmaisemisesta niin haastavaa: Jos ei ole tottunut ilmaisemaan itseään, saattaa helpostikin ajatella ”entä jos epäonnistun”, tai ”miltä näytän muiden silmissä”. Heidän mie-

lestään toimintamme auttoi ymmärtämään, että monesti tällaiset mietteet ovat vain heidän omassa mielessään. Kun ryhmä onkin sitten tullut tutuksi ja uskaltaa tuoda omat ajatuksensa julki muille, niin saakin huomata, että ryhmässä monet muut saattavatkin samalle hetkellä ajatella aivan samoja asioita sen sijaan, kun tekisivät mielipiteitä meistä.

Toinen asia, mistä opiskelijat olivat samaa mieltä, oli se, että tällainen toiminta olisi aloitettava paljon aikaisemmin. Eräs maahanmuuttajataustainen tyttö toi ilmi haasteen, jonka lapsesta asti ujut ihmiset usein kohtaavat. He ovat tottuneet olemaan niitä porukan hiljaisia aina sieltä peruskoulun ensimmäisiltä luokilta asti, joten ryhmätilanteet tarkoittavat heille vetäytymistä. Kun he peruskoulun jälkeen aloittavat jatko-opinnot ja onkin yhtäkkiä oltava omatoiminen ja sosiaalinen, niin sosiaalisten- ja vuorovaikutustaitojen opetteleminen on varmasti haastavaa, varsinkin jos niitä joutuu harjoittelemaan yksin.

Haastatteleman VALMA- ja TELMA-ryhmien lehtori on huomioinut opiskelijoiden sosiaalisten taitojen heikentyneen vuosi vuodelta. Hänen mukaansa tänä päivänä yhä useammat opiskelijat tarvitsevat tukea jo arkipäivän toimissaankin. Lehtori näkee sosiaalisen median vahvistavan tätä asennetta, koska kohtaamiset kasvokkain kouluajan ulkopuolella ovat vähenemässä. Hän on huolissaan nuorten itsetunnosta, sillä hänen mielestään nämä eivät usko pärjäävänsä omillaan. Koulujen tulisi panostaa enemmän opiskelijoiden ryhmäytymiseen, koska se vaikuttaa myös nuorten oppimisinnokkuuteen.

Lehtori oli tyytyväinen vuoden aikana VALMA- ja TELMA-ryhmille teettämistämme toiminnasta. Hän kertoi suositteluvansa työpajoja kaikille koulutusaloille ammattiopistossa. Jos ei koko vuoden jatkuvaksi toiminnaksi, niin ainakin ryhmäytymisen tukemiseksi opintojen alussa. Hän oli nauttinut nähdessään opiskelijoiden iloitsevan yhdessä tekemisestä ja kuullessaan heidän aidon naurunsa ilmaisuharjoituksissa. Vaikutuksen hän oli huomannut ryhmien sisällä ryhmän jokaisen jäsenen mukaan ottamisena ja huomioimisena opiskelijakavereidensa toimesta. Hän myös uskoi, että työpajatuntien tuoma rentous vaikutti opiskeluilma- piiriin kevenemiseen yleisesti. Kun nuoret olivat tehneet hauskoja asioita, joita he eivät olleet odottaneet tekevänsä, ja vielä toisten ihmisten edessä, mitä he myöskään ennen lukuvuoden alkua eivät olisi uskoneet, niin myös ns. arjen kohtaamisetkin tuntuivat helpommilta.

Itse tein saman huomion. Opiskelijat kohtasivat meitä aina hymyssä suin ja tulivat mieluummin tunneille, mitä pidemmälle toiminta jatkui. Opiskelijat, jotka eivät halunneet sanoa ensimmäisillä kerroilla mitään, heittäytyivät keväällä improvisaatioharjoituksiin iloisin mielin, toinen toistaan kannustaen.

Yksi tärkeä asia oli myös ryhmien lehtorin oma osallistuminen kaikkiin ohjaamiimme harjoituksiin opiskelijoiden mukana. Kun opiskelijat näkivät, että heidän oma opettajansakin hyppää mukaan toimintaan, eikä vain katso sivusta, kun muut ohjaavat hänen ryhmäänsä, tai lähde kahville, kun siihen on mahdollisuus, myös opiskelijat saavat rohkeutta tulla mukaan. Tullessaan mukaan ohjatuksi, opettaja astuu samalle viivalle opiskelijoidensa kanssa. Näin hän tulee hetkelliseksi yhdeksi heistä, ja näin ollen läheisemmäksi ryhmänsä kanssa.

Omat huomioni ryhmäytymisestä

Olen työskennellyt teatteri-ilmaisun ohjaajana monenlaisten ryhmien kanssa. Olen toiminut aivan pienten lasten, kouluikäisten lasten, nuorten, nuorten aikuisten, aikuisten sekä vanhusten kanssa. Vaikka jokainen meistä on yksilönä erilainen, ja jokaisella on omanlaiset taustansa, jotka sitten ovat muovanneet ilmaisumme nykyiseen muottiinsa, niin silti näen, että yksi suurimmista, jos ei se suurin, tekijöistä tässä asiassa on ryhmä. Jokainen uskaltaa laulaa kotona suihkussa, tai esittää peilille omia lempikohtauksia elokuvista. Jokainen voi kirjoittaa runoja pöytälaatikkoonsa, tai maalata tauluja autotallissa. Sitten, kun omaa ääntään, tai kehoaan, kynäänsä, tai pensseliään, pitäisi käyttää niin, että tilanteessa on muitakin mukana, eteen tulee aivan uudenlainen haaste. Meidän ilmaisumme on ainoa keinomme olla osana ryhmää, joten jos emme osaa tai uskalla käyttää sitä, jäämme ryhmän ulkopuolelle.

Kun aikaisemmin puhuin häiriköstä, en tarkoittanut, että tämä on se rooli, minkä yksilö on itselleen valinnut. Tarkoitin, että joku toimii muita ryhmäläisiä häiritsevästi, koska hän ei näe muita mahdollisuuksia toiminnalleen. Olen työskennellyt myös iltapäiväkerhon ohjaajana muutaman vuoden ajan, ja siellä jos missä näkee kuinka ryhmätilanteet saavat ihmisen toiminnan muuttumaan. Lapsi, joka muiden lasten läsnä ollessa häiriköi ja hakee huomiota ohjaajilta sekä muilta lapsilta mitä monipuolisemmin keinoin, joita vain pystyy keksimään, onkin usein yksin jäädessään rauhallinen ja ystävällinen samoja ohjaajia kohtaan, joille hän on saattanut saman päivän aikana huudella ties minkälaisia törkeyksiä. Eräs vanhempi, jonka lapsi toistuvasti häiriköi ryhmä tilanteita, jopa kertoi minulle, että hänen lapsensa kyllä tiedostaa asian, mutta ei pysty jättämään sitä roolia, minkä hän on ryhmässä ottanut, koska pelkää jäävänsä ulkopuoliseksi ja pelkää, ettei häntä muuten huomata. Jos tällaiselle lapselle ei opeteta muita tapoja ilmaista itseään, haaste kasvaa vuosi vuodelta.

Jokainen meistä haluaa välillä huomiota itselleen, ja jos esimerkki kertoo, että huonolla käytöksellä ja häiriköinnillä saadaan huomiota parhaiten, sitä käytetään,

vaikka se ei edes tuntuisi itsestä hyvälle. Ja jos ei ole keinoja ilmaista itseään millään muulla tavalla, eikä halua käyttäytyä häiritsevästi, saattaa helposti alistua hiljaiseen rooliin, joka taas ei tunnu hyvältä ulkopuolisuuden tunteen takia.

Voiko ryhmäytyminen sitten auttaa ryhmästä nousevien haasteiden kanssa? On aina haaste tulla uuteen ryhmään riippumatta tulijan roolista. Ryhmäytymisen avulla voimme saada ryhmän huomaamaan, että he toimivat yhteisen päämäärän eteen. Kenenkään ei tarvitse olla yksin, vaan jokainen voi saada apua toisilta ryhmäläisiltä tai ohjaajalta. Kuten VALMA- ja TELMA-ryhmien kanssa kävi: Sosiaaliset taidot -kurssien työpajoissa tapahtunut yhteinen tekeminen toi ryhmää lähemmäs myös toiminnan ulkopuolella, ja samalla toimintaan mukaan osallistunut lehtori tuli lähemmäksi omia ryhmäläisiään, kun hän osallistui tekemiseen yhtenä heistä.

Ilmaisharjoitteet voivat tarjota ryhmän jäsenille keinoja tutustua toisiinsa rauhassa ja opetella toimimaan yhdessä. Samalla he voivat huomata, etteivät yksittäisen ryhmän jäsenen paineet osata ja onnistua kasvakaan ylitsepääsemättömiksi haasteiksi. Monipuoliset itseilmaisun keinot voivat auttaa toimimaan rakentavalla tavalla ryhmässä ja olemaan hyvässä vuorovaikutuksessa muiden ryhmän jäsenten kanssa.

LÄHTEET

Haanpää, P. (2016). *Tullaan tutuiksi – 55 tapaa tutustua*. Helsinki: Avain.

Korhonen, Katja. Toiminnalliset menetelmät. Saatavilla 3.12.2018

<https://toiminnallisetohjausmenetelmat.wordpress.com/ryhmaytyminen/>

Mommo, P. (29.11.2013). Ammatikoulut haluavat eroon nuhjuisesta imagosta. Saatavilla 3.12.2018

<https://yle.fi/uutiset/3-6959824>

Vehkalahti, R. (2006). *Leikkivä teatteri : opas teatteri-ilmaisun ohjaajalle*. Helsinki: Lasten keskus.

Diak

OSA 3

NIPPU HARJOITUKSIA NUORTEN KANSSA TYÖSKENTELYYN

LUKIJALLE

Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen ryhmien toiminta tähtäsi nuorten osallisuuden vahvistamiseen. Ryhmissä käytettiin toiminnallisia harjoituksia, jotka nousevat teatterin ja liikunnan perinteistä. Tässä osassa kuvataan harjoituksia, joita sovellettiin hankkeen toiminnassa eri tavoin. Osa esitellyistä harjoituksista kuuluu teatteri-ilmaisun ja liikunnan perusharjoituksiin ja osa harjoituksista on kehitetty hankkeen aikana olemassa olevien harjoitusten pohjalta.

Kuvattuja harjoituksia voidaan käyttää monenlaisissa yhteyksissä myös muille kuin nuorten ryhmille. Tässä kuvataan harjoitusten toteuttamista. On suositeltavaa, että harjoitusten vetäjällä on kokemusta ryhmänohjauksesta ja ymmärrys toiminnan tavoitteista. Toiminnassa huomioon otettavia näkökulmia on avattu tarkemmin tämän julkaisun artikkeleissa.

Alussa on ryhmäytymiseen ja ”jään särkemiseen” soveltuvia harjoituksia. Seuraavaksi on harjoituksia, joissa keskitytään itseen tutustumiseen ja toisen kohtaamiseen sekä tunteiden tutkimiseen. Lopussa on ryhmäytötaitoja kehittäviä pelejä ja leikkejä sekä helppoja improvisaatioharjoituksia.

Alla olevista kuvista ilmenevät menetelmän tai harjoituksen tavoite, ryhmän suositeltava koko, aika, ohjaajien määrä ja osaamissuositus sekä mahdolliset tarvikkeet ja tila.

TAVOITE

RYHMÄN KOKO

AIKA

OHJAAJIEN MÄÄRÄ,
OSAAMISSUOSITUS
SEKÄ TARVIKKEET

TARVIKKEET
JA TILA

OSAN 3 TEKSTIN KIRJOITTAJIA OVAT:

Jorma Aalto, Leila Hellman-Eronen, Heli Hietala, Anna-Kaisa Kettunen, Tuomas Kosunen, Karoliina Kuvaja, Maria Myllykangas, Matias Nieminen, Irina Pulkka, Satu Räsänen ja Jaana Taskinen

TOIMITTANUT:

Niko Nummela

SISÄLLYS

1

RYHMÄYTYMINEN JA RYHMÄTOIMINNAN ALOITTAMINEN 114

PEUKUT	114
OLENKO AINOA...	114
EVOLUUTIO	114
NIMET HALTUUN	115
OKSENNUSÄMPÄRIHIPPA	115

2

TOISEN KOHTAAMINEN 116

KATSEESTA PAIKANVAIHDOS	116
PUOLI MINUUTTIA YLEISÖN EDESSÄ	116

3

KEHOLLISUUS 117

TUNNE KÄVELYSSÄ	117
KOLMEN KUVAN TARINA	117
KONTAKTI-IMPROVISAATIO KEPIN KANSSA	118

4

RYHMÄTYÖSKENTELY 118

SOLMU	118
KORIPALLOA DRAAMAN KEINAIN	119
LÖTKÖPÖTKÖ	120
LIIKETTÄ MUSIIKKIIN	120

5

IMPROVISAATIO 121

MYÖHÄSSÄ TÖISTÄ	121
TARJOILIJA, KEITOSSANI ON...	121
MAAILMAN HUONOIN	121
JOO-PELI	122
MINÄ OLEN PUU	122
AARTEEN NOUTO	122
YHDYSSANAPELI	123

1

RYHMÄYTYMINEN JA RYHMÄTOIMINNAN ALOITTAMINEN

PEUKUT

JÄÄNSÄRKIJÄ JA RYHMÄTOIMINNAN ALOITTAMISEN HARJOITUS

5 >

NOIN 5 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

Seisotaan ringissä ja laitetaan oikea käsi kämmen alaspäin vieressä seisovan vierelle. Laitetaan vasen käsi nyrkkiin peukalo ylöspäin ja asetetaan se vasemmalla puolella seisovan kämmenen alapuolelle. Ohjaaja laskee 1–2–3, ja kolmannella jokainen yrittää napata oikealla kädellä vieressä seisovan peukalosta kiinni samalla kun yrittää vetäistä oman vasemman peukalonsa turvaan kohti maata. Toistetaan muutamia kertoja. Vaihdetaan käsien asennot toisin päin.

OLENKO AINOA...

RENTO RYHMÄYTYMINEN JA TUTUSTUMINEN

1–20

NOIN 10–20 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

Jokainen osallistuja kertoo vuorollaan jonkin asian itsestään, jota arvelee tekevänsä tai olevansa ainoana ryhmästä. Esimerkiksi: "Olenko ainoa, joka on matkustanut kolmesti Australiaan?" tai "Olenko ainoa, joka inhoaa suklaata?" Jos löytyy muita samanmielisiä, täytyy kulloinkin vuorossa olevan keksiä uusi asia kunnes todella löytää sen, mitä ainoana tekee tai on. Sanottavat asiat voivat olla mitä tahansa, ja harjoituksen tarkoitus olla hauska. Harjoituksen voi tehdä myös muodossa: "En ole koskaan..." Ohjaaja pitää huolta siitä, että jokaisella on puheenvuoro ja että vain yksi puhuu kerrallaan, ja osallistuu itsekin.

EVOLUUTIO

LEIKKIMIELINEN RYHMÄYTYMINEN JA ALKULÄMMITTELY

5 >

15–30 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

TILA, JOSSA VOI LIIKKUA VAPAASTI

Leikissä kaikki aloittavat ameeboina, ja liikkuesa imitoidaan sitä lajia, mitä kulloinkin esitetään. Leikissä edetään seuraavilla tasoilla: ameeba–heinäsirkka–jänis–gorilla–ihminen. Tavoitteena leikissä on kehittyä ihmistasolle, jolloin leikistä suoriutuu pois. Kun leikissä kohdataan toinen saman lajin/eläinkunnan edustaja, käydään kivi–paperi–sakset–taistelu. Taistelun voittaja etenee kehityskaaressa ylöspäin, ja hävinnyt vastaavasti tippuu yhden tason alaspäin. Leikkiä jatketaan kunnes kaikki ovat ihmisiä. Eläinlajeja voi vaihdella tai keksiä uusia.

NIMET HALTUUN

HEITTÄYTYMINEN, ALKUJÄNNITYKSEN PURKAMINEN JA RYHMÄYTYMINEN

6–50

15 MINUUTTIA

2–3 OHJAAJAA SEKÄ KOKEMUSTA RYHMÄNOHJAUKSESTA

PAPERILAPPUJA JA KYNIÄ SEKÄ ISO TILA

Muodostetaan kaksi joukkuetta. Jokainen kirjoittaa nimensä paperille. Ohjaaja kirjoittaa myös keksittyjä nimiä, etenkin jos osallistujia on vähän. Tämän jälkeen paperit viedään kauemmas, esimerkiksi käytävälle tai katsomoon.

Yksi kummastakin joukkueesta käy hakemassa yhden lapun ja palaa ryhmän luo ja vasta sitten lukee lappua olevan nimen ääneen. Jos omassa ryhmässä on tämän niminen osallistuja, on yksi lappu "voitettu" ja seuraava joukkueesta lähtee hakemaan lappua. Jos sen nimistä ei ole, esittää "väärän" nimen tuoja jotain eläintä kunnes muut joukkueessa arvaavat, mistä eläimestä on kyse, jolloin arvaaja tai joku toinen ryhmästä lähtee hakemaan uutta lappua, ja tämän aikana muut jäävät esittämään äskeistä eläintä, kunnes taas vaihdetaan ja jokainen vuorotellen käy hakemassa lapun.

Peli päättyy, kun jokaisen joukkuelaisen nimi on saatu haettua. Mikäli toinen joukkue saa kaikki nimet paljon ennen toisia, voidaan heille määrätä kierros, jossa he vielä kerran esittelevät itsensä toisille joukkuelaisille ja samalla kertovat esittäen oman lempieläimensä. Toinen ryhmä voi tehdä tämän päästyään maaliin.

OKSENNUSÄMPÄRIHIPPA

ALKULÄMMITTELY JA TUNNELMAN NOSTATTAMINEN

5–50

5–10 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

Valitaan aluksi hippa. Kun hippa saa kiinni, pitää muodostaa käsillä oksennusämpäri. Kiinnitettua pelastuu, kun toinen kiinnitettävä tulee ja "oksentaa" ääneen ämpäriin. Ohjaaja kertoo kun hippa vaihtuu.

2

TOISEN KOHTAAMINEN

KATSEESTA PAIKANVAIHDOS

KONTAKTIN OTTAMINEN, PELAAMINEN JA NAURU

7–15

10–15 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

TUOLEJA JA TEIPPIÄ

Toteutukseen tarvitaan ringissä olevat tuolit tai teippiä, jolla merkataan osallistujien paikat lattiaan. Tuoleja on yksi vähemmän kuin osallistujia. Yksi osallistujista seisoo ringin keskellä, tarkkailee muuta ryhmää ja pyrkii pääsemään vapautuvalle tuolille istumaan. Tuoleilla istuvat hakevat muilta ringissä istuvilta katsekontaktia. Katsekontaktissa osallistujat sopivat sanattomasti vaihtavansa paikkaa, niin että keskellä oleva ei ehdi istumaan kummankaan paikalle. Kaikki ringissä istuvat pyrkivät liikkumaan mahdollisimman paljon, joten samanaikaista paikkojenvaihdosta tapahtuu. Jos keskellä oleva ehtii istumaan jostain parista jommankumman paikalle, tulee tästä toisesta keskellä oleva, joka yrittää päästä istumaan johonkin tuoliin.

PUOLI MINUUTTIA YLEISÖN EDESSÄ

KATSEEN KOHTEENA OLEMISEN HARJOITUS SEKÄ TOISEN HAVAINNOINTI

5–25

10–30 MINUUTTIA

1–3 OHJAAJAA, OHJAAJAN KOKEMUS HARJOITUKSESTA

TUOLEJA JA TEIPPIÄ

Sopii ryhmälle, jossa ryhmän jäsenet jo tuntevat toisensa. Tarkoitus on antaa kokemus nähdäksi tulemisesta sekä toisen katsomisesta ja huomioimisesta. Harjoitus on kannattavaa tehdä muutaman kerran, jos mahdollista, ja silloin pareja vaihtamalla. Näin esillä olija voi kokeilla, voiko mennä toisten eteen olemaan ilman suunnitelmaa, tai hän voi tehdä etukäteen suunnitelman ja kokeilla, miten toimiminen sen mukaan onnistuu.

Jokainen kirjoittaa nimensä paperille. Laput sekoitetaan, ja jokainen osallistuja nostaa yhden lapun, jolloin saa parikseen sen, jonka nimi paperissa lukee. Parin nimeä ei paljasteta tässä vaiheessa. Ryhmä muodostaa katsomon. Jokainen vuorollaan tulee katsojien eteen ja esiintyy heille puoli minuuttia millä tavalla vain, kunhan jossain vaiheessa kertoo oman nimensä muille. Katsoja, joka on hänen parinsa, havainnoi juuri häntä. Minuutin kuluuttua siitä katsoja paljastaa itsensä ja kertoo huomionsa siitä, mitä näki, eli antaa palautteen. Kun kaikki on kokeillut ja saanut kokemuksen ja parinsa kommentit, vasta sitten lopuksi puhutaan yhdessä mitä ajatuksia ja tunteita esillä oleminen herätti.

3

KEHOLLISUUS

TUNNE KÄVELYSSÄ

KEHOLLISEEN ILMAISUUN TUTUSTUMINEN JA TUNTEIDEN ILMENTÄMINEN ILMAN SANOJA

1–30

10–15 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

ISO TILA, JOSSA VOI LIIKKUA VAPAASTI

Kävellään sikin sokin, ja kukin keskittyy omaan tekemiseensä; ei tarvitse ottaa kontaktia muihin. Haetaan ensin normaali, itselle sopiva kävelyn rytmi ja tyyli, niin sanottu neutraali kävely, johon palataan tunteiden välissä.

Ohjaaja kertoo tunteen, esimerkiksi ”vihainen”. Ohjaajan on tärkeää sanoittaa harjoitusta paljon, esimerkiksi: ”Olet todella vihainen, kaikki ottaa päähän, joku on mokannut todella pahasti tai suuttanut sinut perin pohjin (annetaan esimerkkejä, joihin tarttua, jotta vihaisuus löytyy). Mitä viha tekee kävelylläsi? Miten rytmi muuttuu? Miten raskas on askel? Mitä tapahtuu ryhdillesi? Missä kohtaa kehoa viha tuntuu, tuntuuko se päässä, rinnassa, käsissä, jalkapohjissa? Keskity hetki siihen ruumiinosaan, jossa viha tuntuu eniten, ja korosta sitä kävelyssäsi.” Annetaan kävellä hetki vielä ja sitten pudotetaan kävely takaisin neutraaliin.

Tehdään harjoitus useammalla tunteella, esimerkiksi vihainen, peloissaan, rakastunut, stressaantunut, onnellinen ja kiireinen. Lopuksi on hyvä purkaa harjoitus keskustelemalla. Useimmat haluavat kertoa missä mikäkin tunne tuntui. Samalla huomataan, miten eri ihmisillä tunteet vaikuttavat fysiikkaan eri tavalla.

KOLMEN KUVAN TARINA

RYHMÄTYÖ JA LUOVA ILMAISU, ÄÄNEN JA KUVAN YHDISTÄMINEN

3 >

15–45 MINUUTTIA

1 OHJAAJA PIENRYHMÄÄ KOHDEN

KUVAKORTTEJA, KUVAUS-, ÄÄNITYS- JA EDITOINTILAITTEET

Toteutukseen tarvitaan kuvausväline sekä impulssi- ja kuvausmateriaaliksi kuvia tai kortteja. Jakaudutaan 3–5 hengen pienryhmiin. Näkyville levitetään kortit ja kuvat. Pienryhmät valitsevat kolme kiinnostavaa kuvaa, joista voi rakentaa kolmen kuvan tarinan. Pienryhmät päättävät kuvien järjestyksen niin että tarinassa on alku, keskikohta ja loppu. Kaikki ryhmät kuvaavat kolme kuvaa peräjälkeen videolle. Kuvien ajalliset kestot videolla voivat olla erilaisia. Kun materiaali on kuvattu, pienryhmät suunnittelevat ja äänittävät teoksille äänet. Lopuksi kuva- ja äänimateriaali editoidaan yhteen.

KONTAKTI-IMPROVISAATIO KEPIN KANSSA

KEHOLLISUUTEEN JA OMAN KEHON LIIKKEESEEN TUTUSTUMINEN SEKÄ TOISEN KUUNTELU

2–10, PARILLINEN MÄÄRÄ OSALLISTUJIA

10–15 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

YKSI JUMPPAKEPPI RYHMÄÄ KOHDEN JA MUSIIKKIA

Jakaudutaan pareihin, ja jokainen pari saa jumppakepin. Taustalle voi laittaa musiikkia tai tehdä ilman musiikkia. Toinen parin osapuoli liikuttaa keppiä kohti toista niin, että toinen väistää osuaa kepestä. Tarkoitus ei ole osua tai ottaa kontakteja kepillä, vaan tarjota väistettävä impulssi! Väistävä osapuoli seuraa kepin liikettä ja pysyy pois sen tieltä. Liikkeet saavat olla rauhallisia varsinkin aluksi, mutta kun harjoitteeseen tottuu, voi koettaa myös vaihtaa rytmiä välillä nopeammaksi, välillä hitaammaksi. Vaihdetaan keppivuoroa. Kepin liikuttajaa voi vaihtaa myös "lennosta" kesken harjoituksen niin, että väistelevä osapuoli tarttuu keppiin ja ottaa sen haltuun.

4

RYHMÄTYÖSKENTELY

SOLMU

RYHMÄTYÖ JA ONGELMANRATKAISU

5–10

5–10 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

Ohjaaja pyytää ryhmäläisiä seisomaan yhteiseen rykelmään sekä nostamaan oikeat kätensä ilmaan. Tämän jälkeen ohjaaja pyytää jokaista tarttumaan vasemmalla kädellä johonkin oikeaan käteen. Kun yhtään tyhjää kättä ei enää ole, yritetään yhdessä avata solmu päästämättä irti käsistä. Solmusta avautuu yksi tai useampi osallistujista koostuva rinki.

KORIPALLOA DRAAMAN KEINAIN

RYHMÄTAITOJEN OPETTELU, PELAAMINEN ILMAN KILPAILUA, LEIKILLISYYS JA ELÄYTYMINEN ROOLEIHIN

5–25

45–60 MINUUTTIA

2–3, OHJAAJAN KOKEMUS DRAAMAMENETELMIEN KÄYÖSTÄ

LIIKUNTASALI JA KORIPALLOJA

Ensin selvennetään harjoituksen tavoite, eli että kyseessä ei ole perinteinen koripallon pelaamistunti, vaan peliä kohti edetään draaman keinoin ja koripallon käsittelyyn tutustuen.

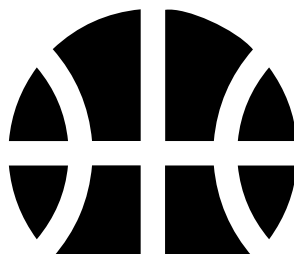
Aloitetaan piirissä pehmeällä pallolla. Otetaan katsekontakti johonkin piirissä olevaan ja heitetään pallo samalla joku sana sanoen. Se, joka pallon saa kiinni keksii tästä sanasta assosiaation ja heittää sillä sanalla seuraavalle ja niin edelleen. Kun pallo on käynyt kaikilla ainakin kerran tai pari, vaihdetaan väline koripalloon. Kokeillaan koripallolla.

Annetaan jokaiselle koripallot tehtävänä kuljetella itseksensä palloja salissa, omaan tahtiin pomputellen ja välillä erilaisia tehtäviä tehden alkuun ohjaajan ehdotuksesta. Sitten kuka vain voi huutaa ehdotuksen, esimerkiksi pallon kopittelua kaverin kanssa, pallon vierittämiskisa, pallon heitto olan yli tai pallon heitto koria kohti. Seuraavaksi ohjeistetaan ”draamapallon” kanssa toimiminen eli miten palloa käsiteltäisiin, jos se olisikin kuuma, painava, särkyvä, salainen, ylpeyden aihe, pommi tai vastaavaa. Muita tehtäviä voi olla esimerkiksi pallon kuljettaminen vedessä tai painottomassa tilassa.

Kontakti-improharjoitus tehdään parin kanssa. Koripallo laitetaan parin kanssa selkien väliin ja liikutaan tai tehdään peiliharjoituksia. Tämän jälkeen parit voivat ehdottaa vuorotellen toisille, miten tehdään.

Lopuksi jaetaan ryhmä kahdeksi joukkueeksi. Annetaan tehtäväksi keksiä sekä joukkueelle että jokaiselle pelaajalle oma nimi ja pyydetään joukkueita valitsemaan heille oma tunnusmusiikki. Aikaa tälle itsenäiselle työskentelylle annetaan noin viisi minuuttia. Sen jälkeen kerrotaan, että yksi joukkueesta esittelee ja kutsuu sisään pelaajan yksi kerrallaan. Toisen joukkueen pelaaja voi olla dj:nä ja hoitaa musiikin päälle ja pois. Katsomossa oleva toinen joukkue kannustaa ja taputtaa esiteltävän joukkueen pelaajille. Näin saadaan kokemus muun muassa siitä, että on tärkeää kunnioittaa muiden tekemistä ja katsoja vaikuttaa esiintymistilanteeseen ja tekijänä on turvallisempaa olla esillä, kun katsojat ovat läsnä esiintymistilanteessa.

Kun molemmat joukkueet ovat tulleet sisään, kerrataan koripallon perussäännöt. Koripalloa pelataan eri tunnetiloissa ja rooleissa: liioittelevan hitaasti, kehuen kaikkia yltiöpositiivisesti, rakastuneena, pikku lapsina, mummoina ja vaareina ja vastaavaa. Sovitaan aikaraja eri rooleilla pelaamiselle, esimerkiksi viisi koria.

LÖTKÖPÖTKÖ-MATSI

IRROTTELU JA HEITTÄYTYMINEN

4–20

10–15 MINUUTTIA

2–3 OHJAAJAA

LÖTKÖPÖTKÖJÄ JA ILMAPALLO

Lötköpötköt (uimapötkö) puolitetaan, ja ne toimivat pelivälineinä. Jakaudutaan kahteen joukkueeseen. Rajataan pelikenttä esimerkiksi hyödyntämällä huoneessa olevia valmiita rajoja, kuten seiä ja lattiaan piirrettyjä viivoja, ja huolehditaan, että pelikenttä on esteetön ja katsojat sekä pelikaverit turvassa sen reunoilla. Kaksi pelaajaa kummastakin joukkueesta kerrallaan kuljettaa yhteispelillä pötköillä hakaten ilmapalloa maaliin, joka voi olla esimerkiksi vastapäinen seiä. Erän pituus on minuutti, sitten vaihtuu pelaajapari. Päätetään, mihin asti pelataan, eli vaikka kymmeneen maaliin tai keksitään jokin muu aikaraja.

LIKETTÄ MUSIIKKIIN

KOREOGRAFIAN LUOMINEN YHDESSÄ

2–30

20–30 MINUUTTIA

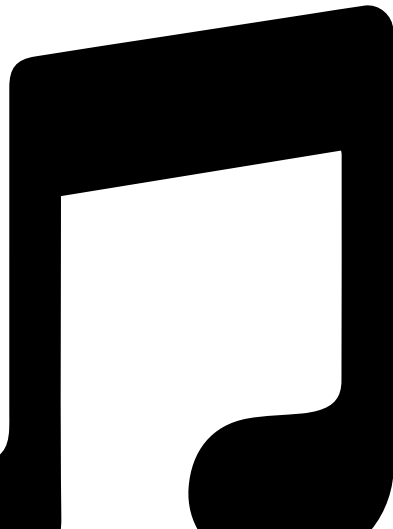

2–3 OHJAAJAA

ÄÄNTOISTOLAITTEET JA MUSIIKKIA

Ohjaaja opettaa ensin koko ryhmälle helpon "koreografian". Aihetta voi lähestyä ryhmästä riippuen puhumalla liikkeestä tanssin sijaan. Ryhmänohjaaja näyttää esimerkkiliikkeet: kahdeksan askelta eteen ja viimeisellä taputus. Tämän jälkeen kahdeksan askelta taakse ja viimeisellä taputus. Seuraavaksi neljä askelta eteen ja viimeisellä taputus ja edelleen neljä askelta taakse ja viimeisellä taputus. Tämän jälkeen kaksi askelta eteen ja taputus ja edelleen kaksi askelta taakse ja taputus. Lopuksi neljä askelta laskien pyörähdys ympäri ja neljännellä askeleella taputus. Kun tämä on opeteltu ja kokeiltu musiikkiin, jaetaan osallistujat 3–6 hengen ryhmiin ja annetaan tehtäväksi luoda vielä oma koreografia. Omassa koreografiassa voi tapahtua mitä vain: liikettä, ääntä, asentoja, kaikki yhtä aikaa tai vuorotellen. Ryhmille annetaan vapaat kädet toteutukseen. Harjoitellaan jonkin aikaa omassa pienryhmissä, minkä jälkeen esitetään omat tuotokset muille.

5

IMPROVISAATIO

MYÖHÄSSÄ TÖISTÄ

 IMPROVISAATIO JA ITSEILMAISUN KEHITTÄMINEN

 4–20

 5–10 MINUUTTIA

 1 OHJAAJA

Roolihahmot: pomo, töistä myöhästyvä työntekijä ja 1–3 työntekijää. Päätetään yhdessä, mistä työpaikasta on kyse. Töistä myöhästyvä menee pois tilasta. Pomo ja muut työntekijät päättävät 3–5 syytä, miksi hän on myöhässä töistä. Pomo hakee myöhästyneen ja alkaa kuulustella, miksi hän on myöhässä. Työkaverit näyttelevät miimisesti pomon selän takana syyt yksi kerrallaan, ja myöhästyjä pyrkii selittämään omien arvauksiensa mukaan syyt. Pomo voi kysyä myöhästyjältä kysymyksiä, jos ei muuten keksi, mistä syystä on kyse. Välillä pomo voi kääntyä ympäri, jolloin työkaverien pitää selittää, miksi ovat juuri siinä asennessa/tekevät mitä tekevät, mutta eivät kuitenkaan saa paljastaa syytä.

TARJOILIJA, KEITOSSANI ON...

 IMPROVISAATIO JA ITSEILMAISUN KEHITTÄMINEN 4–20

 5–15 MINUUTTIA

 1 OHJAAJA

 PÖYTÄ JA TUOLI

Valitaan asiakas, joka tulee ravintolaan. Asiakas tilaa ruuan, esimerkiksi keiton. Tämän jälkeen asiakas kutsuu tarjoilijan luokseen ja keksii, mitä hämmentävää keitossa voisi olla. Tarjoilija keksii asiaan sopivan selityksen. Jokainen ryhmän jäsen käy tarjoilijana yhdelle asiakkaalle, sen jälkeen vaihdetaan asiakas. Keitossa voi olla esimerkiksi kännykkä, kynä, kolikko ja niin edelleen.

MAAILMAN HUONONIN

 IMPROVISAATIO JA ITSEILMAISUN KEHITTÄMINEN

 3–20

 5–15 MINUUTTIA

 1 OHJAAJA

Valitaan jokin ammatti. Jokainen käy esittämässä lyhyen ”kohtauksen”, jossa esittää millä tavalla on ammatissaan maailman huonoin.

JOO-PELI

IMPROVISAATIO JA ITSEILMAISUN KEHITTÄMINEN

3–20

5–10 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

Toimii kuten seuraa johtajaa -leikki, eli liikutaan vapaasti. Joku osallistujista alkaa tehdä liikettä, ja muut huutavat ”joo” ja alkavat myös tekemään samaa liikettä. Tehdään niin pitkään, että joku muu alkaa tehdä jotain muuta liikettä ja huudetaan ”joo” ja muut alkavat tehdä tätä liikettä.

MINÄ OLEN PUU

IMPROVISAATIO JA ITSEILMAISUN KEHITTÄMINEN

3–20

5–10 MINUUTTIA

1 OHJAAJA

Aluksi yksi menee ryhmän keskelle ja sanoo: ”Minä olen puu.” Sivussa olevat tulevat yksitellen ”kuvaan” mukaan ja sanovat, mitä esittävät, esimerkiksi ”minä olen orava, joka istuu puussa” tai ”minä olen käpy, jota orava syö”. Kun vähintään kaksi on tullut kuvaan mukaan, ”puuna” oleva päättää, kuka jää, esimerkiksi ”orava jää”. Muut lähtevät kuvasta pois ja alkavat luoda ”oravan” ympärille uutta kuvaa. Aina kuvan aloittanut saa päättää, kuka jää seuraavaksi keskelle. Painotetaan, että ei ole olemassa oikeaa tai väärää vastausta, vaan voi esittää juuri sitä, mikä tulee keskellä olevasta asiasta mieleen.

AARTEEN NOUTO

LUOTTAMUS- JA HEITTÄYTYMISHARJOITUS

6–26

1–35 MINUUTTIA

2–3 OHJAAJAA

ERILAISIA ESINEITÄ JA HUIVIT SILMIEN SITOMISEEN

Jaetaan ryhmä muutaman hengen ryhmiin ja asetetaan keskelle tilaa kasa erilaisia esineitä. Kukin ryhmä lähettää vuorotellen yhden jäsenensä sokkona hakemaan esineen kasasta. Kullakin sokkona olevalla on oma tuki- ja apuhenkilö, joka huutaa/antaa neuvoja sokolle. Esimerkiksi ”vasemmalle!”, ”kävele suoraan”, ”ei hätää!”. Sokosta on pidettävä huolta koko matkan ajan!

Kun kaikki tavarat on noudettu, lasketaan tavarat ja joukkue, jolla on eniten tavaroita, voittoa. Tämän jälkeen kukin joukkue saa noin viisi minuuttia aikaa kehitellä yhdelle valitsemalleen tavaralle 10 käyttötarkoitusta. Koko joukkue menee yleisön eteen ja esittelee esineen käyttötavat. Kannustetaan kaikkia esittelemään tai ainakin osallistumaan keksimiseen. Kannustetaan myös hassuihin, absurdeihin ideoihin. Esittelyhetki voi olla vaikkapa messut.

JOO!

JOO!

YHDYSSANAPELI

ITSEKRIITTISYDEN VÄHENTÄMINEN, NOPEA REAGOINTI JA VIRHEIDEN HYVÄKSYMINEN

3–8

5–10 MINUUTTIA

2–3 OHJAAJAA

Ryhmä seisoo tai istuu ringissä. Pelin aloittaja sanoo jonkin yhdyssanan, esimerkiksi ”kukkalaatikko”. Hänen vasemmalla puolellaan istuva sanoo yhdyssanan, jonka ensimmäinen osa on tämän jälkimmäinen sana, esimerkiksi ”laatikkopyörä”. Hänen vasemmalla puolellaan oleva jatkaa jälleen jälkimmäisestä sanasta ”pyöräkellari”. Näin jatketaan. Jos jostain sanasta osallistuja ei keksi mitenkään yhdyssanaa, voi edellisestä sanasta aloittaa uuden. Pelissä voi myös korostaa sitä, että kaikkien yhdyssanojen ei tarvitse olla oikeita, vaan tärkeää on nopea reagointi. Vaikeammassa versiossa ryhmä luo yhteisen rytmin taputtamalla käsiään yhteen, jolloin sanoihin pitää reagoida nopeasti.

KIRJOITTAJAESITTELY

Aalto Jorma, teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK), WAU ry. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa toiminut ryhmänohjaajana, sekä produktion ohjaajana ja käsikirjoittajana.

Hellman-Eronen Leila, teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK), Loisto setlementti ry. Toiminut vuodesta 2006 Helsingin Tyttöjen Talolla sosiaalisen nuorisotyön ohjaajana. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa toiminut pääkaupunkiseudun koordinaattorina sekä ryhmänohjaajana.

Helminen Jari, YTT, yliopettaja (sosiaaliala), Diakonia-ammattikorkeakoulu. Koulutus- sekä tutkimus- ja kehittämistehtävät että julkaisutoiminta ovat käsitelleet sosiaalialan ammatillisen kasvun ja asiantuntijuuden rakentumista sekä sosiaaliohjausta työkäytäntönä. Hanketyöhön osallistunut sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen ja erikoistumiskoulutusten sekä sosiaalialan ammatillisten työkäytäntöjen kehittäjänä. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa toiminut ohjausryhmän puheenjohtajana.

Hyväri Susanna, VTT, TKI-asiantuntija, Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tutkimus- ja kehittämistehtävät sekä julkaisutoiminta ovat käsitelleet syrjäytymisen ja huono-osaisuuden kysymyksiä, palvelukäyttäjien ja kansalaisten osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä aluekehittämistä. Hanketyössä toiminut asiantuntijana nuorten työllistymisen, osallisuuden ja hyvinvoinnin kehittämistehtävissä. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa toiminut kehittämistyön asiantuntijana.

Kettunen Anna-Kaisa, teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK), WAU ry. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa toiminut ryhmänohjaajana, sekä produktion ohjaajana.

Kinnunen Helka-Maria, teatteritaiteen tohtori (TeT), näyttelijä, käsikirjoittaja, teatteripedagogi. Kajaanin kaupunginteatterin johtaja, Kainuun osahankkeen projektikoordinaattori.

Kuvaja Karoliina, teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK), Kajaanin kaupunginteatteri. Soveltavan teatterin ammattilainen, joka on ennen ja jälkeen valmistumisensa työskennellyt tiiviisti Kainuussa. Soveltavan toiminnan lisäksi työskentelee myös teatteriohjaajana ja näyttelijänä muun muassa Vaara-kollektiivin riveissä. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa toiminut Kainuun osahankkeen projektikoordinaattorina sekä teatteripedagogina.

Lindholm Marja, THM, lehtori, työnohjaaja (STOry), Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opetus- ja koulutustehtävät sekä hanketyö ovat käsitelleet terveysalan ja terveyden edistämisen osaamista ja ammatillista kasvua, työnohjaajuutta, johtajuutta, toiminnallisuutta ja voimavaraistavaa työtettä sekä perhekeskustyon moniammatillista kehittämistä. Julkaisutoiminta on käsitellyt mm. työnohjausta, moniammatillisuutta ja erityistä tukea tarvitsevien terveyden edistämistä ja osallisuutta. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa on toiminut kehittämistyön asiantuntijana.

Nummela Niko, VTM, MMM. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Aiemmin työskennellyt mm. interventiotutkimuksessa, jonka tavoitteena oli lisätä ammattiin opiskelevien nuorten motivaatiota liikkumiseen, lisäksi toiminut yksilö- ja ryhmänohjaajana erilaisissa työtehtävissä. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen projektipäällikkö.

Taskinen Jaana, teatteriohjaaja ja -opettaja (TeM), Q-teatteri ry. Toiminut Q-teatterin yleisötyön ja yhteisöteatterin sekä Nuorten Teatterin ohjaajana vuodesta 2006 lähtien. Tällä hetkellä opiskelee töiden ohessa osallistavan ja soveltavan taiteen erityisasiantuntijaksi Taideyliopiston erikoitumiskoulutuksessa. Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeessa toiminut teatteriopetuksesta vastaavana ohjaajana.

DIAK PUHEENVUORO

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammatti-korkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raportoivasta tekstistä.

Diak Puheenvuoro 1: Liisa Kauppinen & Irina Leino & Kirsti Kauppinen (toim.), 2016. Kokemuksellista taidetietä kulkemassa

Diak Puheenvuoro 2: Jorma Niemelä (toim.), 2016. Sote sosiaalisen kestävyuden vahvistajana

Diak Puheenvuoro 3: Raili Gothóni, Mikko Malkavaara & Minna Valtonen (toim.), 2016. Muutosvoimaa – tutkielmia diakista ja teologiasta

Diak Puheenvuoro 4: Mari Pulkkinen, Eija Rautasalo & Tuija Rönkä (toim.), 2016. Arjen helmiä – työelämälähtöistä osallistavaa kehittämistä sairaanhoitajakoulutuksessa

Diak Puheenvuoro 5: Marina Seffansson & Outi Polso, 2017. Masennuksen hoitoon lääkkeitä, terapiaa ja liikuntaa.

Diak Puheenvuoro 6: Päivi Thitz, 2017. Etsivää ja osallistavaa vanhustyötä kehittämässä. Ikäarvokas –hankkeen ulkoinen arviointi

Diak Puheenvuoro 7: Hanna Hovila, Anna Liisa Karjalainen & Juhani Toivanen (toim.), 2017. Yhteistyötä, kehittämistä ja kokeilua ammattikorkeakoulujen kielten ja viestinnän opetuksessa

Diak Puheenvuoro 8: Päivi Vuokila-Oikkonen & Pirkko Pätynen, 2017, Osallistavan yhteiskehittämisen prosessi : Esimerkkinä osallisuutta ja uusia palvelumalleja moniammatillisen palveluohjauksen keinoin (OSUMA) –projekti

Diak Puheenvuoro 9: Keijo Piirainen & Tuula Pehkonen-Elmi 2017, Muuttuivatko palvelut ja mihin suuntaan? Nuorten palvelujen kehittämisen tuloksia Pieksämäellä 2015–2017

Diak Puheenvuoro 10: Anne Surakka, Virpi Kuvaja-Köllner & Reija Paananen 2017. Valmennuspaja Mahiksen vaikutusten ja kustannusten tarkastelua: Aina saa tulla ja voi puhua mistä vaan, luottamuksella

Diak Puheenvuoro 11: Heikki Hiilamo, Anne Määttä, Karoliina Koskenvuo, Jussi Pyykkönen, Tapio Rissanen & Sanna Aaltonen 2017. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti

Diak Puheenvuoro 12: Marja Pinolehto (toim.), 2017. Sujuvampia opinpolkua romaneille ja maahanmuuttajille. Opin portailla Pohjois-Pohjanmaalla -hankkeen loppuraportti

Diak Puheenvuoro 13: Anu Ahola, 2018. Humanoidirobotti pienten alakoululaisten tukena haastaviksi koetuissa vuorovaikutustilanteissa

Diak Puheenvuoro 14: Tiina Ervelius (toim.), 2018. Sairaanhoidaja-diakonissakoulutus saamelaisalueella

Diak Puheenvuoro 15: Niina Mäenpää, Katri Perho & Mertsii Ärling (toim.), 2018. Uskalla! It's possible: romanien sujuvat koulutus- ja työllisyyspolut. Tšetanes naal- ja Nevo tiija –hankkeiden loppujulkaisu

Diak Puheenvuoro 16: Mikko Malkavaara (toim.), 2018. Pohdintaa oikeasta, väärästä ja diakoniasta : Kai Henttosen juhlaKirja

Diak Puheenvuoro 17: Anu Halonen, Leena Sundqvist ja Marja Tomberg (toim.), 2018. Sujuvampia opintopolkua maahanmuuttajille Satakunnassa. Opin portailla Satakunnassa –hankkeen loppuraportti

Diak Puheenvuoro 18: Keijo Piirainen, 2018. Kriisiavusta vastuulliseen asiakasohjaukseen. Opas sosiaalisen kuntoutuksen rakenteen ja prosessin haltuunottoon

Diak Puheenvuoro 19. Anne Surakka & Reija Paananen, 2018. Valmennuspaja-asiakkuus ja nuorten sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttö

Diak Puheenvuoro 20. Susanna Hyväri, Marja Lindholm & Niko Nummela (toim.), 2019. Nuorten osallisuuden vahvistaminen teatteri- ja liikunta-alan yhteistoimintaa kehittämällä

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJEN KRITEERIT

DIAK TUTKIMUS -sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat monografioita tai artikkelikokoelmia.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarjassa julkaistaan tutkimus- ja kehittämisraportteja sekä opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja Diakonia-ammattikorkeakoulun työntekijät, opinnäytetyöntekijät ja ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä. Tekstilajiltaan julkaisut voivat poiketa tieteellisestä tai raporttoivasta tekstistä.

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

ISBN 978-952-493-326-1 (painettu)

ISSN 2343-2209, (painettu)

ISBN 978-952-493-327-8 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-2217 (verkkojulkaisu)

”MÄ OISIN SITÄ MIELTÄ, *et tää on kaikille ihmisille, kun se tekee niin hyvää se heittäytyminen ja varsinkin Suomessa asuville. Kaikille, et he voisivat saada leikkisyyttä elämäänsä ja tapaansa toimia.*”
– Palaute ryhmätoiminnasta

Kokemus osallisuudesta ja elämän merkityksellisyydestä syntyy vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Yhteisöllisyys ja tunne ryhmään kuulumisesta vahvistavat myös muita elämän osa-alueita. Nuorille suunnatun Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen harrastusryhmissä yhdistettiin kulttuuria ja liikuntaa rennolla tavalla. Tässä teoksessa kuvataan, kuinka nuoret löysivät itsestään uusia puolia ja vahvuuksia sekä heittäytyivät mukaan ryhmätoimintaan. Nuorten parissa työskenteli teatteri- ja liikunta-alan ammattilaisia, ja ryhmätoiminnan keskiössä

oli toiminnallisuus, itseilmaisu sekä toisen kohtaaminen.

Julkaisu on suunnattu etenkin nuorisoalan ammattilaisille, mutta myös kaikille nuorten osallisuuden tukemisesta kiinnostuneille. Teos sisältää myös toiminnallisia harjoituksia, jotka sopivat nuorten kanssa työskentelyyn esimerkiksi ryhmäytymistilanteissa tai improvisaatioharjoituksissa sekä tunteiden tutkimisen tueksi.

Teos on Osallistava ja liikunnallinen teatteri -hankkeen loppujulkaisu. Vuosina 2016–2019 toiminutta hanketta koordinoi Diakonia-ammattikorkeakoulu, ja osatoteuttajina olivat Kainuun Liikunta ry, Kajaanin kaupunginteatteri, Loisto settlementti ry, Q-teatteri ry ja WAU ry. Hanke sai rahoitusta Euroopan sosiaalirahastolta.